

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

МАТЕРІАЛИ

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ,
СПІВРОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ**

ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Частина друга

20-25 квітня 2006 року

СУМИ – 2006

КАФЕДРА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ З ПОГЛЯДУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Доп. – викл. Початко Т.В.

Понад 5 років європейська спільнота живе під знаком Болонського процесу. Його суть полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої зоною європейської вищої освіти. Об'єднання Європи розповсюджується все далі на Схід. І це зумовлює формування загального освітнього та наукового простору, розробкою спільних критеріїв та стандартів. Тому реформа в мовній освіті в Україні відбувається з урахуванням основних досягнень європейських країн у цій галузі. Ідеї мовної політики Ради Європи знаходять реалізацію і у Сумському державному університеті, бо основним орієнтиром мовної політики була і залишається якість володіння студентами іноземними мовами.

Викладачі кафедри іноземних мов здійснюють підготовку фахівців з різних спеціальностей. Для більш ефективного викладання та оцінювання іноземних мов використовують створені комітетом сучасних мов Ради Європи Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (ЗЄР), які визначають спільні напрямки у розробці навчальних планів, типових програм, іспитів, посібників. В одному з основних принципів ЗЄР говориться про те, що “лише шляхом кращого володіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння та співпраці, та подолати упередження та дискримінацію”. [Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання/ Науковий редактор українського видання, доктор педагогічних наук, професор С.Ю. Ніколаєва, -- К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.]

Укладачі програм нашої кафедри також враховують ЗЄР з мовної освіти щодо рівня володіння мовою, процедур складання програм та контролю результатів навчання, опробовують програму з англійської мови для професійного спілкування ([English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуснок, В.О. Іваніщева, Л.Й. Клименко, Т.І. Козимирська, С.І. Кострицька, Т.І. Скрипник, Н.Ю. Тодорова, А.О. Ходцева. – К.: Ленвіт, 2005 – 119 с.]).

Ця програма є загальною за характером, тому її можна використовувати для підготовки фахівців різних спеціальностей та спеціалізацій. Програма дозволяє розробляти навчальні модулі у відповідності до вимог кредитно-модульної системи. Цінним є те, що принципи, цілі, завдання, зміст навчання і методика підготовки спеціалістів відповідають сучасним досягненням лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики викладання іноземних мов. Розробка нової програми викладання англійської мови для професійного спілкування (далі програма АМПС) відповідає радикальним змінам вищої освіти України.

На основі принципів інтернаціоналізму, плюрилінгвізму, демократії, рівноправності та новизни програма АМПС:

- Встановлює національні параметри викладання та вивчення, що відповідають - міжнародно-визнаним стандартам, описаним у ЗЄР з мовної освіти;
- Є багатовимірною і модульною за своєю структурою та організацією;
- Сприяє мобільності студентів та їх конкурентноздатності на ринку праці;
- Заохочує до навчання впродовж усього життя та до самостійності у вивченні мов;
- Посилює привабливість та конкурентноздатність вищої освіти в Україні шляхом надання прозорості та гнучкої системи викладання/вивчення мов.

Програма АМПС як педагогічний та організаційний інструмент, зорієнтована як на студента, так і на процес навчання і базується на сучасних дидактичних принципах викладання і вивчення мов у ВНЗ:

- сприяючи усвідомленню мовних міжкультурних особливостей та розвитку, навчальної компетенції;
- зосереджуючи увагу на розумінні, соціокультурному змісті, текстовому характері комунікації та методах викладання і вивчення, які активізують інтерес студентів.

Програма охоплює найкращі риси міжнародної та національної теорії і практики викладання та вивчення мов. Вона має забезпечити прозорість і гнучкість, варіативність та інтеграцію у двох аспектах: вивченні мови та змісті навчання.

Програма АМПС зміщує акцент зі знання мови як набору окремих елементів на поняття про мову як інтегровану систему умінь і знань. Така точка зору відображає зміну в педагогічній філософії. Вивчення мови розглядається як набуття знань та інтегрованих мовленнєвих умінь у їх взаємодії, як цього вимагають життєві ситуації (ЗЄР, 2001 р.).

Програма АМПС реалізується шляхом досягнення таких цілей:

Практична: формувати у студентів загальні та професійно орієнтовані комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичну, соціолінгвістичну і прагматичну) для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі.

Освітня: формувати у студентів загальні компетенції (декларативні знання, вміння й навички, компетенцію існування та вміння вчитися); сприяти розвитку здібностей до самооцінки та здатності до самостійного навчання, що дозволить студентам продовжувати навчання в академічному і професійному середовищі як під час навчання у ВНЗ, так і після отримання диплома про вищу освіту.

Пізнавальна: залучати студентів до таких академічних видів діяльності, які активізують і далі розвивають увесь спектр їхніх пізнавальних здібностей.

Розвиваюча: допомагати студентам у формуванні загальних компетенцій з метою розвитку їх особистої мотивації (цінностей, ідеалів); зміцнювати впевненість студентів як користувачів мови, а також їх позитивне ставлення до вивчення мови.

Соціальна: сприяти становленню критичного самоусвідомлення та вмінь спілкуватися і робити вагомий внесок у міжнародне середовище, що постійно змінюється.

Соціокультурна: досягати широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем, для того щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій.

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Доп. – викл. Золотова С.Г.

- ХХІ століття поставило перед світовою педагогічною спільнотою, а особливо перед викладачами іноземної мови нове завдання – сприяти розвитку та формуванню нової гуманної особистості з високим рівнем соціокультурної компетенції, особистості, зданої вирішувати гострі проблеми сучасного цивілізованого суспільства
- Вивчення іноземної мови поєднане з пізнанням культури народу, цивілізації, духу нації тієї країни, мова якої вивчається. Лінгвісти роками шукали відповідь на запитання – які фактори культури впливали на процес вивчення мови і яка роль у цьому процесі належить коефіцієнту емоційного розвитку (EQ) (Х. Келлер – Фінляндія, Х. Тункай – терція, Ш. Торн – Англія, М. Мілнер – Японія, С. Ліів - Естонія)

- Бажання України ввійти в Європейське суспільство, участь у миротворчих місіях вимагають великої кількості фахівців, що вільно володіють англійською мовою, з глибоким розумінням моральних цінностей інших народів. Центральне місце у педагогічному процесі навчання іноземної мови у Сумському Державному університеті на кафедрі іноземних мов займає формування здібностей водить у дію процес інтеграції культури. Дослідження оволодіння другою, іноземною мовою показали, наскільки EQ та лінгвістика взаємопов'язані у використанні нових сучасних методологій. Методика використання EQ потребує особливої інтерпретації створення особливих лінгвістичних програм.
- Термін EQ – коефіцієнт емоційного розвитку – вперше був застосований академіком Дж. Майером та П. Саловейем у 1991,1993 р. і дослідження Големаном у 1995 р; а зараз цим аспектом займається Х. Тункай (Університет культури, Стамбул)
- Х. Тункай доводить, що втілення принципу EQ у процес вивчення іноземної мови дасть можливість викладачам – не носіям іноземної мови, авторам підручників і студентам переглянути цілі вивчення іноземної мови. Улюбому соціальному оточенні кожен повинен брати до уваги не лише свій емоційний рівень, а емоційність представників даного культурного середовища: виховання терпимості до чужих культур, пробудження зацікавленості і поваги до них, намагання подолати почуття роздратування від надмірності, недостатності, або просто несхожості інших культур. Тут іноземна мова виконує роль основного засобу між культурної комунікації.
- У 1998 р. Големан запропонував слідуєчу конструкцію використання EQ у програмі вивчення іноземної мови

EQ Constructs	
Personal Competence Self-awareness Self-reputation Self-motivation	Social Competence Social-awareness Social skills

Постать викладача при цьому є домінуючим фактором, хоча велике значення мають здібності студента та його сумлінність, дизайн підручників, політика вищого навчального закладу щодо вивчення іноземної мови, навчальне середовище. Так звана „емоційна освіта” передбачає заміну надто інтелектуального навчання за принципом накопичення матеріалу формування любові до життя, а саме – любові до процесу мислення, відкриття, творчості, саморозвитку. Вона передбачає використання іноземної мови у розвитку поваги до власних національних традицій, історії та культури у поєднанні з вихованням інтернаціоналістичного менталітету.

- Використання EQ у процесі вивчення іноземної мови сприяє створенню атмосфери розкнутості, занурення у спілкування, відсутність формально-офіційних стосунків між викладачем і студентом, доброзичливості, емоційності, комфортності – все це наближає нас передових світових стандартів вивчення іноземної мови.

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Доп. – викл. Усенко Н.М.

Знання іноземної мови потрібне кожному спеціалісту. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання іноземній мові сприяє формуванню мотивів. У процесі навчання формуються знання, навички та уміння, відбувається всебічний інтелектуальний розвиток студентів та їх світогляд. Все це відбувається через головну сферу – розумову діяльність студентів: відчуття, сприйняття, уявлення, осмислення,

запам'ятовування та інші психологічні процеси. На основі цієї діяльності і створюється система навчання, яка об'єднує зміст і форму наукового пізнання. Інтерес і мотивація є основою навчального процесу, на якій виникають, закріплюються і розвиваються знання, навички і практичний досвід студентів.

Шляхи формування позитивної мотивації при здійсненні навчально-виховного процесу з іноземної мови мають бути оптимально визначені, оскільки останнім часом у молоді відбувається зниження стимулів до регулярного, активного, мотивованого учіння, низький рівень самостійності та розвиток творчих здібностей, що суттєво впливає на формування професійно спрямованої іншомовної комунікативної діяльності студентів.

У вітчизняній психології мотивація розглядається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини. Поняття мотивації включає всі види спонукань діяльності: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, ідеали тощо, які безпосередньо визначають спрямованість діяльності людини. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації зумовлює необхідність варіативності підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до практичного застосування результатів дослідження. Отже, перше завдання, що стоїть перед викладачем – це показати вагомість та необхідність вивчення іноземної мови: формування у студента особистих потреб вивчення іноземної мови; створення сприятливого клімату на занятті. Роль викладача-співучасника навчально-виховної діяльності як співробітника студентів також відіграє велику роль у формуванні мотивації студентів.

З проблеми мотивації у навчальній діяльності найбільш широким є поняття «мотиваційної сфери», введене Л.С. Виготським, яке поєднує свідоме і підсвідоме, явне і опосередковане, афективну та вольову компоненти особистості. Поняття охоплює стійку сукупність мотивів, які визначають діяльність особистості. У мотиваційній сфері виділяють чотири основні компоненти: задоволення від самої діяльності; значущість для особистості безпосереднього результату

діяльності; мотивуюча сила винагороди за діяльність; змушуюча сила зовнішнього тиску на особистість. Як за результатами досліджень науковців, так і на практично-побутовому рівні розуміння, тривалість довільної уваги, зосередженість на певному виді діяльності визначається, у першу чергу, зацікавленістю людини у діяльності та її результатах. Для студентів це – зацікавленість власне процесом навчання, також зацікавленість у безпосередніх результатах діяльності та у віддалених результатах діяльності. внутрішні фактори, які стимулюють довільну увагу, у студентів створюються за рахунок раціонального добору англійських текстів, призначених для самостійного читання. За змістом тексти мають бути фахово спрямованими, якомога сучаснішими, актуальними. Також до шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу вивчення іноземної мови слід віднести чітке управління навчальними діями студентів з боку викладача, обхват активною роботою всіх студентів групи, підсилення комунікативної направленості, використання ігрових прийомів, швидкий темп заняття, наявність дидактичних роздаткових матеріалів та опор, швидка оцінка досягнень студентів на занятті, проведення занять в атмосфері іноземної мови.

Важливими є часові параметри мотивації, зокрема ступінь віддаленості у часі підкріплення. Можливий поділ мотиваційних чинників діяльності на безпосередні (підкріплення безпосередньо наступне за виконанням навчальної задачі, успіх або неуспіх етапу діяльності визначається одразу ж після завершення дії) та віддалені (підкріплення виникає або може виникнути згодом у формі отримання певного рівня освіти, успішності у наступній фаховій діяльності).

Отже, основними мотивами до вивчення іноземних мов є усвідомлення студентами спроможності вирішувати професійні завдання у процесі іншомовної діяльності. Необхідним елементом формування мотиваційної основи навчання є залучення студентів в активну діяльність, надання їм можливості демонструвати своє розуміння професійних ідей, фактів, концепцій і т.ін.

DIAMOND THIN FILMS: A 21st –CENTURY MATERIAL

G. S. Korniyushchenko, PhD student

Diamond has some of the most extreme physical properties of any material, yet its practical use in science or engineering has been limited due its scarcity and expense. With the recent development of techniques for depositing thin films of diamond on a variety of substrate materials, we now have the ability to exploit these superlative properties in many new and exciting applications. In this paper, we shall explain the basic science and technology underlying the chemical vapour deposition of diamond thin films, and show how this is leading to the development of diamond as a 21st century engineering material.

The extreme physical properties of diamond derive from its strong, directional a bonds. Diamond has a wide 5.5 eV band gap, the largest bulk modulus of any solid, the highest atom density, the largest room temperature thermal conductivity, smallest thermal expansion coefficient, and largest limiting electron and hole velocities of any semiconductor. Graphite has strong intra-layer a bonding and weak van der Waals bonding between its layers. A single graphite plane is a zero band gap semiconductor, and in three dimensions it is an anisotropic metal.

Unfortunately, it has proved very difficult to exploit these properties, due both to the cost and scarcity of large natural diamonds, and the fact that diamond was only available in the form of stones or grit. What is required is a method to produce diamond in a form that can allow many more of its superlative properties to be exploited, in other words, as a diamond thin film. It had been known for 200 years that diamond is composed solely of carbon, and many attempts were made to synthesize diamond artificially using as a starting material another commonly occurring form of carbon, graphite.

It proved extremely difficult to synthesize diamond, mainly because at room temperature and pressure, graphite is the thermodynamically stable allotropeof carbon. Although the standard enthalpies of diamond and graphite only differ by 2.9 kJ mol⁻¹, a

large activation barrier separates the two phases preventing interconversion between them at room temperature and pressure. Ironically, this large energy barrier, which makes diamond so rare, is also responsible for its existence, since diamond, once formed, cannot spontaneously convert to the more stable graphite phase. Thus, diamond is said to be metastable, that is, kinetically stable but not thermodynamically stable.

There have recently been very important advances in the science of carbon such as the development of the chemical vapour deposition of diamond. Chemical vapour deposition, as its name implies, involves a gas phase chemical reaction occurring above a solid surface, which causes deposition onto that surface. All CVD techniques for producing diamond films require a means of activating gas phase carbon-containing precursor molecules. This activation can involve thermal methods (e.g. a hot filament), electric discharge (e.g. DC, RF or microwave), or a combustion flame (such as an oxyacetylene torch). While each method differs in detail, they all share a number of features in common. For example, growth of diamond (rather than graphite) normally requires that the precursor gas (usually CH₄) is diluted in excess of hydrogen, in a typical mixing ratio of 1%vol. CH₄. Also, the temperature of the substrate is usually greater than 700 °C to ensure the formation of diamond rather than amorphous carbon.

With the 21st century upon us, we are still some way from diamond becoming the engineer's dream of being 'the ultimate engineering material'. However, some devices are already in the marketplace, such as diamond heat spreaders, windows, cutting tools, and SAW filters. In the next few years we can expect to see diamond films appearing in many more applications, especially in electronics. Perhaps the most likely 'killer applications' which will firmly establish diamond as a 21st-century material will be in the area of specialized flat-panel displays and high temperature electronics, for which the total available market in the year 2000 has been estimated at \$435 million and \$16 billion, respectively. In some ways this may be a shame, since familiarity with diamond as just another commonplace material may remove some of the

glamour and mystique surrounding the world's most sought-after gemstone.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IMPACT ON THE ECONOMIC GROWTH

O. M. Sotnik, PhD student

The question of information and communication technology's (ICT) impact on economic growth and productivity has fascinated and perplexed governments, academics and business leaders since the ICT "revolution" began. The role of technology in the economy is now a subject of government policy across the globe. There is widespread consensus that ICT does benefit productivity and growth, but exactly how and to what extent remains a matter of debate.

The Economist Intelligence Unit conducted empirical research to investigate the strength of ICT's impact on economic growth, based on a cross-section model of 60 countries including 26 developed countries and 34 less-developed countries. Using this model it is possible to draw a number of conclusions about the economic impact of ICT.

1. Technology does drive growth — but only after a minimum threshold of ICT development is reached. Countries with high penetration levels for fixed telephone lines, mobile phones, personal computers and the Internet appear to achieve the greatest economic benefit from ICT. By contrast, the impact of ICT on GDP per head growth was non-existent and in some cases even negative for the developing countries included in the model. One major reason for this appears to be that ICT penetration and usage needs to attain critical mass before it will make a significant positive impact on a country's economy.

2. There is a time-lag before ICT benefits growth and productivity. It is the time it takes for organisations to assimilate and adjust to new technology. During this period the adoption of ICT can even retard productivity growth.

3. ICT accounts for most of the gap in GDP per head growth between the US and euro zone "big three". The impact of ICT

appears to be substantial: about 0.4 percentage points of the 0.52-point difference between GDP per head growth rates in the US and the euro zone big three (Germany, France, Italy) in 1995-2002 can be attributed to ICT use.

4. Education and the business environment are crucial to making technology work. The cross-section model indicates that the quality of a country's business environment, as well as its attention to specific ICT enablers such as education, significantly affect its ability to harness the full benefits of technology.

Policymakers and business leaders must focus their efforts in five areas:

- **Skills.** Europe needs to entrench ICT-related managerial skills in the workforce, both through skills training and changes to educational curricula.

- **Innovation.** Policymakers must follow through on their pledge to foster an entrepreneurial culture by encouraging new firm creation and risk-taking, for example by reducing the penalties for bankruptcy.

- **Competition.** Governments must maintain the assault on barriers to competition, particularly in telecommunications markets. This is particularly critical for the growth of broadband access.

- **ICT in the public sector.** The best thing governments can do to promote effective ICT use is to practise what they preach. They can promote and reward innovative behaviour among firms by choosing suppliers that use ICT to deliver improved services and better value for money.

- **Invigorating Research and Development (R&D).** The most critical is the need to invest a greater share of public funds to applied research, and channelling the fruits of university and public R&D to enterprises.

Progress in each of the above areas will create a more conducive environment for innovation in many countries.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY TRENDS IN DEVELOPING COUNTRIES

I. V. Zakharov, PhD student

Like most technology-driven industries, the communication sector has been characterized by steady growth punctuated by an occasional leap forward, usually when a new technology is introduced. This historical pattern has repeated in the development of every new communications network technology, beginning with telegraph in the 1840s, the telephone in the 1870s, radio-telegraphy or “wireless” in the 1890s, radio broadcasting in the 1920s, television broadcasting in the 1950s, geostationary satellite communications in the 1960s, computer communications in the 1970s, optical communications in the 1980s, and the Internet and mobile communications in the 1990s.

In the twentieth century, the arrival of two major innovations — mobile phones and the Internet — not only changed the face of communications, but also gave fresh impetus for economic growth. The two industries have exhibited remarkably similar growth patterns since the start of the 1990s, but with a lag of about two years. The level of penetration of the Internet at the end of 2001 (8.2 users for every 100 inhabitants, worldwide) is almost identical to the penetration of mobile phones at the end of 1999. This two year lag might be explained by the fact that the formative moments in the growth of these industries occurred just under two years apart: digital cellphones were launched commercially on 1 July 1991 (by Radiolinja, in Finland), while graphical web browsers were launched commercially in April 1993.

Now the telecommunication development is faced to the problem of the digital divide. It can be easily explained by the steady advance of information and communication technologies in the developed world threatening to widen the economic gap between rich and poor countries. While people in the developed world enjoy easy access to information through the Internet, email and telephony, billions in the developing world do not.

The lowering of cost barriers such as the cost of handsets, services and taxes are measures that will provide a sustainable pathway to eliminating the digital divide.

The taxation study aims to raise awareness of what policy makers can do to increase the use of mobiles and stimulate their economies, based on the assumption that a reduction in taxes will be translated into lower retail prices by mobile service providers and handset retailers. This in turn leads to improved affordability of mobile services, growth in the sales of legitimate handsets and ultimately, long-term benefits to the overall economy. To understand the full extent to which taxation has a direct impact on affordability, this independent study across 50 developing countries was commissioned.

The results are surprising in terms of the degree to which taxation acts as a barrier for users, preventing potentially hundreds of millions of people from affording mobile communications, and holding back economic growth and social development in many countries. The study's key findings are:

1. Taxes are disproportionately high in many developing countries

- In 16 of the 50 developing countries, taxes on mobile phones and services represent more than 20% of the total cost of ownership.

- Nineteen countries even levy additional taxes, on top of standard sales taxes on mobile phone users. Some of these additional taxes are telecom specific, such as service activation taxes.

2. The black market in handsets is booming as users try to avoid high taxes

- 39% of all handsets sold in the 50 countries in 2004 were via the black market, representing a loss of US\$2.7 billion in tax revenues.

3. Cutting taxes on mobile handsets and services attracts new users

- If low-cost handsets were made exempt from import duties and sales taxes, up to 930 million additional low-cost handsets could be sold by 2010 in the 50 countries.

- If a government lowered taxes on mobile usage by *just one* percentage point, that could boost the number of mobile users in that country by more than 2% by 2010.

- Eliminating the special taxes could boost the numbers of mobile users in the 19 affected countries by 34 million (or 8%) by 2010.

4. Lower taxes mean greater revenue opportunities for governments in the long term

- Cutting taxes on handsets would attract new mobile users.

Mobile communications and the Internet were the two major demand drivers for telecommunication services in the last decade of the twentieth century. Combine the two -mobile Internet - and this may suggest the major demand driver of the first decades of the twenty-first century. It is easy to envision a migration of traditional PSTNs to combined mobile and IP-based networks, and the potential integration of telecommunications, broadcasting, publishing and other media functions into these networks.

INTERNATIONAL ENERGETIC OUTLOOK

D. O. Smolennikov, PhD student

Energy is very important to a modern economy. We need energy to heat and light our homes, to help us travel and to power our businesses. Our economy has also benefited hugely from our country's resources of fossil fuels - coal, oil and gas. From heating and lighting to transport, industry and communications, energy is fundamental to almost everything we do. We expect it to be available whenever we want it, to be affordable, safe and environmentally sustainable. It is only when something goes wrong - for instance, when families are left without heating and light after severe storms - that we realize how much modern industrialized countries depend upon extremely complicated energy systems.

Energy is not just “any old issue.” Most people, in fact, understand its importance very well. Why is energy always preeminent? When we look at a prioritized list of the top 10 problems, with energy at the top, we can see how energy is the key to solving all of the rest of the problems – from water to population:

1. Energy. 2. Water. 3. Food. 4. Environment. 5. Poverty. 6. Terrorism and war. 7. Disease. 8. Education. 9. Democracy. 10. Population

Take the second problem on the list, for example: water. Already billions of people around our planet live without reliable access to clean water for drinking and agriculture. As population continues to build and the depletion of existing aquifers worsens, we will need to find vast new sources of clean water. Luckily, our planet has huge resources of water, but most has salt in it, and it is often thousands of miles away from where we need it. We can solve this problem with energy: desalinate the water and pump it vast distances. But without cheap energy, there is no acceptable answer.

Energy likewise plays the dominant role in determining the quality of our environment, the prevention of disease, and so on, down the entire list of global concerns. In short, energy is the single most important factor that impacts the prosperity of any society.

World energy consumption is projected to increase by 57 percent from 2002 to 2025. Much of the growth in worldwide energy use is expected in the countries with emerging -economies. In contrast to the emerging economies, increases in energy consumption for the mature market economies and transitional economies are projected to be more modest. In the Eastern Europe and the former Soviet Union (EE/FSU) transitional economies, energy demand in the industrial and transportation sectors is projected to grow on average by 1.6 percent per year from 2002 to 2025.

Fossil fuels (oil, natural gas, and coal) continue to supply much of the energy used worldwide, and oil remains the dominant energy source, given its importance in the transportation and industrial end-use sectors. Non-fossil fuel use also grows, but not as rapidly as fossil fuel use. The outlook for non-fossil fuels could, however, be

altered by government policies or programs, such as environmental laws aimed at limiting or reducing pollutants from the combustion of fossil fuel consumption and encouraging the use of non-fossil fuels.

World **oil** use is expected to grow from 78 million barrels per day in 2002 to 103 million barrels per day in 2015 and 119 million barrels per day in 2025.

Natural gas is projected to be the fastest growing component of world primary energy consumption. Consumption of natural gas worldwide increases in the forecast by an average of 2.3 percent annually from 2002 to 2025, compared with projected annual growth rates of 1.9 percent for oil consumption and 2.0 percent for coal consumption.

World **coal** consumption is projected to increase from 5,262 million short tons in 2002 to 7,245 million short tons in 2015.

World **net electricity** consumption nearly doubles in the reference case forecast, from 14,275 billion kilowatt-hours in 2002 to 21,400 billion kilowatthours in 2015 and 26,018 billion kilowatthours in 2025. More than one-half (59 percent) of the projected growth in demand occurs in the emerging economies, where electricity use increases on average by 4.0 percent per year from 2002 to 2025, as compared with 2.6 percent per year worldwide.

Carbon dioxide is one of the most prevalent greenhouse gases in the atmosphere. Anthropogenic (human-caused) emissions of carbon dioxide result primarily from the combustion of fossil fuels for energy, and as a result world energy use has emerged at the center of the climate change debate. World carbon dioxide emissions are projected to rise from 24.4 billion metric tons in 2002 to 30.2 billion metric tons in 2010 and 38.8 billion metric tons in 2025. Much of the projected increase in carbon dioxide emissions occurs among the emerging nations, accompanying large increases in fossil fuel use. The emerging economies account for 68 percent of the projected increment in carbon dioxide emissions between 2002 and 2025.

Economic growth is among the most important factors to be considered in projecting changes in the world's future energy

consumption. Over the 2002 to 2025 period, world economic growth is projected to average 3.9 percent annually. Economic activity, as measured by gross domestic product (GDP) is expected to expand by 5.1 percent per year in the emerging economies, as compared with 2.5 percent per year in the mature market economies and 4.4 percent per year in the transitional economies of EE/FSU.

KEY FACTORS DETERMINING INNOVATION PERFORMANCE

I. V. Zakharova, *PhD student*

Innovation systems are a set of actors (e.g. firms), institutions, markets and networks which jointly and individually contribute to the development and diffusion of new technologies. And which provide the framework within which governments form and implement policies to influence the innovation process.

The performance of an innovation system can be assessed by its capacity to generate innovation and translate that innovation into economic growth. The system includes incentives provided by the economic and regulatory environment, access to critical inputs and the internal capacity to seize market and technological opportunities. Innovation systems do not usually coincide with national boundaries. They can exist in a variety of geographical settings. But national Governments have an impact on system performance through national policies. The main role for Government is to improve the efficiency of innovation systems and facilitate their formation.

To provide a structure for policy analysis a small number of critical success factors, determining the strength of innovation systems, have been identified. All are, to varying degrees, amenable to favorable Government influence. They are:

- **The capacity to absorb and exploit knowledge** defines a firm's ability to turn knowledge into profitable goods and services.
- **The regulatory framework affects** the possibilities and incentive structures for innovation.
- **The competition regime** can remove impediments to market entry.

• **Access to finance** because all investments in new products, services or processes have to be financed in advance of production.

• **Sources of new technological knowledge**, such as the Science and Engineering Base play an important role in shaping innovation systems.

• **Networks and Collaboration.** Firms rely on a variety of knowledge sources as inputs to the innovation process. Networks help them access these.

• **Customers and suppliers.** Demanding customers and suppliers put pressure on firms to deliver better quality goods and services.

It could be argued, with some truth, that a whole host of other factors (such as transport) affect productivity or innovation performance. But in any assessment of this sort the difficulty lies in trying to keep its scope within manageable bounds. This has obviously constrained the choice of success factors, which have been selected on the basis that they seem to be the most important.

MAJOR KINDS OF ECONOMICALLY COMPETITIVE ENVIRONMENTAL FEES

Y.B. Kalenichenko, PhD student

Of government revenue streams commonly labeled taxes, I want to identify three major kinds, each with different functions. These are 1) taxes—compulsory levies for the general purposes of government according to one's ability to pay; 2) user fees—paid by those who use services according to benefits received, direct costs imposed, or wear and damage caused; and 3) environmental fees—which recover the costs of negative externalities that otherwise are imposed on others. For motor vehicle revenues, logic dictates (1) taxes on the commodities themselves as long as we choose to rely on sales taxes to support government, 2) fees levied on some proxy for road use such as tires and fuel to pay for such costs to the extent that they represent private consumption—that is, are a private good, and 3) environmental fees to recover the costs of (or to correct) damages to nature that are otherwise externalized. Again, it is often

appropriate to attach more than one revenue to any particular base, and it is particularly appropriate to do so for petroleum.

Calculating a precise fee for environmental externalities is a challenge largely beyond our current abilities, but we cannot wait until such time that we know for certain what they are. It could happen that environmental fees totally supplant all personal and corporate income taxes as well as sales taxes, gradually phased in revenue-neutral fashion while conventional taxes are decreased.

Highways and associated services should have user fees to recover the full costs of operations and service. Motor fuel is an excellent proxy base for highway use because it charges proportionate to use except for very heavy vehicles. Supplemented by other user fees just for those vehicles—the best design is an ESAL fee (axle-weight x distance)—would fully address the problem of rational highway pricing.

Local residential streets have even more the character of private goods than trunk lines, and are appropriately supported by local property taxes. Property taxes, well designed, reflect local value and the enjoyment of local (private good) services and should therefore pay for them.

Fossil fuels are the prime candidate for the third category of revenues, Pigou fees (or taxes), because, arguably, fossil fuels do the greatest environmental damage, Pigou fees are simple to impose and are highly efficient in correcting the most alarming environmental problem the world faces: global warming resulting from the creation of greenhouse gases. A tax on carbon, depending on how heavy, would go far towards reducing its consumption. This is important because the best recent data project the doubling of atmospheric CO in the next 50 to 100 years.

The efficiencies in a motor fuel tax grounded in environmental cost recovery could be further enhanced by converting the measure from direct count by gallons to count by carbon content. Either way this is several times the actual price of the product itself.

One might reasonably ask whether putting such a heavy burden of fees on motor fuel is realistic, regardless of its theoretical merits. A combination of user fee and environmental fee is obviously

politically impossible in the current context, and would likely lead to an underground economy as well. Even granting its theoretical soundness, it would need to be phased in at the same time a substantial educational campaign was waged to help the public understand its logic and necessity.

Bringing driving prices into line with costs would go far toward facilitating the success of public transportation services, even given the disparate location of residential and occupational trip patterns. One could conclude that pricing changes of this magnitude would alter the configurations of urban land use as well. Personal choice would still be preserved, no longer skewed by the distortions imposed by the subsidies inherent in current transportation finance policies. There would be every inducement to increase fuel efficiencies from the current average passenger car miles per gallon. And these forces would in turn likely work in the opposite direction to reduce the revenues paid from this base—all to the good.

METHODS OF DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF AN ADVERTISING CAMPAIGN

T. Bashuk, PhD student

No matter how large or small a business is, all promotional efforts should be tested in some manner. The two categories of testing of promotions are pretesting and post-testing.

PRETESTING OF PROMOTIONS. The various factors to be pretested are the ability of the ad to stand out from others in the same media, the choice of media, the impact of the message, the copy, the illustrations, the credibility of the spokesperson, budgeting decisions.

POST-TESTING OF PROMOTIONS. Post-testing includes all methods of determining the effectiveness of a single advertisement or an entire campaign. The most popular of these are readership, unaided recall, attitude change, sales increases, and inquiry tests.

Readership (or Aided Recall). Respondents, who are either subscribers or have been given a copy of a magazine or newspaper, are asked questions to determine how effective the ad was. The interviewer turns to an ad and then asks if the respondent

remembered seeing the ad (*noted*), if they remembered the brand advertised and read at least some part of it (*associated*), and whether or not they read at least half of the ad's copy (*read most*). The percentage of respondents for each category is recorded for analysis. Though various cost formulas can be developed for each level of recognition or a combination of the three, it is most commonly completed for the *read most* category. For example, if 27% of the respondents read most of the ad, the circulation of the publication was 800,000, and the cost of the ad was \$13,000, the CPM or cost per 1000 people in the "read most" category would be \$60.19 ($0.27 \times 800,000 = 216,000$; $\$13,000 \times 1000 \div 216,000 = \$60.19$).

Unaided Recall. In this test, only minimal assistance is given to respondents. Like the readership test, the interviewer must determine if the respondent has read the publication. But, since this test is more challenging, the respondent is normally tested in some manner to prove that he/she has in fact read the publication. The respondent is then asked to recall what the ad looked like, what basic message the advertiser was trying to communicate, any particular sales points, and if the ad made the respondent want to either learn more about the product or purchase the product. The three key dimensions of the ad's impression are reported as *proved name recognition* (the percentage of respondents who recalled seeing the ad and could describe something about it), *idea penetration* (remembered the message), and *conviction* (wants to know more about the product advertised or is interested in purchasing it).

Attitude Change. These tests attempt to measure the effectiveness of promotions based on changes in respondents' opinion of the company or its products. These opinions generally concern image, loyalty to the company compared to competitors, and product- and service-related attributes. The questions for the survey could be unstructured or structured.

Sales Increases. Measurement of sales increases are generally tested in two ways, *comparison with past sales* and *field experiments*. Essentially, sales during the promotion are compared with sales either during the period immediately before the promotion or for the same period during the past year. A method of calculating a weighted

average is to take the percentage increase or decrease in sales for the period prior to the promotion compared to the same period for the prior. While actual sales increases are generally the key focus, *residual sales increases* should also be considered.

In *field experiments*, there would be a control group, for whom all current strategies remain the same, and an experimental or test group, who are exposed to a new promotion. The differences in behavior are then determined. This experiment could be implemented by sending a brochure to certain customers and not to others or by placing an advertisement in one regional edition of a magazine (or a commercial in one city) and not another.

Inquiry Tests. These tests are generally used in two different situations—to test the effectiveness of different ads in the same medium and to test the effectiveness of the same ad in different media.

OBJECT MODELING COMPRESSOR PLANTS WITH SCREW EXECUTIVE MECHANISM

S.O. Temchenko, PhD student

Development of systems of control, which allow you to operate compressor plants, as well as save electric energy, is very important. In creating process of such systems object-oriented methods have recommended themselves very well.

Two classes of compressor, which are intended for compression of gas, are considered in the work; description of several essential advantages of screw compressors in comparison with other types of compressor machines is given.

Object models of super class "Compressor plant" and class "Screw compressor" are presented and described in the work. The composition of a super class "Compressor plant", functions, which are executed by every element, and interrelations are considered in the work. The model of super class "Compressor plant" provides an opportunity to ascertain a composition and nature of constructive-technological signs, which are inherited by classes of lower level, but more exactly, by any one of representatives of each of these classes.

The scheme of inheritance of signs of class "Compressor plant" by class "Screw compressor" is given.

Use of object-oriented methodology enabled to build an object model of a "Screw compressor" class. Availability of use of acquired results is concluded in their universal using under computer designing systems of control of screw compressors.

It is not difficult to develop an object model of a system of control of screw compressor by using the given model, i.e. execute, essentially, stage of the conceptual design. The object model of system of control of screw compressor is easily converted in structure chart of system of control and warrant for development of the functional chart. Herewith there are not "losses" of class forming signs, which are inherited from classes of higher levels of hierarchy. The last thing is particularly important for development practice with respect to expenses on system designing of adjacent classes.

RECREATION AND TOURISM DEVELOPMENT: ORGANIZATIONAL AND ECONOMICAL CONTENT

G.M. Shevchenko, PhD student

As an economic activity, recreation is difficult to influence and manage directly. It involves mainly three sets of actors: tourists, locals (those who reside in the region of tourism destinations but are unconnected to the tourism industry), and two categories of brokers (those in the private sector who are engaged in the business of tourism, and those in the public sector who in one way or another monitor, manage, or govern tourism).

Recreation and tourism suggests on the positive side, to extol its huge economic development potential; on the negative side, to decry impacts on the environment, overuse of resources and energy, ignorance of local culture, and absence of local benefits. For analytical purposes, it is best, however, to consider recreation in neutral terms as an agent of development and change which may have both positive and negative effects. It is consumptive like any other industry and the level of consumption is determined by the scale and style of tourism development. At low levels and with

careful design, tourism may be able to operate at a sustainable level. Because of its potentially high impact, tourism should be considered in the same manner as any other industry and should be subjected to the same environmental and social impact assessment processes during the planning stages.

Sustainable tourism and recreation development is activity which is developed and maintained in an area (community, environment) in such a manner and at such a scale that it remains viable over an indefinite period and does not degrade or alter the environment (human and physical) in which it exists to such a degree that it prohibits the successful development and well being of other activities and processes.

Tourism has often been ignored by public sector agencies. It has often been viewed as a "soft" option, which can be pursued relatively easily and which does not require much in terms of specific planning or resources. While this view has changed somewhat in recent years as the magnitude and importance of tourism has begun to be appreciated, ignorance about tourism and many of the processes associated with it is still widespread.

Recreation and tourism tend to be globally driven by market forces influenced by such factors as advertising (by public or private agents at the tourist destination), the perceptions of the traveling public about security, amenity values, etc., and, in the case of international tourists, by currency factors.

TELECOMMUNICATION REGULATIONS: PRICING POLICY

D.V.Gorobchenko, PhD student

The last decade of the 20th Century saw unprecedented changes in the global telecommunications industry. Numerous state-owned telecommunications operators were privatized, and a wave of pro-competitive and deregulatory policies swept the world.

Good price regulation mimics the results of efficient competition. The objectives of price regulation may be grouped into three categories: financing objectives, efficiency & equity objectives.

An important financing objective is to ensure, that regulated operator are permitted to earn sufficient revenue to finance on-going operations and future investments. The minimum amount of revenue is often referred to as the operator's "revenue requirement". Three aspects of efficiency objectives are allocative, productive and dynamic efficiency. The first is achieved when the prices of services reflect their relative scarcity. The second deals with the most efficient mix and minimizing of inputs (capital, labour...). The third means the movement of resources over time to their highest value uses. Equity objectives are concerned with fair distribution of benefits between consumers and the regulated operator and between different classes of telecommunication consumers. This means that the regulator will often have to make trade-off between these objectives in the course of implementing price regulation.

Different pricing approaches have been developed over the years to regulate telecommunications prices. Some, involving rules-based approaches, are designed to provide stability and certainty, as well as achieving regulatory objectives. Others have been more ad hoc and discretionary.

Traditionally, in many countries, price regulation was focused heavily on social objectives. Discretionary price setting means pricing by chance, usually with little or no analysis of the economic impact of such policy. Where this method exists, it is usually characterized by below-cost prices for connection, subscription and local calls. The shortfall is made up by higher-than-cost international and long-distance call prices. In this way regulators try to achieve social and financial objectives. But discretionary pricing can affect operator's ability to function as a normal business enterprise.

Rate of Return (ROR) regulation provides an operator with relative certainty that it can meet its revenue requirement on an ongoing basis. First, the regulated operator's revenue requirement is calculated. Then the operator's individual service prices are adjusted so that its aggregate service revenue cover its revenue requirement. The main weakness of such regulation is that it doesn't provide operator with a strong incentive to operate efficiency by reducing their operating costs. ROR-incentive regulation is a variation of ROR

regulation that were developed in different countries to respond to perceived weaknesses in traditional ROR regulation. It provides different types of inducements and penalties that encourage an operator to meet regulatory goals.

Today, price cap (PC) regulation became the preferred form of rules-based price regulation around the world. PC regulation uses a formula to determine the maximum allowable price increases for a regulated operator's services for a specific number of years. The formula is designed to permit an operator to recover its unavoidable cost increases (for instance, inflation, tax increases) through price increases. It requires the operator to lower its prices regularly to reflect productivity increases that an efficient operator would be expected to experience. PC regulation also reduces the possibility of regulatory intervention into micro-management and protect consumers and competitors by limiting price increases. The duration of the plan should be sufficiently long to allow efficiency incentives to be acted on.

UKRAINE SHOULD DEVELOP A PILOT EMISSIONS TRADING PROGRAM

S.V.Sydorenko, PhD student

There are two general models for environmental regulation. One is called command-and-control (or an administrative form of regulation) and the other is called marketbased. The latter is the foundation for so-called emissions quota or credit trading systems.

It is well known that economic incentive-based approaches to environmental and energy policies can provide good outcomes for the public and for the private sector. Since 1976, there has been more than \$10 billion in cost saving in the United States due to the use of these trading concepts.

Ukraine could become one of the largest suppliers of emission credits and allowances for the international GHG reductions market. It is the eighth largest source of GHG emissions in the world. Ukraine will be able to realize this potential only if it develops the

capacity and institutions needed to deliver marketable GHG credits (ERUs) and GHG quotas (AAUs).

The history of emissions trading is filled with the use of pilot activities that demonstrate the viability of certain trading mechanisms.

There are many potential experiments that could be undertaken to begin transplanting credit and quota-based system from the West into the emerging market economy of Ukraine. One version would lead to an internal, domestic GHG trading program. Another would lead toward an international trading system. A third would be both domestic and international in nature.

There are a variety of good sites to begin with. Donbass is probably the best site but Kyiv would also be a plausible site of an experiment. We believe that the Donbas region is a good candidate for an economic experiment of an emissions trading system. First, there is considerable industry in the region. Second, it has been extensively studied by the US EPA, EBRD, World Bank and others for economic and environmental reasons. Third, there are potential health and safety issues that could be addressed under a well-designed experiment.

Under current rules, international greenhouse gas (GHG) credit trading for developed countries can only include reductions created after January 1, 2008. This means that GHG reductions achieved before 2008 will have no value since they are not creditable toward a country's obligation.

Assigned amount units (AAUs) are a valuable commodity even before 2008. They can be sold forward to provide incentives for various activities that the government wants to promote or they can be "optioned." AAUs could also be "sliced-out" of the 2008-2012 budget period and made available for early actions.

A country could allocate a certain number of AAUs to promote energy efficiency projects in a pilot program. These AAUs would be assigned to investors and developers of energy efficiency according to a predefined formula.

There are many ways to develop a GHG trading experiment. Of course, the best way might be to pass a law, but this takes

considerable time. Another means to develop such an experiment is to institute a decree from the Cabinet of Ministers. A decree might be sufficient to satisfy some of the pre-conditions that would facilitate an experiment and real commercial transactions.

Starting the development of market-based environmental programs outside of the United States has proven to be a difficult process despite the great benefits that result for industry, regulators, and the environment.

One way to proceed is the development of pilot projects or programs.

ECOLOGICAL AND ECONOMICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE SOCIO-AND-ECONOMIC SYSTEM

Y.V. Taranenko, PhD student

Every country faces many choices in dealing with its development issues. Development is a comprehensive process involving economic as well as social and environmental changes. We attempt to describe and explain the complex relationships among various aspects of development, including population growth, economic growth, improvements in education and health, urbanization, and globalization.

According to the Human Development Report 1996, published by the United Nations Development Program, "human development is the end - economic growth a means".

It is also important to remember that many aspects of development cannot be accurately measured by statistics.

It is true that economic growth increasing a nation's total wealth. But instead growth was achieved at the cost of greater inequity, higher unemployment, weakened democracy, loss of cultural identity, or overconsumption of resources needed by future generations. Standard measures of wealth accumulation ignore the depletion of, and damage to, natural resources such as forests and oil deposits, on the one hand, and investment in one of a nation's most valuable assets – its people – on the other. The genuine saving

(investment) rate is designed to correct for this shortcoming by adjusting the traditional saving rate downward by an estimate of natural resource depletion and pollution damages (the loss of natural capital), and upward by growth in the value of human capital, which comes primarily from investing in education and basic health services.

VORTICAL TYPE GRANULATORS IN THE CHEMICAL INDUSTRY

A.E.Artyukhov, PhD student; *L.P.Yarmak*

At present Ukrainian enterprises are specialized in the manufacturing of different granular products from solutions and fusions using granulation towers. This equipment requires great money input for its making, technical maintenance and repair. It is rather complex to be produced and maintained because of its dimensions. Setting up of new enterprises based on the manufacturing of granular products by means of false boiling vortex layer granulators is one of the ways expenses of decline for producing granular porous products and increasing their quality. To achieve this goal we must introduce the newest developments of modern science and technology.

A short description of tower type granulation equipment is given. The variants of granulation towers modernization have been considered. A new sample of a false boiling vortex layer granulator together with an experimental technological scheme of granular products manufacturing have been worked out. A number of experiments have been carried out to study the laws of granules distribution in the vortical granulators. The mathematical model and algorithm for the calculation of the involute gas stream movement in granulator are given. The article gives the grounds of application of involute symmetric to the axis gas stream for manufacture of the granulated products.

As the vortical granulators are not widely used the characteristics of a involute gas stream have not been studied well in research literature. The experiments to study the processes taking

place in vortical granulators. The affects of different technological and structural parameters on the process of obtaining granulated products are carried out many experimental samples. Different ways of gas stream twirling were examined and its affect on the layer stability was defined.

By means of experimenting, photographing and filming a physical model of diphasic stream interaction within the limits of working cavity of the false boiling vortex layer granulator was worked out. The ways of subsequent improvement of gas-distributing units for providing of constant vortical granules motion were defined.

Using an experimental granulator we got a granulated product. Its test showed that it did not yield a similar product which was produced in a granulation tower.

The vortical layer granulator researches face a lot of problems, but experimental data of obtaining granulated products having particular properties in an involute gas stream show the expedience of introducing of such a devise into production.

ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP

O.M.Mazna, PhD student

Ecological entrepreneurship (eco-preneurship in short) can be defined as "system-transforming, socially-committed environmental businesses characterized by breakthrough innovation".

Ecological entrepreneurship consists of the identification of a sustainability innovation and its implementation either through the foundation of a start-up or the radical reorientation of an existing organization's business model so as to achieve the underlying ecological or social objectives.

Von Weizsäcker in his book "*Factor 4*" (1997) suggests 50 case examples for doubling wealth while simultaneously cutting the overall consumption of resources by a factor 4. So the question is: "If all this is so smart, then why hasn't it already happened?" Having a technically feasible solution that creates real customer

value alone is not sufficient. Using sustainability innovations to generate market space requires entrepreneurial spirit and the existence of organizational capabilities that in turn are capable of generating, maintaining, and recombining resources into core competencies. One might presume sustainability innovations to be a recipe for automatic success, but it is not so. It is easy to find illustrative and anecdotal evidence of successful sustainability innovations. However, it would be naïve to think that these examples are representative or will automatically lead to a tidal wave of more sustainability innovations. To be fair, Von Weizsäcker is well aware of the limitations of his case examples, as he explicitly point out in the opening paragraph to the second part of his book:

"In the first part of this book we have described fifty different cases of Factor 4 improvements. The economic turnover that an implementation of these fifty examples could generate is gigantic. And yet there are hardly any stock analysts that pay attention to the efficiency revolution. There seems to be something wrong."

In his discussion of the reasons for this lack of attention Von Weizsäcker identifies market imperfections as a major reason. Among other things he suggests that an ecologically motivated tax reform should increase the cost of natural resources while decreasing the burden on labour by cutting income taxes. While it is true that regulatory change may help to drive sustainability innovations, the findings from different studies suggest that the organisational element of sustainability entrepreneurship is equally deserving of attention. As sustainability innovations move from the informal sector into mainstream markets they need to adapt their management practices. It is towards this end that the following process model for sustainability entrepreneurship can be proposed: opportunity identification → informal sector → market niche → mass market. As organizations evolve from one phase of their existence into another they need to adopt the following organizational attributes: 1) management focus, 2) leadership

structure, 3) management style, 4) market focus.

ECOLOGIZATION OF THE INVESTMENT PROJECTS AS THE FACTOR OF PRESERVATION OF AN ENVIRONMENT

O.A. Karpishchenko, PhD student

The crisis condition of natural environment, resource-ecological safety are represented the largest problems of XXI century all over the world. These problems didn't bypass our country: the deep financial and economic crisis is accompanied by ecological crisis, that essentially complicates reaching stable economic increase, definition of effective model of development. Quality of natural environment and continued aggravation of ecological conditions, degradation of ecosystems and natural landscapes, exhaustion of a nature-resource potential, insufficiency of received measures on reproduction of natural riches of country are call the large concern.

Ecologization of investment projects is one of the directions of activity of the enterprises which are capable to result of improving of ecological conditions, beginning with stage of their development.

Ecologization of investment projects represents installation of the balanced relationships between natural processes and investment activity during of development and realization of the investment project because of regularities and laws of development of ecology-economical systems.

The modern practice of realization of a various kind of the projects has recognized, that is considerably more expedient to supplement planning and development of the projects by the analysis of effect on an environment, than to ignore this moment and to pay for ecological errors hereafter. Large part of the actual projects are potential sources of contamination, as a rule, negatively influencing on an environment. Therefore careful preliminary planning of the projects can help to minimize and even to prevent a contamination and irreversible changes in an environment. Therefore special attention is necessary to give to correlations between selection of technological process or it's development and potential capability of

minimization of scraps or their repeated use with the purpose of decreasing of their direct influence on an environment.

At an evaluation of influence of the project on an environment (atmosphere, the water and ground resources, flora and fauna etc.), first of all it is necessary to take into account the influence to health of the people and safety of working places, and also on social and cultural values of company.

The successful development of the investment projects provides an availability of reliance that the potential negative influence to an environment will be determined and to be evaluated in such a manner that it can be avoided or reduce by entering respective alterations for stages of designing.

The quantitative measurement of influence of the project on an environment is offered to be based on an evaluation of ecology-economical damage reflecting consequence of ecological changes accompanying the project. Thus the special attention is necessary to giving to definition of size of damage on natural resources used at realization of the project (especially not renewed or renewed during long period).

ENERGY INFORMATIONAL BALANCE OF ENTERPRISE

O.S.Goncharenko, PhD student

Introduction

On the border of the third millennium the mankind has met a problem of a global changing of world ideology which was prepared by revolution in the field of the communication and information which has reached such scales that predecessor couldn't even image them. The mass computerization, introduction and development of the heaviest informational technology has brought to the impression jerk in future in fields of education, business, industrial production, scientific researches and social life. The information was changed into global basically inexhaustible resource of the mankind which has entered the new epoch of development of the civilization – epoch of intensive mastering of this informative resource [1].

Conception about informative economy

The growing dependence of the industrially developed countries from the resources of the information-technical, economical, political, military, and also from the level of development and efficacy of using of remedies of her broad cost and processing has brought to appearing of new conception on the border of the eightieth years – “national information resources”.

Certainly, information was gathered and valued always. There is a new impetus growth of the economic sense of informative resources in the industrially developed countries during the decades.

Energy informational unity

Between information and energy, as two essential beginnings, there is a dialectic unity. The information is born from energy. Exactly, from difference of energy potentials, which find different natural essences. In this sense the energy can be considered as means of production of information. The energy potentials are formed owing to informatively organized activity of separate part of the scheme. At the expense of it the metabolism is carried out and the free energy is extracted from an environment. The increase of an energy potential of system can be reached only as a result of its perfecting and increase of efficiency of activity of its subsystem.

That's why we can speak about energy-informational unity of processes of development of a system and evolution of the nature.

Energy informational balance of the enterprise as open stationary system.

The enterprises make up functions which are in the social-economic systems similar with living organisms which are in the ecosystems. The main function of these is a production and concentration of a free energy in the system.

The enterprise is one of the kinds of open stationary systems. Its development submits to all regularities which is peculiar to this class of systems.

One of the fundamental laws of nature, where is the development of any open stationary system is the law of conservation of energy. It can be formulated next: any material system can not develop or operate, not consuming a free energy (E_g), which is spent for changing internal energy of system (ΔU), on

scattering of energy in an environment (E_d), and on making of work (W):

$$E_g = -\Delta U + E_d + W, \quad (1)$$

The system must use up energy for making up a work on enumerating direction. It carries on that three powerful components appears in the balance of system: E_e , E_c and E_t (life providing, compensative and transformative).

Thus, we can show the formula of the powerful balance of open stationary system in final form:

$$E_f = \Delta U + E_d + E_l + E_c + E_t, \quad (2)$$

Where ΔU - changing of an internal energy of system.

The peculiar equivalents of life providing components of energy balance (E_l) is conditioned by basic technological kinds of costs on producing of production (as a first approximation is an average reminder of circulating assets at the enterprise minus overhead consumptions)

The compensative component of balance (E_c) is formed by consumption connecting with an acquisitions and containing of a passive part of basic capital (buildings, structures, transmission devices, force machines and equipment, etc.), containing of administrative and auxiliary personnel, and other kind of an overhead consumptions. Only they are called up to realize the function of negative feedback mechanism holding equilibrium (balance) condition of the enterprise within limits of the reached nomenclature of producing production, which one, in the end, defines also homeostasis of the enterprise.

Any deviation from a condition of a homeostasis causes increase of compensative component (E_c) on neutralizing of these deviations.

In particular, changing of traditional supplies and consumers of production causes growth of the transport costs and marketing costs.

For economic system, as well as for their physical analogs, it is extremely important to maintain a difference of the potentials with an environment, where system extracts "free energy". With reference to

the enterprise peculiar analog of "free energy" is volume of received profit.

Thus in accordance with forming the bases of informative society, unprecedented in the dynamism, трансформационные processes at the enterprise, which one early were only episode in their life, should become the basis of its activity. Just they ensure to firm safe function in a modern world and are the lien of stable development on the basis of constant increase of efficiency.

FORMULATING ICT STRATEGIES

I.B. Dehtyarova, PhD student

National and regional ICT strategies and policies in developing countries and regions will determine whether the growing availability of ICTs and their applications brings social and economic improvement or leads to new forms of exclusion. An effective strategy must include the accumulation of capabilities to assess the strengths and weaknesses of various hardware and software alternatives and to select specific applications in line with development priorities.

As developing countries join the global information infrastructure, they will need to establish effective ways to maximize the benefits and control the risks of ICTs. This means coordinated action, encompassing the technologies and services, as well as many aspects of the institutional environment. Strategies are needed to establish the necessary S&T, engineering knowledge, and management techniques and to build the social and economic institutions needed to reap the potential social and economic benefit of ICTs.

Priority should be given to policies, regulations, education, training, and technology-assessment programs to enhance the capacities to creatively produce or use ICTs. The balance between producing and using the new applications will differ from country to country. New coalitions of resources and partnerships among stakeholders, including the business sector, will need to be encouraged, in line with each country's development priorities.

No simple recipes can be given for developing such strategies. No hard and fast rules govern the design of such strategies, and each developing country will follow a distinct path. ICT strategies need to establish priorities across business sectors and the responsibilities of government departments and ministries. Coordination will be needed, together with clear implementation plans and targets. Strategies will need to be flexible and open to the requirements of a wide variety of stakeholders. ICT strategies for building up the national information infrastructure, including its technological and social components, must be more than statements of what might be done. They must be action plans with appropriate funding.

The UNCSTD Working Group on Information Technology and Development found evidence that the positive impacts of ICTs on developing countries are not as deep or as pervasive as they are sometimes made to appear in the debate about the benefits of a global information society. The lives of many people, especially in the least-developed countries, are barely touched by ICTs. Others have been negatively affected by their exclusion from the global information society or by the social or economic dislocations stemming from these new technologies, services, manufacturing practices, and ways of organizing work. The problem is not simply a lag in the diffusion of these technologies or in accessing ICTs. There are substantial problems in ensuring that the capabilities for creatively using these technologies are embedded in new policy measures and firm strategies.

Given the potential of ICTs, all governments and other stakeholders need to build new capabilities to produce, access, and use these technologies. To build these capabilities, ICT strategies must be responsive to sustainable-development goals and involve all social and economic stakeholders. The government has a very important role to play: supporting new forms of market facilitation, introducing effective regulation, promoting stakeholder dialogues, and providing public services appropriate to local conditions.

Technology choices and capacity-building

The national information infrastructure in developing countries will depend to some extent on the strength of their firms' R&D

capabilities and their propensity to invest in the R&D that will enable them to help construct and use this infrastructure. Other equally important elements will be the R&D capabilities of public-sector institutions, the links between these institutions and the private sector, and the relationships between domestic organizations and those located in distant places around the world. The production, maintenance, and use of ICT systems almost always leads to new forms of organization. These organizational changes need to be identified and implemented by informed managers. People are needed who can act as intermediaries between system suppliers and users to coordinate, integrate, and disseminate relevant information about new technical developments and applications. If S&T research results and practical experience with the production and use of ICTs are shared, replication of problems can be avoided and risks can be minimized. Competition in domestic and international markets is forcing firms in industrialized countries to reduce costs and improve quality. Firms in developing countries are also affected. This requires increased investment in R&D activities.

Some developing countries are already giving a high priority to R&D activities in the ICT sector and to building up a broad range of related capabilities. Bermuda, Brazil, Indonesia, Jamaica, Malaysia, Malta, Mexico, Singapore, South Africa, South Korea, and Vietnam are among the countries that have put considerable effort into developing ICT strategies. Many regional initiatives are in place to strengthen stakeholder roles for the African Information Society and the Association of Southeast Asian Nations. In these initiatives, ICT strategies are informed by medium- to long-term visions. Indigenous capabilities are needed to complement these visions. In the hardware and software components, a skills base must be either built up internally or attracted from other countries. Failure to define national strengths and weaknesses in ICT production, maintenance, and development can make a country's growth overly import dependent. It can lead to lost opportunities for economic growth, export earnings, and jobs.

Strategies for market liberalization

Profiles of market reform show a common movement to greater reliance on market instruments to encourage the ICT sector. However, because developing countries are at very different stages in acquiring ICTs and have their own development priorities, they articulate their market reforms differently. The models of privatization and competitive entry in the telecommunication sector, for example, differ considerably between countries. Monopoly supply in domestic markets is retained in some countries, whereas in others, this is abandoned in favour of competitive entry by domestic or international companies.

The WTO agreement on basic telecommunication services commits many developing countries to opening their national telecommunication markets to foreign suppliers and to introducing competition in the provision of all services. The inward-investment implications of privatization and market liberalization are considerable for the least-developed countries, which in many cases have not joined the agreement. They must attract both new competencies and investors while attempting to extend the reach of their networks. The major global investors are likely to concentrate on their home markets and on opportunities in countries covered by the agreement. The danger for the least-developed countries is that less experienced foreign companies will seek to invest there. Decision-makers in these countries will need to accumulate skills in negotiating terms and conditions attractive to these investors and responsive to their own domestic needs.

Even after an initial flurry of privatization and market liberalization, problems remain in responding to escalating demand and ensuring that competition is effective. Service-supply incentives must be created to respond effectively to all stakeholder needs, and innovative regulatory policies will always be needed. Pacific Rim countries are investing in a telecommunication-infrastructure framework to link such investment to strategies for education and training, and they are strengthening their business sectors to participate in global markets. With market liberalization and competitive entry, the prices for the use of international

communication services are expected to fall dramatically, although near-zero prices may be unrealistic. This decline in prices will happen as competitive entry into national markets and oligopolistic competition in the international market take hold.

These developments may also produce major reductions in the revenues available for reinvestment in the national infrastructures of some developing countries. Social-policy and equity issues related to the extension and upgrading of the infrastructure will become pressing for policymakers trying to promote access to new information services.

GLOBAL WARMING

O.A. Polozhij, PhD student

What is the greenhouse effect, and is it affecting our climate?

The greenhouse effect is unquestionably real, and is essential for life on Earth. It is the result of heat absorption by certain gases in the atmosphere (called greenhouse gases because they trap heat) and re-radiation downward of a part of that heat. Water vapor is the most important greenhouse gas, followed by carbon dioxide and other trace gases.

Human activity has been increasing the concentration of greenhouse gases in the atmosphere (mostly carbon dioxide from combustion of coal, oil, and gas; plus a few other trace gases).

Global surface temperatures have increased about 0.6°C (plus or minus 0.2°C) since the late-19th century, and about one half degree F (0.2 to 0.3°C) over the past 25 years (the period with the most credible data). The warming has not been globally uniform. Some areas (including parts of the southeastern U.S.) have cooled.

El Ninos are not caused by global warming. Clear evidence exists from a variety of sources (including archaeological studies) that El Ninos have been present for hundreds, and some indicators suggest maybe millions, of years.

There has probably been only a small (1%) increase in global precipitation over land during the 20th century. Precipitation has

increased over land in high latitudes of the northern hemisphere, especially during the cold season, concomitant with temperature increases.

A rather abrupt change in the El Niño - Southern Oscillation behavior occurred around 1976/77 and the new regime has persisted.

On a global scale there is little evidence of sustained trends in climate variability or extremes. This perhaps reflects inadequate data and a dearth of analyses. However, on regional scales, there is clear evidence of changes in variability or extremes.

For the Northern Hemisphere summer temperature, recent decades appear to be the warmest since at least about 1000 AD, and the warming since the late 19th century is unprecedented over the last 1000 years.

Global mean sea level has been rising at an average rate of 1 to 2 mm/year over the past 100 years, which is significantly larger than the rate averaged over the last thousand years. Projected increase for the 21st century is about 0.5 meter, but estimates range widely.

Has the climate of the United States changed significantly during the century that is about to end? In what ways and by how much?

In their assessment they noted that the so-called "greenhouse" gases "have all been markedly increasing in amount since about the time of the industrial revolution, that began in earnest some 150 years ago.

Another factor in the climatic equation is precipitation and drought. Studies indicate that, "since about 1970 precipitation has tended to remain above the twentieth century mean, averaging about 5% higher than in the previous 70 years.

While during the 1930's there was a sharp rise in temperature, there was a modest cooling trend from the 1950's to the 1970 when the temperature began to rise again.

"Changes and variations of destructive storms are of particular interest because of their socio-economic and biophysical impact. Reliable records of the number and intensity of tropical hurricanes that reach the U.S. go back to at least 1900.

Another factor the climatologists have studied are changes in circulation over the past few decades. Since the winter of 1976-77, the sea-surface temperatures in the central and eastern equatorial Pacific have remained anomalously warm.

"Most readers will by now agree that it is difficult to draw a simple picture that summarizes the many parameters and multidimensional aspects of observed climate change and variability, no matter how complete the record.

"Global warming" has been introduced by the scientific community and the media as the term that encompasses all potential changes in climate that result from higher average global temperatures.

The Earth's climate is the result of extremely complex interactions among the atmosphere, the oceans, the land masses, and living organisms, which are all warmed daily by the sun's energy.

GREENER LOGISTIC SYSTEMS MANAGEMENT

Y.V.Chortok, PhD student

'Logistics' is the term used to describe the management of the entire materials supply chain, from cradle to grave. Logistics management is one of the important behind-the-scenes processes that will come under scrutiny as not just products, but companies' entire approaches are bought by the consumer.

Logistics managers are beginning to realize that the environment is becoming an issue of competitive advantage. The movement of goods impacts on everybody's life, and so is highly visible. Pressure is beginning to bear on the industry to 'clean up its act' and look on means of accomplishing this.

Logistics has important consequences for the environment. Vehicle emissions are a major source of pollution in the most European countries. Road traffic noise is experienced by 89% of the population and is cited as the worst form of noise disturbance by 16%.

The decisions made in one area can have environmental repercussions in another, but most logistics decisions will have some

impact on the environment. There are several ways in which logistics can affect the environment:

- Transport management
- Materials handling
- Warehousing
- Management of human resources.

Companies must develop coordinated greener logistics strategies for the short, medium and longer term. The emphasis in the short term is to maximize the efficiency of the existing logistics system, while in the long term companies should plan to adopt more efficient and less environmentally damaging logistics operations as technology develops (see figure 1).

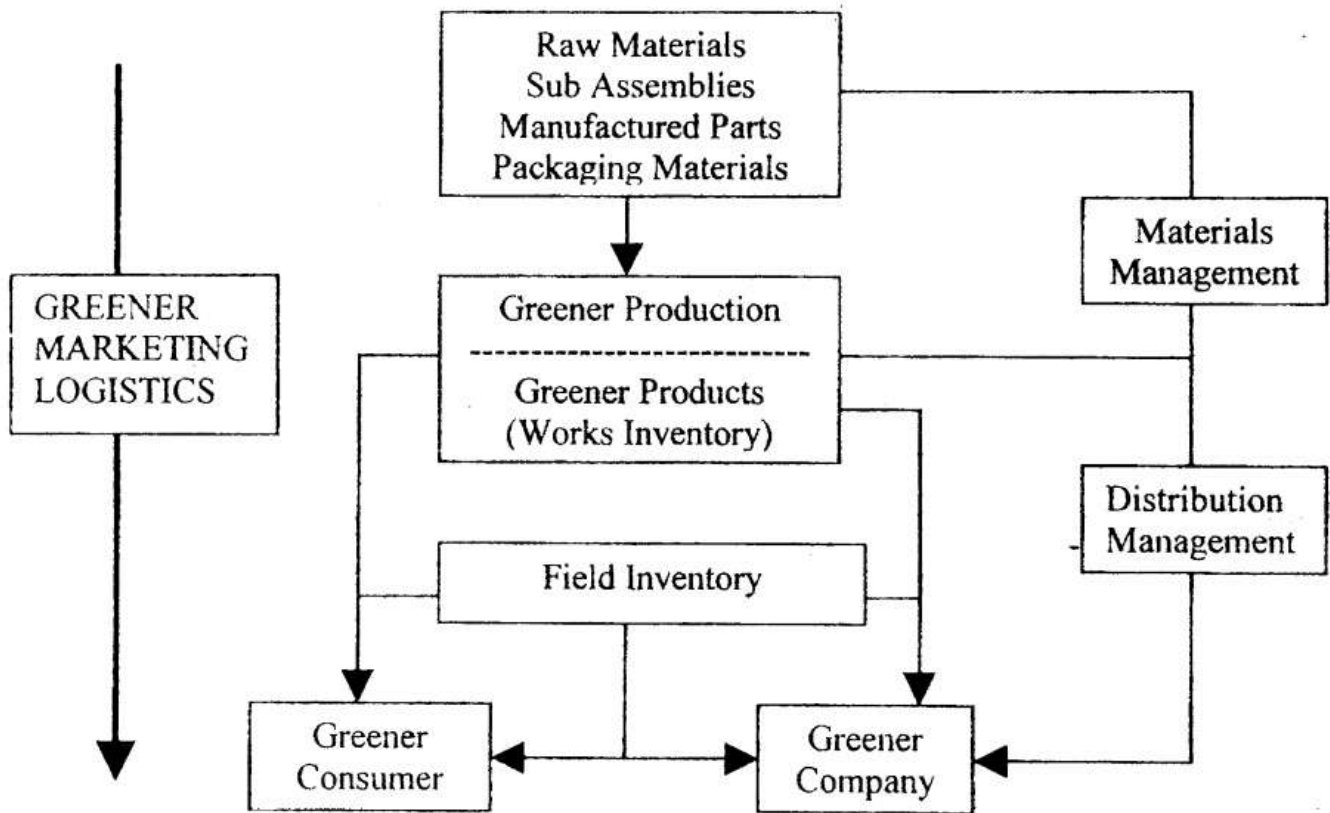

Figure 1 - The Greener Logistics System

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT (FOREIGN EXPERIENCE)

O.V.Osinenko, PhD student

The Earth is the only planet in the solar system where there is life. If you look down at the Earth from a plane you will see how

wonderful our planet is. You will see blue seas and oceans, rivers and lakes, high snow-capped mountains, green forests and fields. For centuries man lived in harmony with nature until industrialization brought human society into conflict with the natural environment.

Today, the contradictions between man and nature have acquired a dramatic character. With the development of civilization man's interference in nature has increased. Every year the world's industry pollutes the atmosphere with millions of tons of dust and other harmful substances. The seas and rivers are poisoned with industrial waste, chemical and sewage discharge. People who live in big cities are badly affected by harmful discharge from plants and city transport and by the increasing noise level which is as bad for human health as lack of fresh air and clean water.

Among the most urgent problems are the ozone layer, acid rains, global warming, toxic pollution of atmosphere, disappearance of forests, contamination of underground waters by chemical elements, destruction of soil in some areas, threat to some flora and fauna representatives, etc.

Ecological problems have no borders. European states solve these problems together: the necessary measures are taken, congresses and conferences on these questions are organized, and these questions have already the reflection in the legislation of many countries.

The activity of many public organizations is directed to protect environment. One of the most known organizations is "WTO".

A number of the WTO agreements include provisions dealing with environmental concerns. The objectives of sustainable development and environmental protection are stated in the preamble to the Agreement Establishing the WTO.

The increased emphasis on environmental policies is relatively recent. At the end of the Uruguay Round in 1994, trade ministers from participating countries decided to begin a comprehensive work programme on trade and environment in the WTO. They created the **Trade and Environment Committee**. This has brought environmental and sustainable development issues into the mainstream of WTO work.

There are about 200 international agreements dealing with various environmental issues currently in force. They are called multilateral environmental agreements (MEAs).

About 20 of these include provisions that can affect trade: for example they ban trade in certain products, or allow countries to restrict trade in certain circumstances. Among them are the Montreal Protocol for the protection of the ozone layer, the Basel Convention on the trade or transportation of hazardous waste across international borders, and the Convention on International Trade in Endangered Species (CITES).

Another of the most known organizations is "Greenpeace", whose purpose is prevention of environment degradation. "Greenpeace" acts against nuclear tests, radiating threat, pollution of the environment by waste industrial products, to protect the animal world, etc. This organization influences public opinion through mass media, under its aegis manifestations and protest actions are carried solutions for concrete ecological problems.

I believe that environment disasters can be avoided if people broaden ecological education and every person understands that the beauty of nature is extremely fragile and people must obey the unwritten laws of nature. Governments must be prepared to take action against pollution. Air pollution could be reduced if plants and factories were made to fit effective filters on chimneys and car exhausts. Green zones around big cities must be protected and extended. Natural resources should be used economically because their stocks are not unlimited.

PUBLIC ECONOMIC CHOICE: POLICY AND DEMOCRACY

A. Artemenko, E-21

The theory of public choice consists in that economic subjects carrying on political activity (participate in making and realization of state decisions in an economic sphere) use political institutes for achieving the individual aims, and that a clear verge is not between business and policy.

Public decisions are made on the basis of exposure of preferences of citizens. In modern democratic terms it supposes voting by announcement of the point of view every having voice using certain procedure of making public decision a subject (unanimity, simple majority and other)

A public choice is limited around pretenders, each of which offers the package of softwares (for example, one deputy contests with inflation, the other - works out problems of employment, the third - decides problems of foreign policy). An elector is forced to choose one deputy, which position are not fully coincides with his preferences. An elector is forced from many wicked to choose less.

In the conditions of representative democracy the decisions of electors depend on necessary information and stimuluses for practical actions. The electors need time and money for to get the information. The marginal costs of ordinary elector exceed marginal benefits considerably, therefore people have a minimum desire to affect deputy permanently.

Other reasons have those electors which interests are concentrated on certain questions, as, for example, at the producers of certain goods and services (wares of wine-vodkas, sugar, coal, oil). The change of terms of production (adjusting of prices, volume of government purchases, building of new enterprises, change of terms of import or export) for them is a question of life and death.

Therefore such groups with particular interests aim to support permanent connection with representatives of political power. They use for this letter, medium of communication, organize demonstrations and mass meetings, create the special offices and agencies for to put pressure on legislators and officials (up to subornation).

All these methods of influence on the representatives of power with the purpose of acceptance advantageous for the limited group of electors of political decision name lobbying.

In Ukraine the role of lobby is executed by a national economic elite - those, who controls the most meaningful resources in society, occupy strategic positions in large economic organizations

and have possibilities to influence on the process of forming and making state decisions purposefully and regularly.

The factor of forming and increasing of influence of such groups is institutionalization of private property and markets, that provided an accumulation and legitimation of capitals. Influencing of these groups in Ukraine is carried out through the informal channels of relations, social connections, through which happens the exchange of economic capital and possibilities to boss this capital for political support of economic aspirations of representatives of group.

Groups with particular interests will compensate their expenses, if a bill which they defend is accepted. Benefits from passing an act will be realized inside of the group, but costs will be distributed on all society. Concentrate interest of groups wins the interests of majority. The relative influence of these groups is much more than quantity of their voices.

Deputies are also interested in active supporting of influential electors. It multiplies their chances to be reelected on a new term. Lobbying allows to find the sources of financing of election campaign and political activity.

Professional bureaucrats are also interested in lobbying. On their activity depends not only acceptance but also introduction into life of political decisions.

Therefore the elected bodies and executive power must follow certain principles, the sphere of their activity must be strictly limited.

However, taking into account the specific of development of political and economic relations in Ukraine, an economic elite is forced to search a compromise between the market relations and state-administrative pressure, using such methods: forming and using of lobbying-groups in parliament by taking part in the election; subornation of officials; economic, financial mechanisms of pressure on people, who are responsible for political decision; use of the international political and economic influence; the support of public associations, public opinion.

At the beginning of 2000th such economic networks were formed in Ukraine: «Dnepropetrovskaya» (the surroundings of

President L.Kuchma); «Kievskaya» (V.Medvedchyk, G.Surkis); «Donetskaya» (R.Ahmetov, the president of System Capital Management company, V.Yanukovich); «centrally-western» multinuclear network (V.Ucshenko).

In modern terms lobbying activity in Ukraine is not legal in a lawfull relation. It functions in the field of distribution and redistribution of economic resources, property, administrative ways of influence. Such activity restrains the development of markets, enterprises, access to the resources. It is a negative process in the economy of all society.

In everyday legislative life deputies aspire to promote their popularity using the system of logrolling - is a practice of mutual support by a «traffic in votes». Every deputy chooses the most important questions for his electors and aspires to get necessary encouragement from the other deputies. Deputy «buys» the support of his questions, giving in exchange the voice in defence of projects of the colleagues.

The influence of concentrate interests explain a lot of paradoxes of economic policy of the state. For example, a paradox of voting – is a contradiction, that is arose because of voting on the basis of principle of majority does not provide the revealing of actual preferences of society relatively to the economic goods. The reason is in erroneous procedure of voting. In future it can result in such negative effects, as over-producing or underproduction of public goods. Therefore it is necessary to avoid the influence of conjuncture factors, which prevent to approve just and effective bills, when the regulation is developed.

Democracy is not taken only to procedure of voting, the guarantor of democratic decisions must be stable principles of constitution and laws.

ECONOMICAL-MATHEMATICAL MODELLING OF COMMERCIAL ACTIVITY

D.V. Filchenko, PM-21

Together with a shifting from traditional central adjustment of money market to liberal concepts of its self-organization, the necessity of cybernetic approach in economic researches in Ukraine increases violently. Considering basic principles of economical cybernetic theory the author built a capital accumulation model of commercial activity for close and open stationary economy and close economy with inflation processes.

The framework of the built dynamic model in close economy is introduced in Diagram 1.

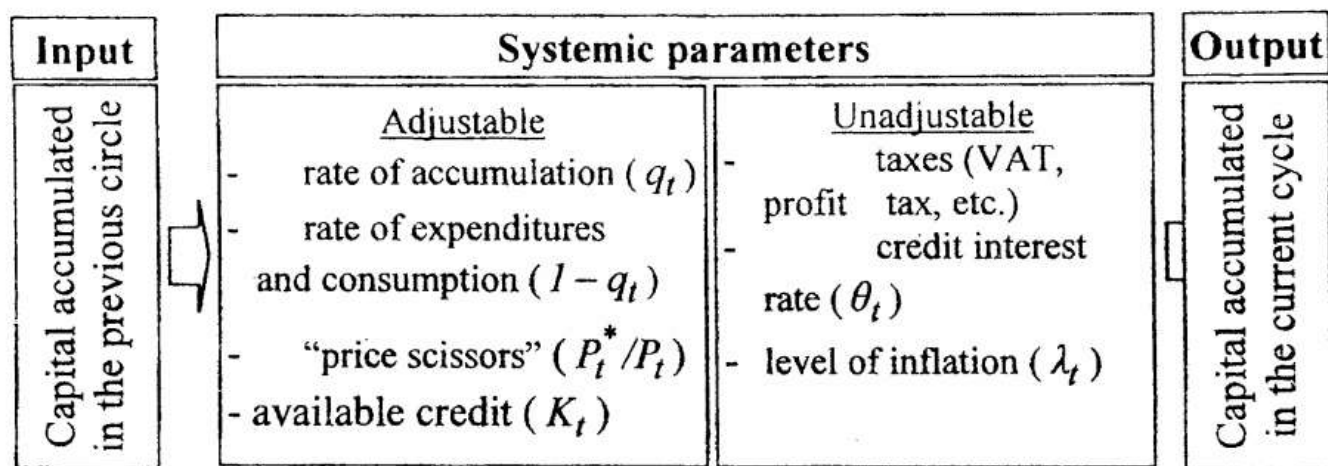

Diagram 1 – Commercial Activity (the t-th cycle)
in Terms of Systemic Approach

Such a framework of capital accumulation allowed building a symbolic model as a system of difference equations the very simple view of which can be shown next way:

$$S_{t+1} = a_t S_t + b_t \quad (t = 0, \dots, n-1),$$

where S_t is input, S_{t+1} is output, $a_t = f_1(P_t^*/P_t, q_t, T_t^{VA}, T_t^P, \lambda_t)$ and $b_t = K_t \cdot f_2(P_t^*/P_t, T_t^{VA}, T_t^P, \theta_t, \lambda_t)$ are aggregate parameters which completely determine the system in each of the n cycles of commercial activity.

Therefore it can be easily noticed that an augment of capital occurs subject to $a_t > 1$ that allowed to calculate the minimum value

of “price scissors” and rate of accumulation for ensuring a commercial utility. Moreover the built model permitted both to explore the influence of inflation on accumulated capital and also to receive three conditions of obtaining a profit not less as a nominal one. Assuming that taxes and rate of accumulation are fixed, those conditions considered increasing of “price scissors” and available credits and decreasing of credit interest rate for each cycle.

As far as credit policy is concerned there is always a need to come up with optimum variant of loaned money using. The problem that the author dealt with was a linear programming problem of receiving a maximum savings in a year if considering that an entrepreneur changed model’s strategy to required one that, for instance, more convenient in conditions of new marketing situation. According to Diagram 1 model’s strategy provides slow increase at the beginning of commercial activity and fast increase at the end. Therefore money accumulation is disproportionate divided in time. Required strategy may be chosen as a linear function with a fixed slope so that to obtain enough money and have an opportunity to save a part of income.

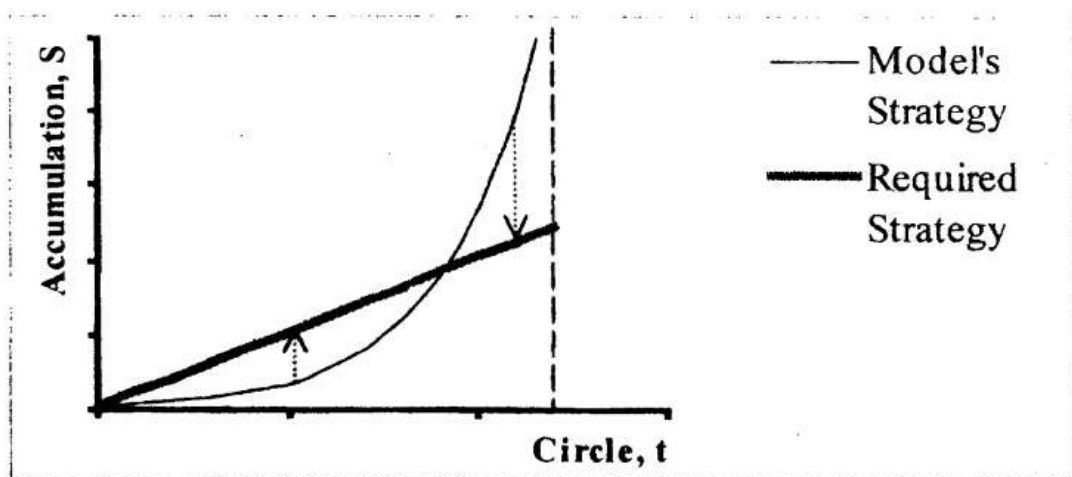

Diagram 1 – Strategies of Development

In order to renew the model for accounting foreign economic activity, it was included some auxiliary variables (parameters) which didn't change general view of the previous model, but corrected the functions f_1 and f_2 . Due to this model (for commercial activity in open economy) it was introduced an example of cooperation between Ukrainian and Poland entrepreneurs with different conditions of delivery (EXW, DDP, etc.) according to the Incoterms list. Besides

that the author showed how enormous off-shore operations through Man island increase capital accumulation. It was also solved a problem of minimum "price scissors" and "rate of accumulation" as if it was in close economy case. Bills of entry in international practice are agreed in such a way that specific profit obtained in the territory of each country will be approximately the same. Considering this fact it was received a proportion between custom import rates for both countries that assure mutually beneficial of international cooperation.

THE QUANTITATIVE METHODS OF ESTIMATION OF CORPORATE MANAGEMENT EFFICIENCY

Tatyana Kravchenko, M-22

In condition of the shaping of market economies, in Ukraine exists one massive problem of corporative management - an absence of the checking for management corporation. For decision given problems we can use the methods of the estimation to efficiency to activity corporation that will allow to track the main trends to its activity and prevent the crisis situations.

The Theoretical analysis of the studies in the field of estimations of efficiency of corporative management allows us to draw a conclusion about presence qualitative and quantitative methods of the estimation.

The Quantitative methods of the estimation to efficiency of corporative management are founded on analysis of economic activity to corporations. Given group of the methods subdivides on methods of the estimation of market value and methods of the estimation of the financial condition (the calculation to probability bankruptcy). The Last methods in Ukrainian condition gain special urgency.

Amongst methods of the estimation to probability bankruptcy stand out the methods, founded on analysis financial data, including use some factor: Altman's Z-factor (USA), Taffler's factor (Great Britain), PAS-factor.

The Altman's model stands out Amongst multiple-way, offered in 1968 . He first used multiplicative discriminant-whine analysis for making the models of the forecasting to insolvency with high degree of accuracy.

Altman's model is of the form of:

$Z = 1,2 \text{ But} + 1,4B + 3,3C + 0,6D + 0,999E$, where :

A = (Own circulating assets) / (Whole asset)

B = (Vague profit) / (Whole asset)

C = (Profit before payment of the tax and percent) / (Whole asset)

D = (Market value of the own capital) / (Whole bills payable)

E = (Turn) / (Whole asset)

Critical importance of the index Z paid Alitmanom as of statistical sample and has formed 2,675. The Collation with this value of the design value of the index Z for concrete company allows to speak of possible in the future (2-3) bankruptcy one ($Z < 2,675$) and firm position other ($Z > > 2,675$) of the companies.

The British scientist Taffler in 1977 has offered forecasting model:
 $Z=0,53 X1+0,13 X2+0,18 X3+0,16X4$.

The Model to solvency Taffler produces the exact picture of the financial condition to corporations, since comprises of itself count of the correlations, key activity for measurement of the enterprise (profitability, correspondence to of the current capital, financial risk and liquidity).

For reinforcement forecasting dug the models possible to transform Z-factor in PAS-factor (Performance Analysis Score) i.e. factor, allowing trace activity to companies at time and easy define the moments of the decay and rebirths to companies.

PAS-factor presents itself relative level of activity to companies, found out on base her(its) Z-factor for determined year and denominated in percent from 1 before 100. For instance PAS-factor, equal 50, points that activity to companies is valued satisfactorily then PAS-factor, forming 10, is indicative of that that only 10% companies are found in худшем the position (the unsatisfactory situation).

Thereby, Z- factor can be indicative of that that company is found in risky position, that PAS-factor reflects the history trend and current activity on prospect.

Each of considered methods has a row, both defect, and advantage, however none of them for present-day moment is not an panacea and can not give unambiguous and full-fledged answer to question of efficiency of corporative management.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF UKRAINE'S EU INTEGRATION

A. Kubatko, F-22

Geographical position of Ukraine really creates some counteractive lines between EU and SES. For a start let's show problems in economic relations with Russia caused by the policy of Ukraine euro integration. Energy dependency on Russia made Ukraine sign agreement about single economic space. It was expected that this agreement would bring billions dollars of benefits for countries participants. But hasty declaration of Ukraine about EU integration appeared to be harmful for cooperation with Russia as well as with EU countries.

Ukraine - Russia. Despite the active top-level dialogue and assurances of strategic partnership, the two countries failed to fundamentally modernize their relations. Russia continues to disapprove Ukrainian desire to join NATO, attempts to speed up accession to the WTO, and unwillingness to integrate with the SES. This stance creates problems in bilateral relations and affects cooperation in economic sphere. There is no strategy of economic cooperation between the two countries.

The Ukraine - Russia Action Plan for 2005-2006, which lays out key areas of cooperation, has not been approved by the Presidents, while work on revising of existing treaties and recommendation for adjustment of long term programs of economic cooperation has barely started. Regional integration with the framework of the SES project did not bring any substantive economic results for either side. On the contrary, the overall

atmosphere of the Ukraine- Russia relations deteriorated as the result of the two countries participation in it. Ukraine stuck to its view that cooperation within the SES should focus on the creation of a free trade area. The only one result of such counteraction is trade war including gas transition problems, export of Ukrainian agricultural products (milk, meat etc.). According to State Statistics Committee in January- August 2005 export increased by 26.3% (\$4.7billion) and imports by 8.2% (8.2 billion). Over the same period of 2004 export increased by 41.8% (\$3.7billion) and imports by 38.5% (7.4billion). For the first period during the last 6 years Ukraine has negative trade balance.

EU- Ukraine. Euro union countries have shown already that now is not yet a proper time for Ukraine to create ambitious projects of specification of membership perspective. After enlargement of EU problem of competitive ability and managing large economic system aroused. It seems that EU countries are a little bit afraid and do not know how to deal with a newcomer “so large, poor, uncertain, and chaotic” as Ukraine.

Ukraine has achieved some success in strengthening international relations with Euro union economies instead of CIS. For example, in mid the 1990-s 50% of export were sent to CIS and 20% to EU. In 2004 these indicators were at level 30% and more than 32% of the total export. The increase of external trade indicators are not followed by the sophistication of national export structure. Ukraine having open economy with potentially high integration opportunities is still a resource appendix of developed countries. Only 5% of production commodities are high technology goods. International investors have badly estimated basic precondition of making business in the country. According to the business index among 155 countries Ukraine occupies 124 places. There exists a vivid regularity: the more favorable economic environment is the more attractive business environment, lower corruption and better citizen's well-being.

Neglecting human capital. The point is Ukraine actually is a creditor of a west, forcing many talented people looking for their

jobs abroad consequently more and more dipping social and economic logging of Ukraine.

High ecological risks. In comparison with EU one of the main gaps of Ukraine's economy is not only its own inefficiency but also high "pollution". One unit of GDP in Ukraine is ten times dirtier and requires additional expenditures for achieving high ecological EU standards. EU relations as well as their investment do not guaranty high rates of economic growth. New euro comers (countries of Central and Eastern Europe) have accepted a lot of investment. But profits are usually taken out of a country and not reinvested. Experts say that economic growth in the region will be at 1-1.5%. In order to put up with rich countries these new ones should develop their economies 2-2.5 times quicker without favorable background for it within EU. Ukraine has to take into account not only advantages but also miscalculations Eastern Europe and Baltic region countries. Council of Europe has already shown that the policy of euro integration is not a question of membership. The estimation of neighborhood model gives conclusions that it somehow resembles the model of "concentric European circlers". Zones of cooperation with different level of integration should be created around the "heart of Europe". New independent states and some CIS countries should perform buffer and resource supplying functions.

No doubt once Ukraine will enter EU. The question is what role and place will be given. For a country not to be a resource appendix it should provide sufficient economic growth. The most crucial tasks of a State are:

- 1) fixing steady growth of GDP increment
- 2) determining national priorities in of economic development
- 3) forming proper further background for economic growth-securing human capital formation and necessary level of technological development.

So now it's more important to create strong and competitive national economy that depend only on its own strengths and maybe in 15-20 years speak about EU integration.

ETHICAL PROBLEMS OF MANAGEMENT: EGOISM OF MANAGERS, "EMPLOYEES - STARS".

A. Shapoval, E-21

Business is impossible to do without strong "EGO", so-called "I AM THE BOSS". As the legendary chief of the company General Electric, Djack Weltch asserted: " In game under the name " business " each participant has own "EGO", you see, it is necessary to be rigid enough to take benefit for business from any opportunity ".

It is truth: healthy "I'm" makes the leader self-assured, sober minded, easily overcoming difficulties. But as soon as "EGO" leaves from under control, it begins to prevent business. It forces manager to promise more, than he can make actually, ignore opinion of other people. "EGO" can make the chief to be a deaf person. Too large "I'm" - misfortune ruined many chiefs.

Owners of significant "I'm", which have deserved respect of a public, even in advanced age, can not depart businesses. The majority of them tests painful need for the large business, which would prove environmental, that all of them still great.

Some of ego-managers really are reputable, and their names under the right bring into the global tutorials on management.

For those chiefs, which wish to define " scales of EGO ", the magazine "FORTUNE" offers the small test.

1. Do you own the newspaper or any mass media?
2. Do you have own sports command?
3. Do you speak about yourselves in the third person?
4. Do you have your name on your car instead of numbers?
5. Have you reserved your own place in the plane? (It is possible, you even have the own plane).
6. Are you well known sponsor?
7. Do you consider the own capital as one of main your advantages?
8. Are there at the wall of your office photos, where you are represented with celebrities?
9. Your husband (wife) was born after you have already ended a higher educational institution?
- 10 Do you collect works of art?

If you have answered "yes" 10 questions, you present "egomaniac". From 4 up to 6 positive answers testify that you have normal "I'm". If up to three answers "yes" were collected, yours "I'm" is in a stage of development, or else all growth ahead more.

Talking about ordinary employees I must admit that their egoism is even much problem.

As the results of some researches testify, the transformation of the employee into a "star" practically is not connected to such factors as intelligence, creative abilities, reliance of itself, and propensity to risk. The star is distinguished first of all with style of behavior - initiative, purposefulness, concentration at work.

This kind of employee realizing the superiority over the colleagues, knows own price and requires worthy compensation - whether it be money. Really, the main problem connected to work of a "star" in the company, consists in danger " of star illness " , intolerance. With the greatest probability it amazes the young employees, already realized own "I'm", but haven't collected yet of everyday wisdom and experience of dialogue with other people to be entered harmoniously in collective.

Typical situation. The management of the company nominates a young employee - " star " on higher manager post, trusting him realization of the responsible project. It would seem there are no bases to doubt of success: this expert on the previous places of work constantly demonstrated outstanding results, the chief considers him completely ready to independent work, and "star" already invited in the company were promised a higher post than he occupies.

Nevertheless project is finished by failure. The reason is simple. Young expert does not know how to manage other people. The employees suffering " by star illness " , as a rule, do not listen to opinion of the colleagues , which they consider as less clever and capable. Such " the lonely stars " on high posts are not able to manage the employees who are taking place under their beginning, and rely more on power of the authority, instead of on authority of the power.

Frequently colleagues complain on "stars", which, in their opinion, only use work of environmental, nothing giving them in exchange and doing nothing to help.

Parting with "a star", which essentially does not want to be entered in collective, represents not worse variant for the company. The employees using the special privileges and who are not taking into account opinions environmental, in the long-term plan will render more damage, than bring profits, undermining moral in firm and try to subordinate all politics of the company to the personal interests.

However such necessity arises not too frequently. "The stars" differ by high rationality of behavior, and if "the star" employee will understand, that in his interests to turn into a team member, he will make.

There is a dilemma, exit from which consists in tactfully and whenever possible to lower "a star" on ground, to force "the star" not to look at all haughtily, to show her incompleteness of her knowledge and working skills and to enable to learn art of management and dialogue with the people (star love and are able to study and in most cases only will be glad to expand the abilities).

THE COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN ECONOMY: MEANS TO FLOURISHING FUTURE OR WITHERING BURDEN

Dmytro Vikhrov
Sumy State University

Keeping competitive edge in the world economy requires focused policies that lay the groundwork for continued leadership in innovation, exploration, and ingenuity. Ukrainian economic strength and global leadership depend in large measure on the nation's ability to generate and harness the latest in scientific and technological developments and to apply these developments to real world applications. These applications are fueled by: scientific research, which produces new ideas and new tools that can become the foundation for tomorrow's products, services, and ways of doing

business; a strong education system that equips the workforce with the skills necessary to transform those ideas into goods and services that improve people's lives and provide the nation with the researchers of the future; and an environment that encourages entrepreneurship, risk taking, and innovative thinking.

The level of competitiveness is measured by the Growth competitiveness index (GCI). Global GCI for 2005 is shown in the table below [1].

Country	GCI 2005 rank	GCI 2005 score	GCI 2004 rank	Changes 2004-2005
Finland	1	5.94	1	0
United States	2	5.81	2	0
Sweden	3	5.65	3	0
...				
Russia	75	3.68	70	-5
...				
Pakistan	83	3.33	91	9
Ukraine	84	3.3	86	2

The data implies Ukraine has improved its situation with GCI in the Globe in 2005. Mainly the rise accounts for being granted a market economy status, liberalization of markets etc.

The leading role is played by the government and it is not composed in creating wealth; the role of the government is to create an environment in which the entrepreneur can flourish, in which minds can expand, in which technologies can reach new frontiers.

In the years to come, Ukraine will face increased economic competition from a number of countries around the world. The economic system will have to work harder to get and maintain a competitive edge. The greatest asset of the Ukrainian nation is the potential of the Ukrainian people. Ukraine is founded on the belief that every life is precious and holds unique promise. By investing in people, helping them reach their full potential, and rewarding their creativity, we will unleash the natural creativity and ingenuity of the human mind, create new jobs, train workers to fill them, and make the world a safer, cleaner, and better place to live.

References

1. Global Competitiveness Report 2005-2006
2. Kostysev O. Protection of Economic Competition in Ukraine: current circumstances and issues // *Economika Ykrainy* - 2003. - №7. - pgs. 5-11

CORPORATIVE CULTURE

P. Denysenko, E-21

Among all factors of successful business-making it is reasonable to take into account such phenomenon as the corporate culture. A lot of consulting firms in western countries help the enterprises to solve their production problems using the apparatus of corporate culture analysis.

The corporate culture is the system of values, persuasions, beliefs, presentations, symbols, and also business principles, codes of conduct, traditions, rituals which were generated in organization in times of activity and is accepted by most collaborators.

Corporate culture has a multi-level structure. Let's observe the most external level. Main parts of it are:

- brandname style
- rituals and holidays
- style, behavior, etiquette
- history, myths and heroes
- communication language
- physical culture

Everyone can remember some example of it in everyday-life experience. Just imagine English gentlemen club. All men wear suits, drink tea, smoke and read newspapers in total silence. Remember also modern supermarkets where you can choose everything by yourself sometimes with help of smiling shopman.

Practical use of corporate culture analysis may be found in:

Explaining of management system. For example it's useless to organize work of painters or writers with strong power of manager without any personal abilities to choose your own way of creating

your pieces of art. And it pretty dangerous to avoid commands or the leader in the army.

Solving everyday problems. Many firms without understanding of their corporate culture cannot find the cause of some production troubles and inconsistency in some management solutions.

Inculcation of changes. Even after finding all causes of problems and even all probable solutions sometimes it's impossible to put them into practice because it makes every worker and manager change their behavioral patterns related to their job for several years. Corporate culture analysis helps to find the way of inculcation most suitable for this group of people.

Every company has its own organization of work, system of relations, behavioral patterns of collaborators. The task of manager and every other leader is to analyze the working process of people and to use it in order to reach the most profitable way of resource spending and production organization.

NOISE-INDUCED REENTRANT TRANSITION OF THE STOCHASTIC DUFFING OSCILLATOR

M. Ivaschenko, PM-21

The dissipative stochastic system is defined by the equation:

$$\frac{d^2x}{dt^2} + \gamma \frac{dx}{dt} + \sqrt{D}\xi(t)x = -\frac{\partial U}{\partial x}, \quad (1)$$

where $x(t)$ is the position of the oscillator at time t , γ the dissipation rate and $\xi(t)$ denotes a stochastic process. The confining, anharmonic potential $U(x)$ is defined as:

$$U(x) = -\frac{1}{2}\mu x^2 + \frac{1}{4}x^4, \quad (2)$$

where μ is a real parameter. Without noise, the corresponding deterministic system undergoes a forward pitchfork bifurcation when the origin becomes unstable as μ changes sign from negative to positive values. Let's study the case $\mu > 0$ ('inverted' Duffing oscillator) and show that for a finite range of positive values of μ , a reentrant transition is observed when the noise amplitude is varied: the noisy oscillations obtained for weak and strong noise are

suppressed for noise of intermediate amplitude. The results are non-perturbative: they are based on an exact calculation of the Lyapunov exponent, performed for arbitrary parameter values, $\xi(t)$ being a Gaussian white noise process.

We first rescale the time variable by taking the dissipative scale γ^{-1} as the new time unit. Equation (1) then becomes

$$\frac{d^2x}{dt^2} + \frac{dx}{dt} - \alpha x + x^3 + \sqrt{\Delta}\xi(t)x = 0, \quad (3)$$

where we have defined the dimensionless parameters

$$\alpha = \frac{\mu}{\gamma^2} \quad \text{and} \quad \Delta = \frac{D}{\gamma^3}, \quad (4)$$

and rescaled the amplitude $x(t)$ by a factor γ . Linearizing equation (3) about the origin, we obtain the following stochastic differential equation:

$$\frac{d^2x}{dt^2} + \frac{dx}{dt} - \alpha x + \sqrt{\Delta}\xi(t)x = 0. \quad (5)$$

The Lyapunov exponent of a stochastic dynamical system is generally defined as the long-time average of the local divergence rate from a given orbit. In the case discussed here, deviations from the orbit defined by the origin in phase space, satisfy equation (5). After simple transformations we obtain the following expression for the Lyapunov exponent Λ :

$$\Lambda(\alpha, \Delta) = \frac{1}{4} \sqrt{1 + 4\alpha} g(\tilde{\Delta}) + \frac{1}{2} (\sqrt{1 + 4\alpha} - 1), \quad (6)$$

where the function $g(x)$ is defined for $x > 0$ as

$$g(x) = \frac{\int_0^\infty du \sqrt{u} e^{\frac{2}{x} \left(u - \frac{u^2}{12} \right)}}{\int_0^\infty \frac{du}{u} e^{\frac{2}{x} \left(u - \frac{u^2}{12} \right)}} - 2. \quad (7)$$

From this analysis, the bifurcation diagram of the nonlinear oscillator with parametric, Gaussian white noise follows immediately. The origin is stable when the Lyapunov exponent of the linearized system is negative. The bifurcation line $\alpha = \alpha_c(\Delta)$ is defined by the equation

$$\Lambda(\alpha_c(\Delta), \Delta) = 0. \quad (8)$$

The transition is best qualified as a stochastic Hopf bifurcation. For $\Delta \leq \Delta^* \approx 3.55$ the origin is stabilized by the stochastic forcing in the range $0 \leq \alpha \leq \alpha_c(\Delta)$. The full bifurcation diagram of the inverted stochastic Duffing oscillator is displayed in Figure 1. In the weak noise limit $\Delta \rightarrow 0^+$, we obtain from equation $\alpha_c(\Delta) \sim (-2g'(0)\Delta) \sim \Delta/2$, in agreement with the result of the Poincare-Linstedt expansion.

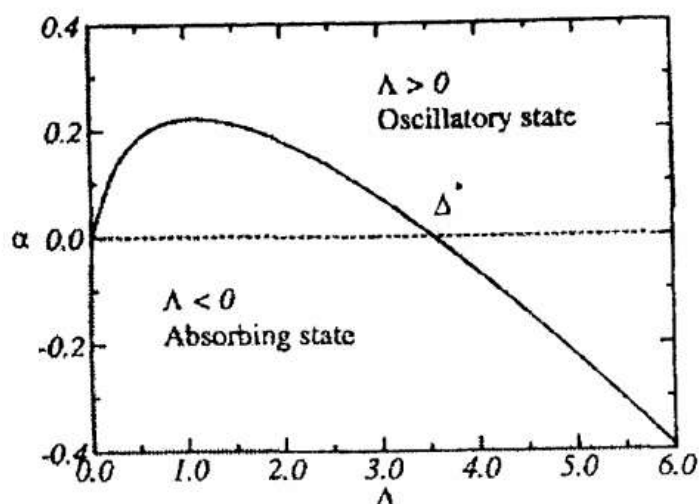

Fig. 1. Bifurcation diagram of the Duffing oscillator with parametric white noise. The solid line is the locus in parameter space (α, Δ) where $\Lambda(\alpha, \Delta) = 0$. The bifurcation line $\alpha = 0$ of the noiseless dynamical system is drawn for comparison (dotted line).

The stability of the origin of the nonlinear random dynamical system (3) cannot be deduced from a stability analysis of finite-order moments of the linearized system: indeed second-order moments of solutions of equation (5) with white noise forcing are always unstable when α is positive. The proper indicator of the transition of the nonlinear system is the Lyapunov exponent of solutions of the linearized equations.

USE AND EXCHANGE VALUE

Kalitaev O., F-21

The word value, it is to be observed, has two different meanings, and sometimes expresses the utility of some particular object, and sometimes the power of purchasing other goods which

the possession of that object conveys. The one may be called "value in use"; the other, "value in exchange." The things which have the greatest value in use have frequently little or no value in exchange; and, on the contrary, those which have the greatest value in exchange have frequently little or no value in use. Nothing is more useful than water: but it will purchase scarce anything; scarce anything can be had in exchange for it. A diamond, on the contrary, has scarce any value in use; but a very great quantity of other goods may frequently be had in exchange for it. (AN INQUIRY INTO THE NATURE AND CAUSES OF THE WEALTH OF NATIONS by Adam Smith, 1776).

This contrasts strikingly with the relation between use values and exchange values in Marx, for in this case we are not dealing with a distinction that is mainly formal at all, but rather with one that is both historical and broadly empirical (rather than narrowly 'empiricized') in nature. This is perhaps most evident in the very different role assigned to theoretical reflection vis-à-vis detached and neutral disciplined observation in mobilizing and explicating the dialectically interpenetrating reality of contradiction that deployment of this dichotomy intends.

Although Marx acknowledges that we only know use values through exchange values because only the latter are really observable as such, it is use values that nonetheless ground and make possible exchange values, both spatially and temporally and in a phenomenological sense. Such an assertion underscores the deep function of both theoretical reflection and practice vis-à-vis disciplined observation, since exchange values are only thought to be pre-eminent because they are knowable in and through everyday life and its disciplined observation.

Yet this understanding can easily be misunderstood, particularly given our continuing preoccupation with the apparent powers and capabilities, if not self-sufficiency, of disciplined observation. When Marx addresses the limits of this activity, he really means to say that, on its own, disciplined observation is incapable of anything more than perceiving exchange value because this is the essence of *both* as respectively the subject and the object

of the commodity. For Marx, then, use value is equated with the whole, which is understood to be concrete, in contrast to exchange value, which is equated with some to many of its parts and is understood to be abstract. Use values are not temporally and historically bound in the way that exchange values would seem to be because they are not derived, but are primarily the objects of everyday life rather than of disciplined observation. What thus may appear from our vantage point to be a theoretical reversal of conceptual etiquette on Marx's part expresses not only an innovative adaptation of a strong tradition of thinking that reached its apogee with Hegel; it also constitutes a strategic reconsideration of the categories of political economy themselves. The supplanting of both reflection and practice by disciplined observation makes it more and more likely that we shall rest satisfied with the epithet of the irrational or the pre-modern as a description of essentialist, holistic and historicist modes of thinking and theorizing. As it turns out, this mode of reflection has been a central element in human thought from the very beginning.

USING THE INTERNET IN THE MARKETING SYSTEM

Julia Miroshnichenko, M 21

Last years were marked by rapid development of systems of the telecommunications. The key elements of this development became a global computer network the Internet and its main service WWW (World Wide Web). The Internet represents environment which possesses unique marketing characteristics and represents itself as two basic elements. First, as new method of the communications. And, secondly, the global virtual electronic market which does not have any territorial or time restrictions, allowing to make interactive purchase of the goods and change significantly opportunities of firms in promotion of the goods.

The main purpose of the article consists in definition of a role of a global network in marketing activity and searching of basic directions of Internet-services' use in strategy of marketing at the enterprise.

Using the Internet in the marketing system of the enterprises can considerably increase an efficiency of their activity owing to its unique marketing characteristics. The Internet resources can be used in following directions of marketing activity:

1. Maintenance of business contacts

The effective communication with buyers, suppliers, agents and distributors is extremely important in the modern conditions of marketing development and needs of manufacture for duly deliveries. The Internet provides various tools for improvement or maintenance of communication between partners in a network of firm.

2. Studying of the market

Purchase or reception of research reports on work of the market can be extremely expensive business. For reduction of costs, and in many cases it is free-of-charge, much of the same information can be received from WWW. Use of the Internet for gathering the information on the market - one of the most important ways by means of which the enterprises can develop international and home markets. Also it is necessary to note speed of carrying out of researches; an opportunity of respondents to take part in research during time convenient for it, interrupting if it for it is required, interrogation; availability of respondents without dependence from region of their residing; on answers of respondents does not render influence the person of the interviewer; use of visual materials.

3. Purchase and sale through the Internet

Considering the Internet as means of sales it is possible to note a following direction of classification of spent operations: business-to-business (B2B) and business-to-consumer (B2C). In the first case we deal with trade in the industrial goods or business-services between the enterprises, and also wholesales, in the second - with retails of consumer goods to the end user. Now various variants of the organization of retails through the Internet develop; the Internet-shops and auction sales are most popular.

4. Advertising of the goods in a network

The set of opportunities of direct professional advertising by means the Internet includes arrangement of the information on the

goods on own Web-server, placement of advertising on other servers, dispatch of electronic letters; participation in teleconferences.

5. Service and after sale service

The given direction of use of the Internet in marketing activity includes consultation of clients on e-mail, informing on a web-site about news, etc. It will promote maintenance of reputation of firm as to the company caring consumers of production. Buyers can directly address for consultation to the manufacturer including the information on the goods-novelties, or to take advantage of Internet-services, in particular to subscribe for newsfeeds of a server.

Thus using the Internet, employees of marketing services have an opportunity: quickly to change assortment, the description of products and their prices; to save on expenses; it is easier to carry out contacts to potential consumers.

In addition to the above-stated it is possible to note also following restrictions of the Internet: absence of direct dependence between number of displays of advertising of any firm and a sales volume, paid sites is visited basically by rich men; on the Internet it is possible to sell mainly the goods which do not demand preliminary check and fitting.

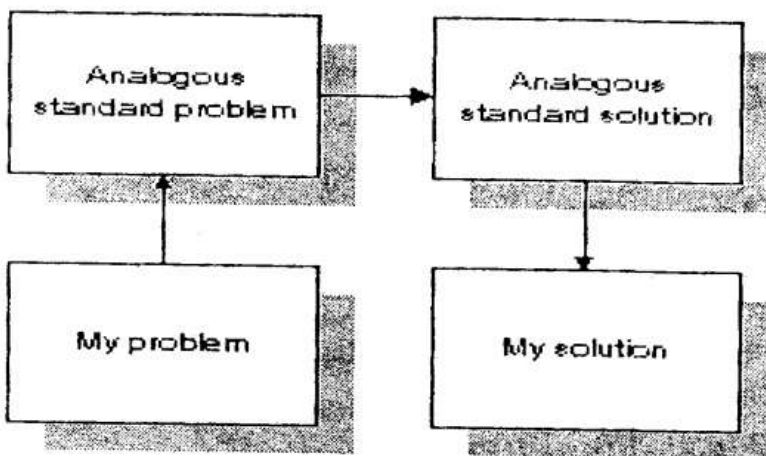
Thus, at expansion of use of the Internet at carrying out of marketing researches certainly it is necessary to consider both appearing new opportunities, and specificity of a product and its consumers, to take into consideration difficulties and problems.

As a whole it is possible to tell, that use of the Internet today concerns almost all aspects of marketing activity of many enterprises, and its role constantly increases. A basis of this use serves the traditional tools of marketing which become more effective in the Network and the new opportunities given by the Internet.

THEORY OF INVENTIVE PROBLEM SOLVING (TRIZ)

Докл. - Крестенкова Е., ХМ-31

There are two groups of problems people face: those with generally known solutions and those with unknown solutions. Those with known solutions can usually be solved by information found in books, technical journals, or with subject matter experts.

General Problem Solving Model.

The other type of problem is one with no known solution. It is called an inventive problem. Depending on the complexity of the problem, the number of trials will vary.

An approach, relying not on psychology but on technology was developed by Genrich S. Altshuller.

There are a number of laws in the theory of TRIZ. One of them is the Law of Increasing Ideality.

The TRIZ Process Step-By-Step :

Identifying My Problem.

Formulate the problem: the Prism of TRIZ

Search for Previously Well-Solved Problem

Look for Analogous Solutions and Adapt to My Solution

The 40 Inventive Principles.

1. Segmentation

2. Extraction

3. Local Quality
  4. Asymmetry
  5. Combining
  6. Universality
  7. Nesting
  8. Counterweight
  9. Prior counter-action
  10. Prior action
- etc.

ARIZ (Algorithm for Inventive Problem Solving)

Formulate the problem.

Transform the problem into a model.

Analyze the model.

Resolve physical contradictions.

Formulate ideal solution.

Directed Product Evolution (DPE)

Traditional technological forecasting tries to predict the "future characteristics of ... machines, procedures, or techniques."

TRIZ with QFD

Since TRIZ can help engineers and developers solve technical contradictions and invent new technologies, its use in New Product Development is very important. Combined with Quality Function Deployment (QFD), a company should be able to identify important customer requirements and then solve any technical bottlenecks that arise.

EUROINTEGRATION: NEEDS FOR NEW FORMATS IN STUDENTS' RESEARCH

Докл. - Снытнікова О., Ін-33

Essentially new eurointegration strategy of Ukraine provides reorientation of all our public life to new priorities and new models of social success. In author's opinion, the important parameters of involving Ukraine in Bologna process are skills of a student to find yourself in scientific researches, which assist the opportunity to realize yourself in a system of the European student's scientific

activity.

In Ukraine, as well as in every state, there are many gifted and talented young people, who have potential and desire to be engaged in scientific activity, to carry out various researches, which will bring a contribution to the development of a domestic science. There is no secret, that aspirations of these people, often enough remain non-realized. It becomes an absolute obstacle to steady technological development of Ukraine, which is the factor of prosperity of the state. Unfortunately, because of outdated forms of organization of educational process and scientific activity, which is not enough oriented for solving practical tasks, our country is being included into the development of an innovative society very slowly. Let's try to understand, why there is such situation, and whether there is a quit from it. We shall analyze it by students' eyes because exactly high schools are cells of scientific activity today. It is not enough for young people to have only desire and potential to embody idea in the scientific research, valuable to the public. First of all they need versatile information on the chosen theme, which, as a rule, you will not find in the nearest library and even in an information department of an educational institution. Support of experts in the chosen area of research is also necessary, because the help of the teacher, even the most skilled, can be not enough. Today there is a need for partner relations with educational institutions and centers of science in Europe, USA, Russia and other states, which will give an opportunity to increase efficiency of a student's science not only informatively and technologically, but through studying of practical organizational experience. And it is also important, that a student cooperates with people, who are engaged in the same research, because in a neighbouring country, maybe, there is someone, who is interested in a similar problem, and in that case, as they say, "two heads are better than one ". As we see, without certain information, organizationally-technological and material support, the young researcher is threatened with failure. The list of problems does not come to an end with it. Often there is also such question: how to draw attention to already made research, how to prevent unclaiming of it? In other

words, how can we present the research? Even if such problem arises in so modern high school, as Sumy state university, what to speak about young researchers, who study in small towns. And what happens, when the researcher, feels, from one hand, that he has potential, and from another, he encounters with absence of a mass market demand for such activity? So, very often decision is searched through outflow of intelligence into other states. One of directions of overcoming these problems is the search of nonconventional for our science sources of financing, through cooperation with donor establishments, programs of exchanges, development of grant projects. Eurointegration opens many prospects to our researchers, and in addition we can already estimate the advantages of the selected way today. Really, the orientation of Ukraine to eurointegration gives practical result. So the problem of scientific researches has started to move ahead to the decision slowly, but confidently. Now in Ukraine many international scientific conferences, where the researcher can present his work, started to be held. Such actions are held more and more often, and they are of great importance for our youth. Here a chance to realize yourself is given to everyone, as an opportunity to get support for the further work on the researches, and to find out many new facts, which will be useful for the further work. Such conferences are especially valuable for researchers, who work on questions, in which our state is not interested now, but the countries of Europe, which are more developed, - really are. But the main thing it gives, is an opportunity of direct contacts. Analyzing problems of scientific researches, which exist in Ukraine, we come to an idea, that eurointegration as the tool, which deduces the problems of scientific researches in Ukraine from the closed corner, is a primary factor of their decision. In such way it destroys obstacles for steady technological development, which will necessarily lead Ukraine to prosperity.

ECOLOGICAL MANAGEMENT. IT'S ROLE AND PERSPECTIVES

Докл. - Кугук И., Е-31

A century ago, only a few prescient individuals were concerned about the sustainability of the variety of ecosystems that provide the commodities and services upon which humans depend. Large expanses of "the frontier" remained, the sea was considered unexplored and underexploited and the natural world was seen solely to provision human needs, as well as an infinite sink for human wastes and pollutants.

That's why nowadays appeared a new system of management called Ecological or Ecosystem Management. Ecosystem Management is as concerned with managing human activities as with managing lands and waters. There is little doubt that the resources upon which humans depend are delivered from ecosystems in finite quantity. Even more daunting is the fact that the delivery capacity of these resources is not distributed uniformly across the globe or in patterns that necessarily correlate with human demand.

Ecological management includes the following elements:

1. Sustainability. Ecosystem Management does not focus primarily on "deliverables" but rather regards intergenerational sustainability as a precondition.
2. Goals. Ecosystem Management establishes measurable goals that specify future processes and outcomes necessary for sustainability.
3. Sound ecological models and understanding. Ecosystem Management relies on research performed at all levels of ecological organization.
4. Complexity and connectedness. Ecosystem Management recognizes that biological diversity and structural complexity strengthen ecosystems against disturbance and supply the genetic resources necessary to adapt to long-term change.
5. The dynamic character of ecosystems. Recognizing that change and evolution are inherent in ecosystem sustainability, Ecosystem Management avoids attempts to "freeze" ecosystems in a particular state or configuration.

6. Context and scale. Ecosystem processes operate over a wide range of spatial and temporal scales, and their behavior at any given location is greatly affected by surrounding systems. Thus, there is no single appropriate scale or timeframe for management.

7. Humans as ecosystem components. Ecosystem Management values the active role of humans in achieving sustainable management goals.

8. Adaptability and accountability. Ecosystem Management acknowledges that current knowledge and paradigms of ecosystem function are provisional, incomplete, and subject to change. Management approaches must be viewed as hypotheses to be tested by research and monitoring programs.

Successful Ecosystem Management requires institutions that are adaptable to changes in ecosystem characteristics and in our knowledge base. But to view management as experimental is not to advocate capricious implementation of untried or avant garde actions. It is rather to acknowledge the limits of our understanding of even conventional management procedures to the complex array of ecosystem components necessary for sustained functioning.

Ecosystem Management is not a rejection of an anthropocentric for a totally biocentric worldview. Rather it is management that acknowledges the importance of human needs while at the same time confronting the reality that the capacity of our world to meet those needs in perpetuity has limits and depends on the functioning of ecosystems.

INNOVATION AND COMPETITION POLICY

Докл. - Гай В.

There are two polar notions of competition policy in modern economics. One is competition policy as it coincides with antitrust policy and its enforcement. The other is that competition policy embraces any law or regulation that promotes or inhibits the free operation of the market mechanism. In this chapter we will discuss competition and competition policy in the new economic context definition.

To clarify the relationship between competition and innovation policy we are going to analyze the following questions. What are the implications for innovation and competition policy of globalization and accelerating change? How should we understand competition in the new context? How should we interpret the fact that competition seems to be intensifying while at the same time inter-firm co-operation is becoming more and more frequent?

This area is complex and characterized by long-lasting and competing theoretical streams of thought. Competition analysis and policy is still strongly rooted in the old structure-conduct-performance paradigm. While the mainstream has moved on toward game theory, evolutionary economics has become a major challenge to the mainstream. It is, of course, not the intention to cover this complex theoretical field. What follows will focus on a few specific new features related to the innovation process that indicate a need to rethink both the analysis of and the policy framework for competition.

In general there is a potential contradiction between innovation policy and competition policy. In the main competition policy tends to regard intervention by governments as negative while innovation policy consists of public attempts to guide the rate and direction of innovation. For instance, this general contradiction is reflected in European institutions and policies.

Until recently, co-operation between firms was either neglected or regarded exclusively as a potential threat to competition. One major factor which has changed this view, and made inter-firm collaboration in technology development more legitimate has been the actual growth in the frequency of inter-firm alliances aiming at R&D collaboration. Another factor has been international comparisons of structure and performance indicating that the co-operative mode characterizing inter-firm relationships in Japan has been at least as successful as the more arm length's mode in the Anglo-Saxon countries in promoting innovation and industrial efficiency.

This brings us to some general considerations on competition analysis and policy in relation to innovation. Competition policy

will always aim to establish some general principles that can be applied indiscriminately to all sectors. But the basic mechanisms behind innovation and competition are radically different between sectors like the mechanical engineering, Pharmaceuticals and steel industries.

ADVERTISING ON WWW

Докл. - Барсукова М., ММ-31

- In advertising the term media refers to communication vehicles such as newspapers, magazines, radio, television, billboards, direct mail, and the Internet.
- The media are usually classified into either mass or niche media.
- Newspapers, magazines, television and radio are considered mass media because they deliver messages to a widespread, anonymous audience. The wide coverage of the mass media makes them ideal vehicles for advertisers who need to reach a large audience.
- Advertising media such as cable television and direct mail are often viewed as “niche” media because they reach a narrowly defined audience with unique demographic characteristics or special interests.
- The Internet is rather a new medium and is different from conventional advertising media, because it can serve as a communications, transaction and distribution channel, it is interactive by nature and has the capacity for multimedia content.
- Internet audiences are often measured through surveys and tracking. There are two common tracking methods—Web-centric and user-centric.
- Top ten reasons to advertise on the WWW.
- Internet advertising works great with other forms of promotion.

- The Internet is a powerful stand-alone advertising medium to sell products or services or promote their organization or ideas.
- Internet advertising shows potential customers that a company is legitimate and takes it's business seriously.
- Advertising on the Internet is the most cost-effective form of advertising available.
- Internet changes can be made almost instantaneously through the file transfer protocol (ftp) used by Internet Presence Providers.
- In planning for the future, a presence on the Internet now provides the natural stepping stone to other web promotions. With hyperlinks (the Internet protocol that makes it possible to hop from one "page" to another) all of this kind of information (prices, features, changes, updates, etc.) can be accessed in a matter of seconds, without all the hassles.
- With Internet advertising, customers can do their comparison or interest shopping when they want to, twenty-four hours a day, seven days a week.
- Most people with money have computers, and most people with computers have money. They can be the ones more likely to purchase luxury items and "non-necessities".
- With Internet advertising you can now test those markets with very little risk or investment.
- You need to get to the Internet, because soon almost everyone will be looking to the Web for information on the products and services they need and use everyday.
- Advantages disadvantages of Internet marketing.
- Positives are: low cost, very fast, you can reach a global audience.
- Negatives are: can leave the businessman feeling isolated, hard to tell if people are lying, information overload.

**THE DEVELOPMENT OF ECONOMICS AND DUE LEVEL
OF ENVIRONMENT.
ARE THEY INCOMPATIBLE?
(THE INFLUENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT ON
THE ENVIRONMENT)**

Докл. - Горбань Н., Мк-31

There are several points of view about development of economics and its influence on ecology. Some people think that economics helps ecology to improve its natural resources, to increase the correlation between developing prosperity of people without abatement ecological level(state) of life on the Earth; but considerable number of citizens in the world think that development of economics and due level of environment are incompatible.

The last few years have been the worst period on record for environmental disasters and experts are predicting far worse to come.

Here is how to become a disaster statistic. Move to a shanty town on an unstable hillside near a tropic coast. Crowd together as more and more people arrive. Wait for the world to get a little warmer. More evaporation means more rain, which means the slopes will get progressively more waterlogged.

In the last decade, floods, droughts, windstorms, earthquakes, avalanches, volcanic eruptions and forests fires have become increasing common. There has been disastrous flooding in Asia, Africa, Central and South America and Oceania.

Even prosperous Europe has suffered and large areas of France, Britain and Germany have all been under water.

Storms have been getting worse everywhere too, with a growing number of hurricanes hitting the US, the Caribbean and Central America.

Drought has affected large areas of Sub-Saharan Africa for years and many other zones are becoming drier. A number of nations have already been in armed conflict over water, and drought in the West of the US has resulted in enormous forest fires.

So why is nature beginning to turn on us? One answer is overpopulation.

The population of the world is growing at the rate of 10000 people an hour, 240000 every day, nearly 90 million a year, with most of the growth in the developing world. People in agricultural areas, unemployed and sometimes undernourished, move to the cities, and then set up homes on poor soil, crowded into substandard buildings. This has mainly been caused by the mismanagement of the world's resources: carbon emissions from rich countries; the activities of the big multinational companies; the deforestation of the world's forests. As a result, a hotter ocean breeds fiercer cyclones and hurricanes. Atlantic hurricanes, for instance, are 40% more intense now than they were 30 years ago.

Volcanoes and earthquakes are even more dangerous than in the past as around half the world's population now lives in cities. An ever greater number live at risk, in some degree, from earthquakes which have taken a toll of more than 1,6 million lives in the last hundred years. All the betting from the disaster professionals is that things will get worse.

Scientists warned that this would mean more pollution and a greater risk of disaster across the globe.

The globe problem of the development economics with its dreadful influence on environment is reducing emissions of carbon-based gases. The European Union agreed to cut emissions by 8%, Japan 6% and the USA 7%. Britain is one of the countries to have reduced its emissions, but critics asked if this was due to government policy or the decline in the coal industry. The EU reminded the USA (the world's biggest polluter producing 24% of the world's emissions) that it had not met its targets. The USA firmly denied it was making excuses and asked why the targets were so unrealistic. Some government ministers reluctantly admitted that they may need to cut global emissions by up to 60% in the long-term. However, many developing countries have refused to sign any pollution agreements. They say it would harm their economic growth and insist that the developed countries lead the way and show it is possible to break the link between economic growth and rising

emissions. But as the life shows that as more our general world economies increase as our nature lost more "valuable" natural resources such as, for instance, clean water and fresh air, beautiful wood, a lot of magnificent plants and rare animals. There is a very important and actual principles of ecodevelopment: think globally – do locally. This means that every person on the globe must think about all people in the world, about his/her children's life, future generation and does things according these thoughts.

THE PERSPECTIVES OF FORMING ECOLOGICAL GOODS MARKET IN SUMY REGION

Докл. - Будник Т., Мк-31

By forming ecological market it is possible to remove the contradictions between economic growth and preserving (improving) the quality of environment effectively. Traditionally factory and domestic waste disposal plants, low-waste, energy-saving and raw-materials-saving technology, ecologically pure foodstuffs are considered among ecological goods. But besides that there are another goods which can be considered among ecological goods, i.e. those ones which favour to minimise eco-destructive influence upon environment during their production and consumption. Let's regard some examples confirming the expediency of regional commodity producers' orientation toward ecological goods.

Ecological packing material (corrugated board). In Ukraine the rates of growth of packing corrugated board production has increased recently. From the point of view of ecology the tendency towards the development of packing corrugated board production can be explained by the possibility of its utilisation and recycling with the purpose of recovered materials reuse for production of corrugated board and toilet paper.

At present Sumy enterprise "Sumpak" (founded in 1998) produces packing corrugated board. Such packing is required by many commodity producers of Sumy, Kharkov, Poltava regions as well as of some other regions of Ukraine. Real consumers of such packing

are: distilleries (Sumy distillery), cooling plants (storehouse "Kholodilnik"), dairy factories (Sumy city dairy factory, Belopol'ye dairy factory, Romny dairy factory, Krasnopol'ye dairy factory etc.), meat-packing plants (Sumy meat-packing plant, Konotop meat-packing plant, Akhtyrka meat-packing etc.), other small and large enterprises.

Ecological wallpaper production. Taking into consideration great demand for and minimal proposal of cheap domestic products at Sumy region market there was organised the production of ecological wallpaper in Akhtyrka. Sales are accomplished within the bounds of Sumy region, mainly in Akhtyrka district. The firms specialising in construction and repair works at offices and habitable premises are the main consumers of such wallpaper. The wallpaper of such a kind are non-toxic ecologically clean manifold products: flexography printing wallpaper, washable wallpaper, self-adhesive wallpaper, wallpaper of any length, packed with respect to specific consumer's demand.

Ecological children's furniture production. Akhtyrka enterprise "Furniture" makes furniture to custom design and serial orders of private persons and enterprise Akhtyrka as well as of other cities and regions of Ukraine. The enterprise holds 60% of furniture market in Akhtyrka and Sumy region as well as 3% of Ukrainian market.

The up-to-date German equipment, progressive technology and ecologically clean materials both home-made and imported (Germany, Czech republic, Italy) are used for production of these furniture. The main consumers of this furniture are inhabitants of Akhtyrka and Sumy region. Other regions of Ukraine provide a small part of orders. Among consumers there are private persons and such organisations as kindergartens, children's camps, sanatoriums, children's homes, orphanages, schools, boarding-schools. But as a rule such organisations don't possess financial means necessary to buy new furniture. That's why real consumers are only those ones, which function on self-financing basis, or those ones, which have sponsors, or private pre-schools and schools.

Equipment for food and processing industries producing ecologically clean foodstuffs. Akhtyrka JSK "Nefteprommash" produces filling-and-capping machines for bottling all the kinds of

liquid (lemonade, mineral water, juice etc.) in glass bottles (0,25-1 litre) and corking with metal corks as well as for bottling liquid in plastic bottles (1-2 litres).

Sales are accomplished within the bounds of Ukraine. Main consumers are agricultural firms, food industry, and private firms. Entering the CIS countries market is troubled because of strong competition.

At present approximate needs of Ukrainian consumers for filling-and-capping machines equal (items): agricultural firms - 95, food industries - 175, private firms producing drinks - 630, farms - 100.

Gas-meters setting. The problem of gas consumption calculation in private life has appeared after Ukraine had become independent and Russia had claimed to settle accounts for gas consumed. As gas becomes more and more expensive suppliers' and consumers' demand for gas-meters will increase.

The main consumers of gas-meters are gas service and municipal communications service, construction organisations, owners of flats and houses. According to official data annual construction organisations' output is equal to 250 thousand flats equipped with gas-meters.

Gas service and municipal communications service buy about 195 thousand gas-meters per year. The poll made allows to find that approximately 311 thousand owners of flats and houses install gas-meters by their own initiative. Thus the total size of Ukrainian market of gas-meters accounts for 756 thousand items per year. The size of Sumy region market is approximately 50 times smaller.

The list of examples may be continued and all of them show the expediency of regional commodity producers' orientation toward ecological goods, which are economically effective in sphere of production as well as in sphere of consumption and ecologically safe from the point of view of destructive influence upon the environment. And still as follows from all the above mentioned such products are new for the market, i.e. they may be regarded as innovations.

As a conclusion it is necessary to underline that forming ecological innovations market will help to solve economic, social and ecological problems, and assist in Sumy region's and Ukraine's economy

transition toward ecologically sustainable socio-economic development creating conditions for entering society of civilized countries at the equality basis.

CODING THEORY

Докл. - Мельник Ю., ИИ-31

1. People all over the world have been fascinated by the pictures and scientific data being relayed from Mars by NASA's Pathfinder mission. For decades space probes have been sending back similar data from the furthest planets. How can this information be reliably transmitted across hundreds of millions of miles without being completely swamped by noise?

2. Many different disciplines come together to successfully recover these signals - electronic engineering, computing and mathematics. *Coding theory* is the branch of mathematics concerned with transmitting data across noisy channels and recovering the message.

3. The simplest method for detecting errors in binary data is the *parity* code which transmits an extra "parity" bit after every 7 bits from the source message. However, this method can only detect errors, the only way to correct them is to ask for the data to be transmitted again!

4. The disadvantage of the repetition scheme is that it multiplies the number of bits transmitted by a factor which may prove unacceptably high. In 1948, Claude Shannon, working at Bell Laboratories in the USA, inaugurated the whole subject of coding theory by showing that it was possible to encode messages in such a way that the number of extra bits transmitted was as small as possible.

5. It was two years later that Richard Hamming, also at Bell Labs, began studying explicit error-correcting codes with information transmission rates more efficient than simple repetition. It is said that Hamming invented his code after several attempts to punch out a message on paper tape using the parity code. "If it can *detect* the error," he complained, "why can't it *correct* it!".

6. While Shannon and Hamming were working on information transmission in the States, John Leech invented similar codes while

working on Group Theory at Cambridge. This research included work on the sphere packing problem (see this issue's *mathematical mystery*) and culminated in the remarkable, 24-dimensional *Leech lattice*, the study of which was a key element in the programme to understand and classify finite symmetry groups.

7. A less obvious application of error-correcting codes came with the development of the compact disc. On CDs the signal is encoded digitally. To guard against scratches, cracks and similar damage two "interleaved" codes which can correct up to 4,000 consecutive errors (about 2.5 mm of track) are used.

PIXEL ART

Докл. - Братушка А., ИТ-31

Pixel Art conception. The beginning of Pixel Art as graphics. Process of drawing pixel image. Color table and number of colors. Pixel by pixel drawing.

Must pixel artist be an artist at all.

The age of Pixel Art.

Young age of Pixel Art in Ukraine.

Problem of disability of getting specific education.

Process organization

QPlazeRME, NetLizard and other Ukrainian companies working with Pixel Graphics.

КАФЕДРА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

ОПТИМИЗАЦИЯ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ЮНЫХ БИАТЛОНИСТОВ

Докл. - В.Ф. Котов, А.А. Бурла
Сумский государственный университет
Сумский государственный
педагогический университет им.А.С. Макаренко

Проблема состоит в том, что вопросы восстановления работоспособности юных биатлонистов на различных этапах подготовки ещё недостаточно исследованы и нет научно-обоснованных рекомендаций по использованию восстановительных средств в подготовке биатлонистов в зависимости от возраста и уровня физической подготовленности.

Целью нашей работы является изучение средств и методов восстановления физической работоспособности юных биатлонистов в подготовительном периоде.

Задача исследования:

1. Классифицировать клинические проявления утомления;
2. Определить педагогические и психологические средства восстановления работоспособности в подготовке юных биатлонистов.

Как известно, утомление - это такое состояние организма, при котором работоспособность человека временно снижена. Понижение работоспособности является главным внешним проявлением этого состояния.

Утомление - естественный физиологический процесс, который характеризуется еще одним субъективным признаком - усталостью (тяжесть в голове и конечностях, общая слабость, разбитость, трудность выполнения упражнений).

Большую роль играет эмоциональная настроенность спортсмена: при высоком интересе к выполняемой работе усталость долго не проявляется, при падении интереса, усталость наступает рано.

Утомление это биологическая защитная реакция, направленная против истощения функционального потенциала ЦНС.

В развитии утомления, а также перенапряжения, перетренированности, переутомления имеют место нарушения корковой нейродинамики [5].

В.Н. Волков дал следующую классификацию клинических проявлений утомления:

Легкое утомление - обычно развивается после мышечной работы, даже незначительной по объему и интенсивности, и проявляется в виде усталости. Работоспособность при этой форме утомления, как правило, не снижается.

Острое утомление - развивается при предельной однократной физической нагрузке. Отмечается слабость, резко снижается работоспособность и мышечная сила, появляются бледность лица, тахикардия, повышение максимального артериального давления на 40-60 мм рт. ст., резкое снижение минимального давления (феномен бесконечного тона), на ЭКГ - нарушение обменных процессов сердца, повышению общего лейкоцитоза крови, иногда появления белка в моче.

Перенапряжение - остро развиваемое состояние после выполнения однократной предельной тренировочной или соревновательной мышечной нагрузки на фоне сниженного функционального состояния организма (перенесенного заболевания, хронической интоксикации, кариеса зубов, гайморита и др.). Чаще развивается у квалифицированных спортсменов, которые способны благодаря высокоразвитым волевым качествам выполнять большие нагрузки на фоне утомления. Клинически перенапряжение проявляется общей слабостью, вялостью, головокружениями, иногда обморочными состояниями, нарушением координации движений, сердцебиением, увеличением печени (болевым печеночным синдромом), атипичными реакциями сердечно-сосудистой системы на нагрузку. Эта форма утомления длится от нескольких дней до нескольких недель и требует вмешательства врача [2].

Перетренированность - это состояние, которое развивается у спортсменов при неправильно построенном режиме тренировочных занятий и отдыха. Главными причинами его развития являются: а) хроническая физическая перегрузка; б) однообразие средств и методов тренировки; в) нарушение принципа постепенности и увеличений нагрузок; г) недостаточный отдых; д) слишком частые выступления в

соревнованиях; е) очаги хронической инфекции; ж) соматические заболевания.

Перетренированность характеризуется выраженными нервно-психическими сдвигами, ухудшением спортивных результатов, нарушением деятельности сердечно-сосудистой и нервной систем, снижением сопротивляемости организма к инфекциям. При этой форме утомления требуется вмешательство врача и тренера.

Переутомление - патологическое состояние организма, чаще всего проявляющееся в виде невроза. Наблюдается оно, как правило, у спортсменов с неустойчивой нервной системой, эмоционально впечатлительных, при чрезмерных физических нагрузках. Клинические проявления этого состояния более четки, чем при перетренировке. Спортсмены апатичны, их не интересуют спортивные результаты, участие в соревнованиях, появляются боли в сердце, нарушены пищеварение и половая функция. Это состояние требует также вмешательство врача [5].

Диагностика утомления основывается на учете субъективных и объективных данных. Ведущим признаком является снижение работоспособности. Спортсмены с различными формами утомления подлежат тщательному медицинскому обследованию с учетом показателей физического развития. В процессе обследования, прежде всего, дается оценка функционального состояния дыхательной системы (определение жизненной емкости легких, проба Штанге с задержкой дыхания на выходе) и сердечнососудистой системы (электрокардиография, ортоклиностотическая проба, клинические анализы крови).

Для диагностики острого утомления можно воспользоваться методикой изучения функционального состояния зрительного анализатора, в частности критической частоты слияния световых мельканий (КЧСМ): резкое снижение этого показателя после физической и нервной нагрузки (соревнования) указывает на преобладание процессов

торможения в ЦНС вследствие наступающего утомления. Методика проста и доступна в любых условиях.

К педагогическим средствам восстановления относится в первую очередь рациональное планирование тренировки в соответствии с функциональными возможностями организма спортсмена, правильное сочетание общих и специальных средств, оптимальное построение тренировочных и соревновательных микро и макроциклов, широкое использование переключения, а также варьирование интервалов отдыха между повторениями отдельных упражнений, между тренировочными занятиями, между недельными циклами с разной нагрузкой. Это выражается в волнообразном планировании нагрузки как в пределах одного тренировочного занятия, так и в пределах месячных, годовых и олимпийских циклов подготовки биатлонистов [2].

К этой группе средств восстановления относятся также использование различных форм активного отдыха, проведение занятий на местности, на лоне природы, различные виды переключения с одного вида работы на другой. Педагогические средства восстановления являются основными, т.к. определяют режим спортсменов и правильное сочетание нагрузок и отдыха на всех этапах многолетней подготовки. Они включают в себя:

Правильное построение отдельно тренировочного занятия с использованием средств для снятия утомления (полноценная индивидуальная разминка, подбор снарядов, мест для занятий, упражнений для активного отдыха и расслабления, создание положительного эмоционального фона);

Правильное распределение нагрузки на органы и системы в процессе тренировочного занятия и различных по длительности тренировочных циклов способствует активизации процессов восстановления и повышению эффективности тренировки биатлонистов.

Изучение специфики применяемых упражнений, с точки зрения их общего и избирательного воздействия, позволит целенаправленно развивать функциональные возможности,

определенных органов и систем организма, будет способствовать более быстрому восстановлению.

Правильный подбор упражнений и методика их использования в основной части занятий обеспечивают высокую работоспособность спортсменов, необходимый уровень эмоционального состояния, что в свою очередь, благоприятно сказывается на процессах восстановления.

Методика построения тренировочного микроцикла зависит от различных факторов. К ним в первую очередь следует отнести особенности протекания процессов утомления и восстановления в результате нагрузок на отдельных занятиях. Чтобы правильно построить микроцикл, нужно точно знать, какое воздействие оказывают на спортсмена нагрузки, различные по величине и направленности, какова динамика и продолжительность протекания процессов восстановления после них.

Педагогическим средством, способствующим восстановлению, является полноценная разминка. С помощью разминки достигаются оптимальная возбудимость ЦНС, предварительная мобилизация функций организма на выполнение интенсивной мышечной деятельности. Недооценка разминки нередко является причиной различного рода травм опорно-двигательного аппарата, которое снижают функциональные возможности организма, а нередко выводят спортсмена из строя на длительный срок. Физиологическая сущность разминки состоит в том, что она способствует повышению возбудимости и подвижности нервных процессов в коре головного мозга, усиливает дыхание и кровообращение, ускоряет физико-химические процессы обмена веществ в скелетной мускулатуре [4].

Большое значение имеет разминка и для улучшения кровообращения в работающих мышцах. Это достигается благодаря увеличению числа раскрытых капилляров и перераспределению тока крови к интенсивно работающим мышцам.

Психологические средства и методы восстановления в последнее время получают все большее распространение. Рациональное применение психофизиологических воздействий позволяет снизить уровень нервно-психической напряженности и устранить состояние психической угнетенности. Вместе с этим возможно ускорить* восстановление затраченной нервной энергии, сформировать у спортсменов четкие установки на достижение высоких спортивных результатов, а также повысить степень готовности различных функциональных систем организма к выполнению значительных тренировочных и соревновательных нагрузок. Особенности применения психологических средств восстановления в подготовке спортсменов излагаются в работах известных специалистов [1;2;4].

Занятия биатлоном оказывают мощное воздействие на развитие и совершенствование организма; в то же время этот вид спорта предъявляет к организму высокие требования, создавая стрессовые ситуации. Все психофизические качества биатлониста проявляются в сложных условиях борьбы: и на лыжне, и на стрельбище.

Различные приемы воздействия на организм через психическую сферу с учетом терапии, профилактики, гигиены получили название психотерапии, психопрофилактики, психогигиены.

Психотерапия - это комплекс мероприятий, направленных на лечение болезненных нарушений в организме.

Психопрофилактика - это комплекс мероприятий, направленных на предупреждение возможных нарушений в организме.

Психогигиена - это комплекс мероприятий, направленных на сохранение и укрепление здоровья.

Психологические методы и средства восстановления работоспособности, после тренировочных и соревновательных нагрузок в биатлоне получили широкое распространение. С помощью психологических воздействий удается снизить

уровень нервно-психической напряженности, уменьшить состояние психической угнетенности, быстрее восстановить затраченную нервную энергию, тем самым оказать существенное влияние на ускорение восстановления процессов восстановления в других органах и системах организма.

В систему психологического воздействия на организм биатлониста входят не только средства воздействия на поведение и деятельность спортсмена, но и метод психодиагностики, включающей изучение специальных способностей, анализ особенностей личности, психодинамического статуса спортсмена, контроль за его текущим состоянием.

Среди средств психической регуляции наиболее эффективные являются следующие:

1. Психолого-педагогические, основанные на воздействии словом: убеждение, внушение, деактуализация (скрытое занижение возможностей соперников), формирование «внутренних опор» (создание у спортсмена уверенности в своём преимуществе по отдельным разделам подготовки), рационализация (объяснение спортсмену реальных механизмов неблагоприятного состояния, из которого легко виден выход), сублимация (вытеснение направленности мыслей спортсмена о возможном исходе соревнований и замена их установкой на определение технико-тактические действие), десенсибилизация (моделирование наиболее неблагоприятных ситуаций предстоящего соревнования);
2. Комплексные методы релаксации и мобилизации в форме аутогенной, психомышечной, психорегулирующей, психофизической, идеомоторной и ментальной тренировки;

3. Аппаратурные средства воздействия: использование приборов типа «Электросон», ритмической музыки, цветомузыки, видеоизображений, использование фильмов со скрытыми титрами успокаивающего или мобилизующего характера;
4. Психофизиологические воздействия: массаж, тонизирующие движения, произвольная регуляция ритма дыхания, воздействие холодом, фармпрепаратами естественного происхождения (например, элеутерококк).

Психологическое управление биатлонистами на первых этапах подготовки к соревнованиям, называемое ранней психологической подготовкой, представляет собой целенаправленное и систематическое применение методов психолого-педагогического и психофизиологического характера, направленных на: оптимизацию психологических условий тренировочной деятельности; развитие психических качеств, определяющих эффективность спортивной деятельности; регуляцию психических состояний, сопутствующих этой деятельности.

Выводы.

Анализ литературных источников показал, что применение в современной тренировке юных биатлонистов педагогических и психологических средств восстановления способствует оптимизации тренировочного процесса, повышения оздоровительного эффекта занятий и поддержания высокой работоспособности занимающихся. Но подбор средств восстановления и определение методики их применения должно базироваться на знании индивидуальных особенностях организма биатлонистов, уровня их физического развития и способности их адаптироваться к изменяющимся условиям тренировки.

Литература

1. Аулик И.В. Определение физической работоспособности в клинике и спорте. - М.: Физкультура и спорт, 1990. - 192 с.

2. Волков В.М. Восстановление работоспособности в спорте. К.:Здоровье, 1990. - С.23.

3. Волков. Л.В. Теория и методика детского и юношеского спорта.-
К.: Олимпийская литература, 2000. - 294 с.

4. Психопедагогика спорта. - М.: Физкультура и спорт, 1986.-208 с.

5. Моногаров В.Д. Утомление в спорте. - К.: Здоров'я, 1986.-120 с.

О ВЫНОСЛИВОСТИ ЮНЫХ ЛЫЖНИКОВ ГОНЩИКОВ

Докл. - Бурла А.А.,
магистрант сумского государственного педагогического
университета
Науч. рук. - к.пед.н., доцент Ляной Ю.О.

Лыжные гонки относятся к упражнениям, выполняемым в зонах большой и умеренной мощности и предъявляющим высокие требования к уровню функциональных возможностей кардио-респираторной системы спортсмена, В этой связи, наиболее значимыми физическими качествами, определяющими достижение высокого спортивного результата лыжника являются общая и специальная выносливость.

В научной литературе выносливостью называют способность противостоять утомлению в какой-либо деятельности.

Выносливость - один из основных факторов, в наибольшей мере предопределяющий спортивный результат в лыжных гонках.

Повышение уровня общей выносливости юных лыжников-гонщиков может быть достигнуто за счет

выполнения в занятиях значительного объема работы умеренной интенсивности с использованием различных физических упражнений циклического характера в сочетании с подвижными и спортивными играми.

Известно, что с ростом общей и специальной выносливости отчетливо повышается экономизация показателей дыхания, кровообращения, системы крови при выполнении стандартной работы умеренной мощности, а также работоспособность (при нагрузке до отказа), функциональные и резервные возможности организма у большинства спортсменов[1].

С развитием специальной выносливости возрастает устойчивость к гипоксии у большинства юных лыжников, что проявляется в более экономной реакции дыхания, кровообращения, энергетического обмена и симпатoadреналового звена на стандартную гипоксическую модель нагрузки.

Причем, наибольший эффект от тренировки высокой интенсивности и большой продолжительности, по существу, является результатом воздействия гипоксемического фактора, т.е. тренировки, направленной на развитие механизмов устойчивости к кислородной недостаточности.

Однако не исключено, что высокая индивидуальная резистентность к дефициту кислорода обусловлена не только рациональной тренировкой на выносливость, но и другими, пока ещё мало изученными факторами. Хорошо известно, что многие спортсмены, применяющие самые разнообразные системы тренировки, не в состоянии постоянно добиться высоких спортивных результатов в лыжных гонках.

Возможно, генетическая обусловленность и, даже, наследственно передаваемые свойства организма играют ведущую роль. Воздействие же тренировки, в таком случае, может способствовать их реализации [2].

Высокая индивидуальная выносливость характеризуется максимальной способностью интенсификации легочного газообмена и гликолиза.

Индивидуальные особенности скорости протекания восстановительных процессов имеют значение не только в послерабочем периоде, но и, главным образом, непосредственно в процессе выполнения нагрузок, от чего зависит индивидуальная устойчивость к гипоксии.

По мере совершенствования тренированности и приспособления к регулярной нагрузке происходит экономизация затрат организма, находящая свое выражение в урежении пульса. Стабильность пульсовой реакции свидетельствует о том, что организм хорошо справляется с повторными упражнениями.

Одним из наиболее значительных показателей роста тренированности является выработка тонкой дифференцировки, выражающейся в адекватности сдвигов, наблюдающихся в организме по мере увеличения трудности упражнений. В что же время наибольший пульс не всегда соответствует наивысшей эффективности выполненной работы [3].

В серии специальных экспериментов установлено, что при выполнении повторной работы субмаксимальной интенсивности (передвижение на лыжах с заданной скоростью) отмечаются фазовые изменения работоспособности: вначале она увеличивается, затем стабилизируется и к концу неуклонно уменьшается. У юных лыжников после повышенной работоспособности при передвижении на лыжах с субмаксимальной интенсивностью выявляется стадийный характер развития процесса утомления. Первая стадия характеризуется признаками снижения продолжительности работы до 5 %, вторая - до 10 % и третья свыше 10 %. В третьей стадии отмечены неблагоприятные сдвиги в деятельности сердечнососудистой и дыхательной системы, а также угнетение функционального уровня моторной зоны коры головного мозга.

Необходимость дифференцировки стадии утомления диктуется тем, что эффективность развития различных форм проявления выносливости зависит от того, до какой стадии выполняется нагрузка.

Таким образом, выполнение тренировочной работы на отрезках с субмаксимальной интенсивностью для воспитания выносливости у юных лыжников целесообразно проводить до второй стадии утомления, нагрузки до первой стадии утомления дают больший эффект в развитии скоростных качеств[3].

Интенсификация тренировочного процесса (увеличение километража, пройденного со скоростью 85-92% от предельной) с целью развития специальной выносливости у юных лыжников-гонщиков влияет благоприятно не только на прирост спортивных результатов, но и на показатели физической работоспособности (при условии индивидуального подхода к каждому спортсмену).

Лучше спортивные результаты показывают те спортсмены, у которых километраж дистанции, пройденной со скоростью 85-95% от предельной, составляет 60% от общего километража, пройденного лыжниками в течение 5 месяцев осеннего и зимнего этапов подготовительного периода [1].

Выявлено, что повышение функциональных резервов организма юных лыжников-гонщиков необходимо использовать нагрузки максимальной интенсивности. Равномерное распределение нагрузок максимальной интенсивности в годичном цикле тренировки на этапе начальной спортивной специализации повышает эффективность тренировочного процесса юных лыжников.

Тренировочные нагрузки, по интенсивности превышающие соревновательные в объеме 3,5-4%, доступны юным лыжниками лишь при общем объеме физической работы 2200-2300 км в год.

Вывод. Из вышесказанного можно сделать вывод. При выполнении упражнений, связанных с максимальным

проявлением выносливости в различных зонах относительно мощности, энергообеспечение осуществляется в смешанном аэробно-анаэробном режиме. Следовательно, традиционная оценка интенсивности нагрузок не позволяет объективно определить величину и направленность мышечной работы у детей и подростков.

Выполнение нагрузок максимальной и субмаксимальной мощности способствует достижению МПК, а при работе большой и умеренной мощности в процессе развития утомления, наоборот, происходит снижение текущего потребления кислорода, что характеризует малую эффективность этих режимов для развития максимальных аэробных возможностей у детей.

Литература

1. Алев М.Л. Интенсификация тренировок с целью развития специальной выносливости у юных лыжников // теория и практи. физ.культ. М.:1988.-№11.-С.33-37.
2. Загрядский В.П. Физиологические основы обучения и тренировки. Физиологические резервы // Физиология трудовой деятельности. СПб.: Наука. 1993. - С.382-392.
3. Квашук П.В. Влияние нагрузок различной интенсивности на функциональное состояние юных лыжников-гонщиков //Теория и практи.физ.культ. -М.: 1989. - №1. - С.27-30.

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Докл. - А. О. Бурла, Н.В. Черняк, Н.О. Долгова

Актуальність. Проблема розвитку координаційних здібностей (КЗ) спортсменів, а також підбір найбільш інформативних тестів для визначення рівня розвитку цих здібностей є найважливішою в теорії та практиці сучасного спортивного тренування.

Аналіз останніх наукових даних засвідчує, що в теорії фізичного виховання і спорту існує багато дефініцій, характеристик координаційних здібностей людини, але всі вони показують здатність спортсмена керувати своїми діями, тобто координувати роботу опорно-рухового апарату, узгоджувати і об'єднувати роботу окремих біологів організму, надавати їм осмисленого, впорядкованого характеру роботи. І хоч проблемі вдосконалення координаційних здібностей присвячено велику кількість публікацій (Н.А.Бернштейн, В.К.Бальсевич, Д.Д.Донской, Ю.М.Кабанов, А.Тер-Ованесян, Ю.Ф.Курамшин, ОА.Двейрина, В.І.Лях та ін.) багато питань залишаються дискусійними.

Незважаючи на великий інтерес до даної теми, питання розвитку і, особливо, реєстрації різних КЗ не знайшли відображення в навчальній та методичній літературі. Тільки неоднозначністю проблеми діагностики КЗ, можливо пояснити, що в підручниках і навчальних посібниках, рекомендованих для студентів факультетів фізичної культури педагогічних вузів, тести для оцінки КЗ представлені в неповному обсязі. Таким чином, питання діагностики КЗ потребують подальшого розгляду і аналізу.

Метою нашої роботи є спроба системного представлення матеріалу про вивчення рівня розвитку координаційних здібностей юних спортсменів як у комплексній оцінці, так і з метою визначення здатності до оцінки та регуляції динамічних та короткочасних параметрів рухів, здатності до збереження рівноваги, відчуття ритму та здатності до довільного розслаблення м'язів та координації рухів.

У шкільній програмі з фізичної культури, у програмах дитячих спортивних шкіл багато уваги приділяється розвитку в дітей координації рухів. І це закономірно, оскільки в умовах науково-технічного прогресу значення здатності людини керувати складними в координаційному відношенні рухами постійно зростає.

Вміння керувати руховими діями необхідно розвивати у всі шкільні періоди. Цілеспрямований розвиток КЗ у дітей

молодшого віку призводить до того, що вони значно швидше і раціональніше оволодівають різними рухомими діями, на більш високому якісному рівні засвоюють нові навчальні теми на уроках фізичної культури, а на секційних заняттях далі просуваються до вершин спортивної майстерності і довше займаються у "великому" спорті [4]. У таких дітей постійно покращуються сенсорні, сенсорномоторні та інтелектуальні компоненти психофізіологічних функцій, підвищується вміння раціонально використовувати свої енергетичні сили, поповнювати і розширювати рухові навички [7].

Вивчення і аналіз літератури засвідчує, що найбільш інтенсивно показники різних КЗ зростають від 6-7 до 11-12 років. Одночасно з цим багатьма дослідниками з'ясовано, що педагогічний вплив, спрямований на розвиток КЗ, дає найбільший ефект, якщо його систематично та цілеспрямовано застосовувати саме в цей період.

Різноманітність видів рухових координаційних здібностей не дозволяє оцінювати рівень їх розвитку за одним уніфікованим критерієм. Тому в фізичному вихованні і спорті використовують різні показники, найбільш важливими з яких, на нашу думку, є:

- 1) час, який затрачається на засвоєння нового руху. Чим менший час, тим кращі координаційні здібності;
- 2) час, необхідний для перебудови своєї рухової діяльності відповідно до зміни ситуації. За цих умов вміння вибрати найбільш оптимальний план успішного вирішення рухового завдання є добрим показником координаційних можливостей;
- 3) координаційна складність тестування виконуваних рухових завдань (дій) або їх комплексів (комбінацій). В якості завдань-тестів рекомендується застосовувати вправи з асиметричним узгодженням рухів руками, ногами, головою, тулубом, як найбільш складні і такі, що рідше зустрічаються в руховому досвіді людини;
- 4) точність виконання рухових дій за основними характеристиками техніки (динамічною, короткочасною, просторовою);

- 5) збереження стійкості при порушенні рівноваги;
- 6) стабільність виконання складного в координаційному плані рухового завдання (за кінцевим результатом та стабільністю окремих характеристик рухів).

Стабільність оцінюють переважно за показниками цільової точності – кількості попадань при кидках м'яч в кільце, різних предметів у мішень і т. ін. [3; 6]

Координаційні здібності людини різноманітні та специфічні. Однак, їх можливо диференціювати на окремі групи за особливостями виявлення, критеріями оцінки та факторами, які їх обумовлюють [5].

У пізнавально-педагогічній літературі виділяють такі відносно самостійні види координаційних здібностей:

- здатність до управління короточасними, просторовими і силовими параметрами рухів;
- здатність зберігати рівновагу;
- відчуття ритму;
- здатність до орієнтування у просторі;
- здатність до довільного розслаблення м'язів;
- координованість рухів.

При виборі тестів оцінки КЗ завжди потрібно прагнути до їх фізіологічної та психологічної прозорості. Інакше ці тести не можуть дати чітких результатів, особливо для розуміння природи індивідуальних відмінностей, які лежать в основі розвитку тих чи інших КЗ.

При проведенні тестування юних спортсменів-школярів необхідно дотримуватися таких положень:

- діти повинні бути чітко поінформовані про мету проведення контрольних випробувань;
- після кожної спроби має бути точна інформація про досягнутий результат, яка сприяє підтриманню мотивації учня і корекції його рухових дій;

контрольні випробування необхідно проводити на початку основної частини уроку. Тестуванню не повинно передувати високе фізичне навантаження, оскільки в цьому разі керувати рухами, «кі вимагають точності, економності,

швидкості, стабільності або їх поєднання, стає недоцільним;

- тести не рекомендовано використовувати як спеціальні вправи або як засіб тренування [2; 3].

Наводимо декілька найбільш інформативних тестів, які використовуються для вивчення окремих видів координаційних здібностей.

Тест для оцінювання здібності до ритму

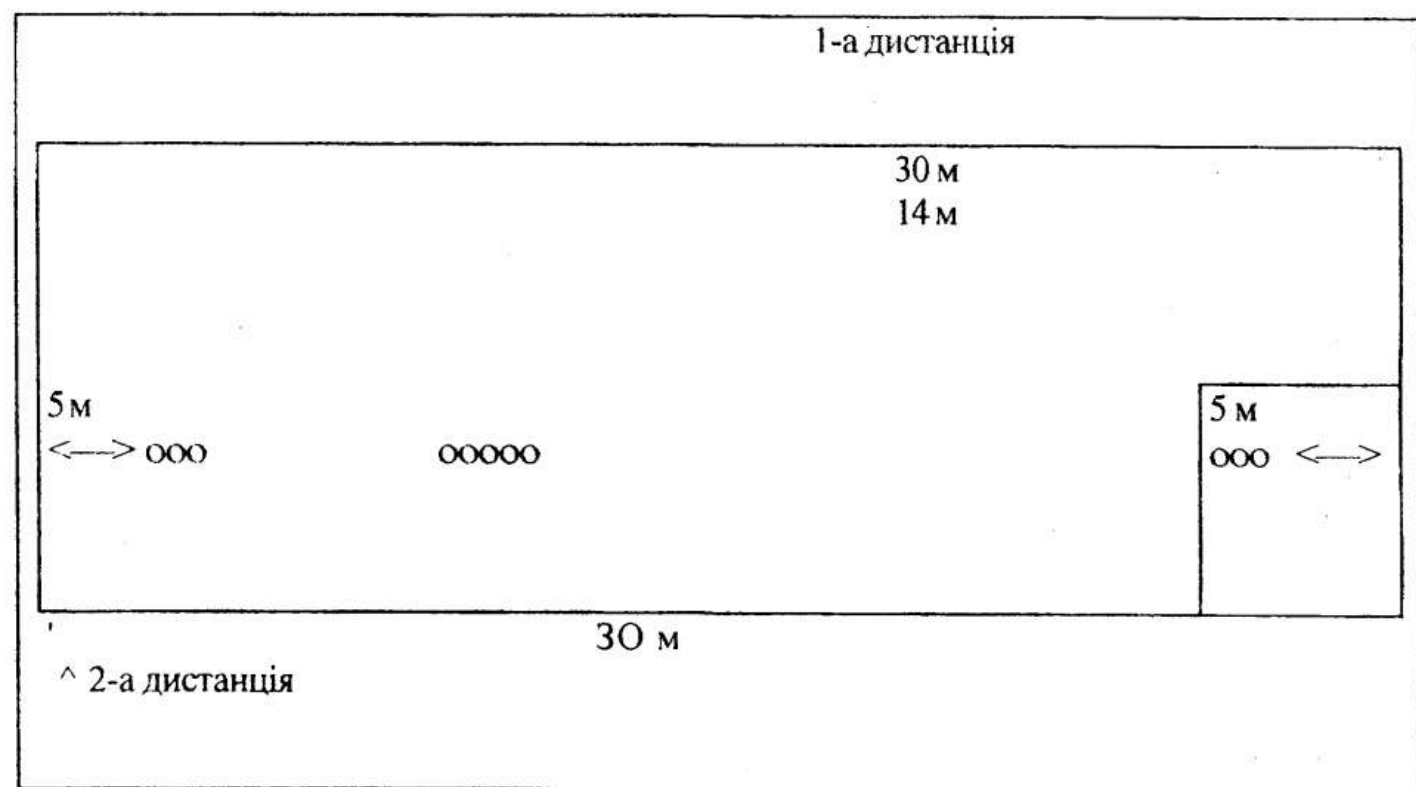
Вправа виконується на відкритому повітрі або у великому залі. Обладнання: 11 гімнастичних обручів (діаметром 60 см), секундомір, вимірювальна стрічка.

Спочатку учень пробігає з максимальною швидкістю дистанцію 30 м на час з точністю до 0,1 сек. Потім він знову пробігає з максимальною точність другу дистанцію 30 м з розміщеними 11 гімнастичними обручами (рис. 1).

Це зобов'язує учня підбирати певний темп бігу. Потім вираховується різниця між часом бігу на 1-ій і 2-ій дистанціях.

"Відмінно" - 1,0 сек. "Добре" - 1,2 сек.

"Задовільно" - 1,6 сек. "Достатньо" - 1,8 сек.

Мал. 1. Тест для оцінювання відчуття ритму рухів

Тест для оцінювання здібності до динамічної рівноваги

Обладнання: 1 гімнастична лавка (довжина 4 м), ширина вузької сторони лавки 10 см; секундомір, 1 набивний м'яч вагою 2 кг.

На відстані 1,5 м від стартової лінії ставиться гімнастична лавка вузькою стороною угору. На протилежному кінці лавки набивний м'яч. Учень пальцями правої руки під лівою рукою береться за праве вухо, на долоні правої (витягнутої) руки тримає м'яч. Після команди "Марш!" школяр біжить по вузькій поверхні лавки до набивного м'яча, штовхає його ногою, повертається і біжить назад. Оцінюють час пробігу (в сек) від лінії старту і назад. Вправа не зараховується, якщо учень змінює положення тіла або надає більше трьох разів. За один дотик до землі - одна штрафна секунда. На місці, де відбувся дотик, учень знову повинен стати на лавку і продовжити вправу. "Відмінно" - 7,5 сек.; "Добре" - 8,5 сек.; "Задовільно" - 10,3 сек.; "Достатньо" - 11,9 сек.

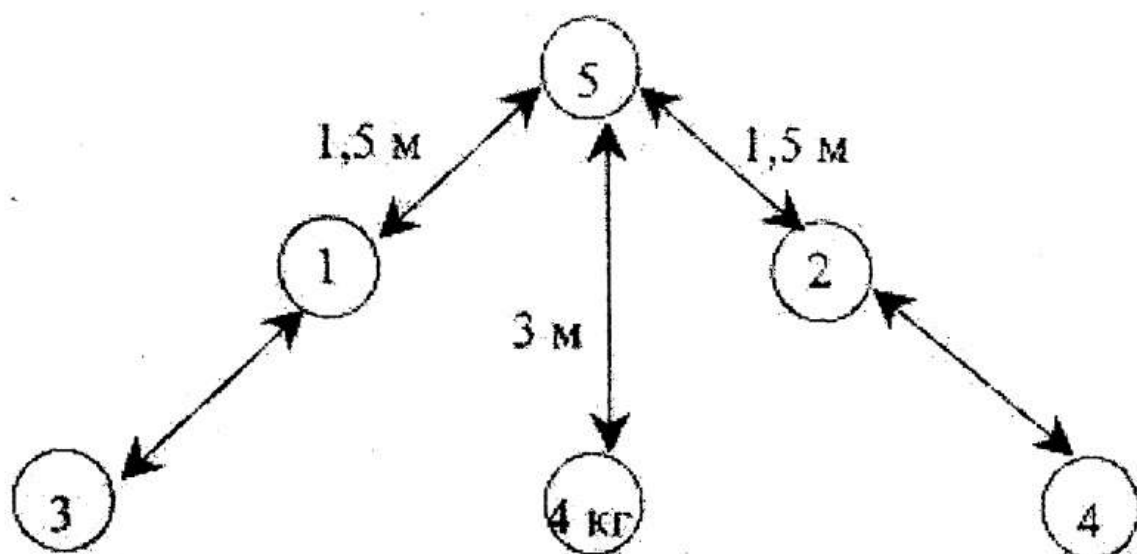
Тести для оцінювання орієнтації в просторі

I. Обладнання: 5 набивних м'ячів (3 кг кожний), 1 набивний м'яч (4 кг), секундомір, вимірювальна стрічка, крейда (мал. 2).

Учень стоїть перед набивним м'ячем (4 кг). Позаду нього на відстані 3 м і в 1,5 м один від одного лежать в кружках 5 набивних м'ячів (3 кг) з цифрами від 1 до 5 (розташування довільне). Вчитель називає цифру, учень повертається на 180 градусів, біжить до відповідного набивного м'яча, торкається до нього і повертається до набивного м'яча (4 кг). Оцінка визначається за часом, який показав учень, виконавши вправу в цілому. Вправа закінчується після того, як учень 3 рази виконає і після цього торкнеться до набивного м'яча вагою 4 кг.

Після пояснення і показу виконується залікова спроба. Перед кожним новим виконанням розташування м'ячів потрібно змінювати. Даний тест проводять як на повітрі, так і в залі.

"Відмінно" - 10,8 сек.; "Добре" - 11,5 сек.
 "Задовільно" - 12,4 сек.; "Достатньо" - 13,7 сек.

Мал. 2. Тест для оцінювання орієнтації в просторі

II. Обладнання: 1 гімнастичний обруч (діаметром 80 см), 6 м'ячів для кидання, вимірювальна стрічка, скакалка.

На стіні закріплюється маятник зі скакалки (довжина 60 см) і гімнастичного обруча. Учень стає на 3 м від стіни. Вчитель піднімає маятник до горизонталі і опускає його, даючи змогу виконати рух в один бік і назад. Учень при русі маятника в протилежний бік кидає м'яч в обруч.

Оцінка результату: попадання в край обруча - 1 бал, попадання в середину обруча - 2 бали. Підраховується кількість балів з п'яти залікових показників.

"Відмінно" - 9 балів; "Добре" - 7 балів;

"Задовільно" - 4 бали; "Достатньо" - 2 бали.

Однак, названі тести визначають тільки специфічні КЗ, відмінні один від одного, що зустрічається дуже рідко. Більш поширеними є так звані комплексні тести (критерії). Як комплексні критерії оцінки КЗ виступають показники

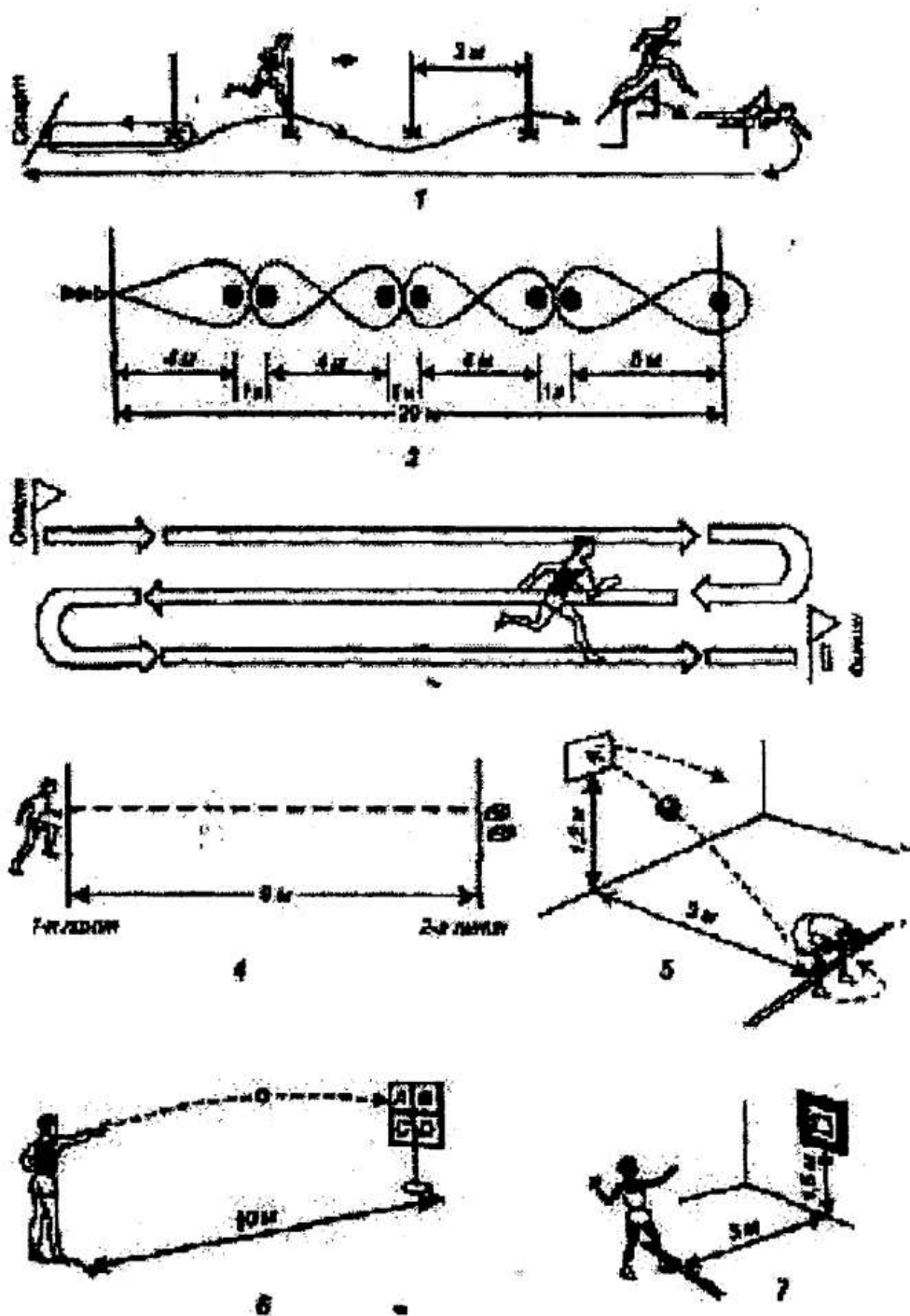

ефективності (результативності) виконання цілісних рухових дій або сукупність таких дій, де поставлені вимоги до КЗ людини. Наприклад, КЗ оцінюють за результатом човникового бігу - 3 рази по 10 м або 4 рази по 9 м; за часом ведення м'яча (руками, ногами) під час бігу зі зміною напрямку руху; за ефективністю виконання атакуючих та захисних рухових дій у єдиноборствах і спортивних іграх; за показниками швидкості зміни рухових дій в умовах раптової зміни оточення; за точністю кидання м'яча в ціль з різної відстані і з різних вихідних положень.

Необхідно вказати, що кожен критерій оцінки КЗ (напр., точність, швидкість або економність) не є єдиним та однозначним показником, який характеризує КЗ. Навпаки, кожний з них досить складний та багатозначний. Так, треба розрізняти точність відтворення, диференціювання оцінки просторових, короткочасних та силових параметрів рухів, точність реакції на об'єкт, що рухається, цільову точність. Хоча в літературі є відомості про те, що між даними показниками точності в окремих випадках існують позитивні зв'язки, однак є більше підстав вважати, що названі показники є відносно самостійно існуючими проявами точності, які характеризують КЗ людини з різних боків [1; 4].

На мал. 3 представлені вправи, які використовуються викладачами фізкультури і тренерами для визначення рівня координаційних здібностей юних спортсменів:

- 1) біг змійкою (1,2);
- 2) човниковий біг 3 x 10 (3);
- 3) човниковий біг 4 x 9 м з послідовним переміщенням двох кубиків за лінію старту [4];
- 4) кидання м'яча в ціль з різної відстані і з різних вихідних положень [5,6, 7].

Мал. 3. Контрольні вправи для визначення рівня розвитку

Висновок

Для вивчення рівня розвитку координаційних здібностей необхідно добирати такі вправи, які дозволяють з найбільшою точністю дати комплексну оцінку координаційним проявам, оскільки єдиного критерію для контролю за розвитком цих

здібностей не існує, тому що це пов'язано з багатofакторною структурою координаційних здібностей.

Література

1. Бернштейн Н. А. О ловкости и ее развитии.-М.: Физкультура и спорт, 1991.-228 с.
2. Гужаловский А.А. Основы теории и методики физической культуры. – М.:Физкультура и спорт, 1986. – 366 с.
3. Курамшин Ю.Ф., Двейрина О.А. Координационные способности и методика их развития // Теория и методика физической культуры (курс лекций) / Под ред. Ю.Ф.Курамшина, В.Н.Попова. - СПб, 1999. - С. 163-178.
4. Лях В.І. Координационные способности школьников. - Минск: Польша, 1986. - 166 с.
5. Платонов В.Н. Подготовка квалифицированных спортсменов. -М.: Физкультура и спорт, 1986. - 288 с.
6. Тер-Ованесян А.А. Тер-Ованесян І.А. Педагогика спорта. - К: Здоров'я, 1986. - 208 с.
7. Чаидзе Л.В. Об управлении движениями человека. - М.: Физкультура и спорт, 1970. - 136 с.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В ФУТБОЛІ

Доп. – викл. Мойсеєнко М.П.
Наук. кер. – к.пед.н., доц. Бурла О.М.

Актуальність роботи полягає у вивченні особливостей травм опорно-рухового апарату у футболістів, їх попередження, лікування та профілактики.

Травма — це ушкодження викликане яким-небудь зовнішнім впливом. У спорті часті усього мають місце фізичні травми.

Є багато причин, які визначають травматизм в футболі. В їх числі - причини спортивно-педагогічного, організаційного, матеріально-технічного порядку.

Травматизм в спорті обумовлений недоліками в правилах і умовах проведення змагань, хоча їх вдосконалення може значно його знизити.

Велика кількість спеціалістів переконані в тому, що тренувальні і, особливо, змагальні навантаження сучасного спорту часто є надмірними і сприяють високому травматизму [1].

Багато видатних спортсменів змушені значно більше часу й уваги приділяти лікуванню травм, чим власне тренувальній і змагальній діяльності. Ряд з них був змушений перенести по декілька найскладніших операцій, затратити величезні сили і час на реабілітацію, відновлення рівня підготовленості.

Профілактика цих негативних явищ повинна передбачати діяльність у двох щодо самостійних напрямках — медичному і спортивно-педагогічному. Сучасна спортивна медицина досягла високих результатів у справі ранньої діагностики патології, лікувально-профілактичних заходів, лікування різних травм і захворювань, реабілітації спортсменів і т.п. Що ж стосується спортивно-педагогічного напрямку, те тут система знань і особливо практичної діяльності вкрай неефективна, профілактика травм і захворювань є другорядною сферою діяльності для спортивних функціонерів, тренерів, суддів і інших фахівців, що безпосередньо визначають тренувальну і змагальну діяльність спортсмена [2;3].

Для профілактики спортивного травматизму тренер (викладач) повинний добре знати особливості, основні причини й умови, що сприяють виникненню різних травм і захворювань опорно-рухового апарату.

Мета роботи: вивчити особливості спортивних травм у футболі та профілактику.

Завдання роботи:

- 1) розглянути основні причини виникнення травм ОРА у футболістів та їх профілактику;
- 2) проаналізувати методи реабілітації при деяких травмах ОРА футболістів.

Методи дослідження:

- 1) аналіз науково-методичної літератури;
- 2) спостереження.

Важливим моментом попередження травм є правильні дії при різкому погіршенні самопочуття — важкому стомленні, больових відчуттях, втраті контролю над ситуацією і т.п. Особливу увагу слід звертати на роботу в умовах стомлення, коли функціональні можливості м'язів істотно знижуються, що може привести до втомних переломів [5].

Для профілактики травматизму виключно важливе вдосконалення спортивного інвентарю і устаткування, спортивних споруд.

Для профілактики травматизму, попередження повторних травм і реабілітації після них широко використовують спеціально розроблені бандажі для захисту колінного і гомілковостопного суглобів. Вони забезпечують функціональну стійкість суглобів, оберігають від неконтрольованих, травмонебезпечних рухів.

Необхідно усвідомити, що застосування високоякісного інвентарю і устаткування є найважливішою складовою частиною загальної стратегії профілактики всіх видів спортивних травм?

Вдосконалення правил змагань виходячи з вимог безпеки спортсменів, також є важливим резервом зниження спортивного травматизму.

В цілому слід зазначити, що спортивно-педагогічний напрям профілактики захворювань і травматизму тісно пов'язаний з ефективністю тренувальної і змагання діяльності спортсменів, вдосконаленням правил змагань, якістю суддівства, якістю спортивних споруд і інвентарю, умовах підготовки і участі в змаганнях. Наприклад, найтипівішими помилками тренерів і спортсменів, що приводять до травм, є наступні:

- недостатня увага до встановлення ефективної, травмобезпечної спортивної техніки;

- нераціональне чергування навантажень, коли подальше заняття проводиться на фоні вираженого стомлення після попереднього;
- застосування надмірно тривалих дистанцій, що приводять до глибокого стомлення;
- надвисока інтенсивність роботи, не відповідна рівню адаптації м'язової, кісткової і волоконної тканин;
  - зловживання бігом по піску і перетнутій місцевості;
  - недостатньо ефективна розминка;
- відсутність відновних засобів (масаж, ванни, спеціальні розтирання і ін.) між дистанціями бігу і окремими тренувальними заняттями з великими навантаженнями;
- відсутність контролю за якістю спортивного взуття, одягу, питним режимом, живленням.

Немає необхідності детально зупинятися на тому, наскільки це важливо для забезпечення високого рівня технічно-тактичної, фізичної і психологічної підготовленості спортсменів, переносимості ними тренувальних і змагань навантажень, ефективної участі в змаганнях.

Усунення навіть окремих чинників ризику здатне стати істотним чинником профілактики захворювань і травм. Зміцнення м'язів нижніх кінцівок, широке застосування вправ, направлених на підвищення рухливості в суглобах значно знижує травми у футболістів.

Одним з найважливіших резервів зменшення ризику травм є постійний облік вікових і статевих особливостей футболістів, рівня їх фізичної і технічної підготовленості. Особливо це важливо в сучасному футболі, до активних занять яким притягуються діти 5—8-річного віку. Вже перші роки занять футболом пов'язані з величезними фізичними і психічними навантаженнями: щоденні 2—3-разові тренувальні заняття, гостра конкуренція за право продовжувати заняття спортом, вважатися перспективною дитиною. На подальших етапах багаторічної підготовки гострота проблеми не зменшується у зв'язку із збільшенням навантажень, ускладненням спортивної техніки, інтенсифікацією

діяльності змагання. Дуже важлива профілактика травматизму підлітків, що знаходяться в пубертатному періоді, стрімким зростанням тіла, що супроводжується.

Перелік використаних джерел

1. Башкиров В. Ф. Возникновение и лечение травм у спортсменов. - М.: ФиС, 1981.-224 с.
2. Башкиров В. Ф. Профилактика травм у спортсменов. - М.: ФиС, 1987. 177 с.
3. Башкиров В. Ф. Причины травм и их профилактика. - Теория и практика физической культуры. - 1989. - № 9. - С. 33-35.
4. Воробьев Г. П. Почему возникают травмы и как их предупредить. - Теория и практика физической культуры. - 1989. - № 9. - С. 31-33.
5. Готовцев П. И., Дубровский В. И. Спортсменам о восстановлении. - М.:ФиС, 1981.-298 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА БІАТЛОНІСТІВ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ТА ЗМАГАЛЬНОМУ ПЕРІОДАХ

Доп. - Міцай Т.С., Тимофієва М.А., Ін – 32
Наук. кер. – ст. викл.Сірик А.Є.

Психологічна підготовка - це формування, розвиток та удосконалення властивостей психіки, необхідних для успішної діяльності спортсменів та збірних команд. У біатлоні направлення психологічної підготовки спортсмена ставить своїми задачами розвиток мотивів, волі, відчуттів, здібностей, характеру, реалізацію якостей темпераменту та інших психологічних особливостей у тренувальному та підготовчому процесі, а також формування й динаміку спеціалізованого сприйняття передстартових станів та психічної стійкості і надійності біатлоніста під час змагань.

Психологічна підготовка сприяє ефективному проведенню інших видів підготовки, що до неї відносять також

необхідність підвищення активності усіх пізнавальних психічних процесів.

Виділяють наступні три основних види психологічної підготовки: загальна психологічна підготовка, психологічна підготовка до змагань та спеціальна психологічна підготовка.

В якості засобів психологічної підготовки біатлоністів частіше всього використовуються: формування світогляду, підготовка участі в діяльності, контроль, самоконтроль, можливості фізіотерапії, психофармакології, електростимуляції та інші.

В умовах вирішення завдань загальної психологічної підготовки в біатлоні велике місце відводиться розвитку волі спортсмена.

При подоланні труднощів спортсмен керується різними мотивами, які можна умовно класифікувати на дві групи:

- 1) основні, які виявляють поведінку біатлоніста на довгий період часу;
- 2) ситуаційні, пов'язані з поведінкою в конкретній обстановці змагальних умов.

При виявленні психологічних особливостей змагання та емоційних факторів змагальної діяльності спортивні змагання є однією з головних сторін спортивної діяльності. Усі фактори підготовки біатлоніста в кінцевому результаті знаходять своє вираження в змагальному результаті. Змагання є діючим засобом психічного розвитку біатлоніста, який підводить результат попередньої підготовки, а без емоційних переживань неможливе успішне виконання тренувальних завдань в умовах високих навантажень. Типи емоційних переживань спортсменів глибоко впливають на їх особистість.

Найбільш важливими моментами динаміки емоцій під час змагань можна рахувати наступні:

- масштаби змагань;
- особиста значність;
- наявність досвіду;
- рівень тренуваності.

Практика психологічної підготовки спортсменів показує, що успіхи та поразки можуть бути обумовлені емоційним станом перед стартом. Не можна скидати з рахунків і особливості психологічних станів спортсменів та команд після змагань, чи на психіку спортсмена глибоко впливають оцінки зробленої роботи. Передстартові стани інколи виникають задовго (за декілька годин, днів) до початку змагань. Ці стани мають свою психологічну структуру. З-поза загального боку відокремлюють гарні та негативні передстартові стани.

Вся різноманітність засобів рішення задач дій в біатлоні та інших видах спорту виступає у вигляді понять про техніку рухів.

Рухові навички мають свої закономірності серед яких найбільш суттєвим є такі їх психічні особливості:

- а) доцільність рухових дій, яка складає основу рухового навичка;
- б) високий ступінь досконалості в виконанні усіх елементів доцільної рухової дії;
- в) глибоке усвідомлення структури рухових дій в цілому;
- г) присутність автоматизму у виконанні окремих рухів цілого рухового акту.

При вивченні психологічних особливостей технічної та тактичної підготовки біатлоністів спортсмени шукають широкий арсенал прийомів протидій в техніко-тактичній підготовці, наближуються до формування її стійкості.

Тактичне мислення породжує передумови для реалізації індивідуальних особливостей біатлоністів (витривалості, темпераменту, здібностей). Накопичення їх є предметом поваги суперників та партнерів.

Виконання вправ в стрільбі завжди пов'язане з подоланням негативних факторів, які визначають кінцевий результат стрільби. Такими факторами може бути необ'єктивне суддівство, різне освітлення установки та мішеней, погана їх видимість та інше. В біатлоні цих факторів більше: стрільба ведеться після виконання великого за об'ємом інтенсивності навантаження на фоні значної втоми. Висока частота серцебиття та дихання, підвищена збудливість нервової системи, метеорологічних умов при

проведенні стрільби (вітер, різна температура повітря та освітлення), менш благоприємні умови для виконання підготовки влучного пострілу, неможливість виконання пробних пострілів, багато невиявлених психологічних факторів, які сам спортсмен не одразу може виявити в собі та зробити певні висновки. Цими факторами є навіть такі незначні, на перший погляд моменти, залежність яких на стрільбу не відчувається спортсменами - непрофесіоналами. Тому значність психологічної підготовки біатлоністів дуже велика як в змагальному, так і в тренувальному процесі.

ФІТНЕС ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОЗДОРОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Доп. - Мартиненко В.В.,
тренер-викладач з фітнесу.

Наук. кер. – к.пед.н., доцент Бурла О.М.

Актуальність роботи. Сьогодні немає потреби доводити, що здоров'я нації значною мірою залежить від розвитку індустрії оздоровлення, причому, якщо це ще 10 – 20 років тому акцент робився на медичних засобах, то сьогодні і наука, і практика багатьох країн світу орієнтується на профілактику захворювань не медичними засобами, що відіграє роль серед оздоровчої форми рухової активності (Несторова Т.В., 1998, Пафенбангер Р.С., 1999., Овчинников Н.А., Гевлев М.П., 1999). Тим часом, методичні основи оздоровчої фізкультури ще мають потребу в серйозному і всебічному науковому обґрунтуванні, перш ніж вони можуть у реальності перетворитися в деяку технологію оздоровлення. Розробка принципів формування фізкультурно - оздоровчих програм визначає рішення широкого кола наукових проблем, що знаходяться у даний час у полі зору досліджень [2, 7].

Значення рухів для збереження здоров'я і працездатності підкреслювалось філософами, лікарями, фізіологами, педагогами протягом всієї історії людства.

Якщо фізична культура просто важлива для дорослої людини, то у студентські роки вона просто необхідна. Розширення навчальної програми, введення комп'ютеризації, велика увага до телебачення, відеоіграм і багато інше сприяють обмеженню рухомої активності молоді. А це, в свою чергу, призводить до відставання у фізичному розвитку, появі різних функціональних відхилень, таких, як порушення осанки, деформації кісток, надлишкова вага, а далі – до виникнення і розвитку різного роду захворювань. В той же час такі традиційні форми фізичної активності, як ранкова гімнастика і популярний біг трясцею, не несуть в собі достатньої емоційності, так необхідної для психічної зарядки, зняття стану напруги [1].

Але не тільки здоров'я стоїть за фізичною культурою. Зараз вже об'єктивно доказано, що вірне формування рухливої сфери являється фундаментом для гармонічного розвитку особистості, для найвищого розкриття і проявлення потенціальних можливостей людини, його можливостей і таланту. Ритмічна гімнастика, фітнес відкривають для цього

великі можливості, тому що їх основа – експериментально створені комплекси цілеспрямованих фізичних вправ і система занять в цілому – поєднується в них з святковим характером обстановки, нарядним одягом, музичним супроводженням. Заняття фітнесом широко доступні: їх можна проводити як вдома так і в спортивних залах, на свіжому повітрі або в приміщеннях. Вони можуть бути колективними або індивідуальними, виконуються безпосередньо під керівництвом інструктора або з використанням сучасних засобів комунікацій теле-, радіо- і відео- програм.

Недаремно ритмічна гімнастика і фітнес включені в комплексну програму фізичного виховання у багатьох студентів. І можуть являтися змістом кожної з чотирьох частин цієї програми: фізично –оздоровчих заходів в режимі навчального дня, уроків фізичної культури, позакласних форм занять і фізично-масових заходів [2].

У фітнесі необмежений вибір рухів, які впливають на всі частини тіла, на розвиток всіх фізичних якостей, таких як, спритність, гнучкість, силу, швидкість і витривалість.

Використання на заняттях по ритмічній гімнастиці і фітнесу функціональної музики прискорює закріплення рухливих навичок, покращує техніку рухів, стимулює м'язову активність [4, 6].

Музичний ритм організовує рухи, підвищує настрій тих, хто займається.

Позитивні емоції визивають прагнення виконувати рухи енергійніше, що посилює їх вплив на організм.

Заняття з фітнесу сприяють розвитку граціозності, цілковитому оволодінню своїм тілом. Фітнес сьогодення використовує засоби художньої гімнастики, загальному розвитку рухів, вільну пластику, суглобну гімнастику, елементи сучасного танцю.

Метою роботи є вивчення особливостей побудови занять фітнесом з студентками першого курсу віком від 17 до 18 років. Гіпотеза.

Завдяки доступності, емоціональності і ефективності занять фітнесом можна визвати інтерес і в учениць старших класів і у студентів до занять оздоровчої спрямованості, що підвищує рівень їх фізичного розвитку.

Наукова новизна роботи складається у пошуку шляхів підвищення рухливої активності у дівчат від 17 до 18 років, студенток першого курсу.

Практична важливість. Трьох разові заняття на тиждень фітнесом спроможні підвищити рівень фізичного розвитку тих, хто займається.

Завдання дослідження:

1. визначити рівень фізичного розвитку дівчат віком від 17 до 18 років.
2. виявити вплив занять фітнесом на рівень фізичної підготовленості дівчат від 17 до 18 років.

Фітнес – це система засобів, що своїм змістом, методами, принципами виконання вправ забезпечує розвиток і

вдосконалення здібностей людини; це слово походить від англійського слова "fitness", що означає "бадьорість, здоров'я, стрункість, відмінна спортивна форма". Від інших напрямків фітнес відрізняється оздоровчим характером, удосконаленням фізичних здібностей та покращенням психічного стану; це сучасний напрямок у системі фізичного виховання, який дуже швидко поширюється в нашій країні.

Головна мета і завдання фітнесу – це зміцнення здоров'я, підвищення життєвого тону, зростання загальної та спеціальної працездатності, виховання фізичних якостей, формування постави та корекція вад статури профілактика патологічних станів та профзахворювань. Виховання естетичних навичок, психопрофілактика, психокорекція, психорегуляція, відчуття життєвої енергії, бадьорості, життєрадісного настрою, протидії та опору стресам.

Виникнення цього напрямку фізичної культури зумовлено об'єктивними умовами, значним погіршенням стану здоров'я населення розвинутих країн внаслідок гіподинамік. Ця вада не минула й Україну, значно погіршилося здоров'я молодих людей, тому фітнес як оздоровчий напрямок фізичної культури набуває актуального значення у суспільстві, особливо серед студентської молоді.

Заняття фітнесом добре стосуються з справами аеробного характеру. А саме: аеробікою, плаванням, бодібіденгом, всіма спортивними іграми, єдиноборством бігом.

Серед набутих якостей тут домінують сила та гнучкість з обов'язковим дотриманням оптимальної ваги. Це найголовніші риси "всебічного" фітнесу.

Щоб запобігти таких вад як ураження серцево-судинної системи. Необхідні фізичні навантаження, перевага в цьому надається тим вправам, які передбачають активне дихання та ритмічні скорочення і розслаблення м'язів. Аеробні вправи стимулюють вироблення витривалості, гармонізують діяльність серцево-судинної системи, системи дихання. У процесі виконання деяких спеціально підібраних вправ формується тіло і виправляються деякі вади, виправляється постава. Всі

фітнес - вправи залежно від поставленої мети розподіляються на п'ять напрямків (груп): виховання витривалості; розвиток сили, виховання швидкості; розвиток координації; виховання гнучкості та рухливості [2].

Всі ці групи вправ покращують еластичність, гнучкість м'язів, рухливість суглобів. Фітнес репрезентує композицію вправ з кожної названої групи і є системою тренувань, раціональний з методичної точки зору спосіб використання різноманітних рухів для виховання фізичних властивостей. Цей спосіб життя сучасної людини, який об'єднує чотири невід'ємні складові: раціональну рухову активність; мистецтво релаксації та вміння протистояти стресам; збалансоване харчування; фітнес тіла.

Усі засоби повинні сприяти побудові гарного тіла відповідно до зростаючих і пропорційних стандартів, досягненню пропорційності і пружності м'язів, набуттю легкої і пружної ходи. Гармонія зовнішня поєднується з гармонією внутрішньою, врівноваженістю.

Аеробіка – це один з напрямків аеробного тренування, що виступає науково обґрунтованого оздоровчою програмою розвитку витривалості, сили, гнучкості, яка базується на властивості поглинання кисню тканинами, що забезпечує високу працездатність та дієвість людини. Різноманітні програми відповідають запитам людей різного виду, статі, стану здоров'я, фізичного розвитку.

Аеробіку для студентів необхідно проводити за такими напрямками [2, 7].

1. Інтенсивна аеробіка – це вправи поточного характеру, які змінюються одна за одною в певному темпі;

2. Латиноамериканський стиль – це стиль, який виробляє чіткість виконання вправ, рухливість, еластичність м'язів, зв'язок, рухливість суглобів, відчуття ритму, значно покращує координацію. Цей стиль зумовлює позитивний емоційний настрій;

3. Фанк – новий напрямок, який уводить у роботу всі м'язи тіла, дає змогу навчатися концентрувати і розслабляти м'язи поперемінно, виховує витривалість, покращує пам'ять, дає навички незвичної координації, оригінального сприйняття ритму і музики, добре впливає по створенню гарного настрою;

4. Тайбо – це також новий напрямок, який виховує силу, витривалість, виробляє гарну статуру і розвиває м'язи, зокрема укріплює м'язи ніг, стегон, живота, спини, значно зменшує вагу тіла;

5. Шейпінг – це напрямок, який ми пропонуємо для групи з меншою інтенсивністю роботи і без обтяжень, за рахунок ваги свого тіла. Він також розвиває витривалість, силу, зміцнює всі м'язи, особливо живота, ніг, стегон.

Поєднання цих стилів зумовлюють позитивні зміни у фізичному стані здоров'я та психоемоційному стані студентів. Тож під час індивідуального опитування першокурсників, які займаються фітнесом, виявилось, що покращився загальний стан здоров'я, а коли: зменшилась кількість захворювань на грип, ОРЗ значно підвищилась витривалість і працездатність організму, зріс тонус усіх м'язів тіла, вони стали також більш еластичними, укріпилися зв'язки і суглоби, зросла їх рухливість, спостерігаючи за студентами, ми бачимо, як за період з початку вересня до березня значно покращилась їх координація, робота, як виконується на тренуваннях, стала набагато якіснішою.

Оглянуті стилі – різні, не схожі між собою, вони приносять неповториме сприйняття характерних вправ, самої нової оригінальної музики на всі смаки. Це сприяє значному покращенню психоемоційного стану, покращенню настрою та доброзичливому сприйняттю оточуючих. Також треба зауважити, що заняття фітнесом розраховані на різний рівень підготовки і вік людей, що тренуються.

Систематичні заняття фітнесом за умови раціонального тренування позитивно впливають на всі системи

життєзабезпечення людини, стан її фізичного і психічного здоров'я, в першу чергу на серцево судинну систему, на дихання, систему травлення, опорно-руховий апарат людини, гармонізується та покращується діяльність і стан залоз внутрішньої секреції, які беруть участь у регуляції всіх процесів в організмі і нормалізують обмінні процеси.

Вправи виконувані за спеціальною методикою, впливають на всі відділи нервової системи – центральну, периферійну, вегетативну.

Удосконалення нервової системи позначаються і на можливостях адаптації до складних умов та стресів, на покращення функціонального стану всіх органів та систем під час виконання фізичних навантажень. Велике значення мають позитивні емоції, що викликають у процесі занять, підвищують активність людини, надаючи їй енергії, сили [4, 6].

Література

1. Батурич А.К. и др. Десять шагов к стройной фигуре, – М.: Советский спорт, 1992 – 155 с.
2. Бирюк Б.В. Ритмическая гимнастика: Методические рекомендации. – К.: Молодь, 1986. – 151 с.
3. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. – М.: Физическая культура и спорт, 1988. – 208 с.
4. Буц Л.М. Для вас девочки. – М.: Физическая культура и спорт, 1988. – 176 с.
5. Варфоломей А.Д. Элементарная теория музыки. – М.: Музыка, 1983. – 203 с.
6. Виноградов Г.В., Красавская Е.М. Занимательная теория музыки. – М.: Композитор, 1991. – 189 с.
7. Виру А.А. и др. Аэробные упражнения. – М.: Физическая культура и спорт, 1988. – 142 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОТОВНОСТИ ЛЫЖНИКОВ К СОРЕВНОВАНИЯМ

Докл. - ст. преп. А.Е.Серик

Готовность в спорте следует рассматривать как состояние наиболее высокой актуализации у спортсмена объективных и субъективных факторов, необходимых для достижения успеха в основных соревнованиях. При этом объективные факторы характеризуются главным образом высоким уровнем специальной физической и технической подготовленности спортсмена. Субъективные факторы готовности определяются в основном уровнем психологической подготовленности спортсмена.

В состоянии высокой готовности наблюдается эффект резонанса этих основных факторов. У лыжников-гонщиков такое состояние характеризуется уверенностью, мобилизованностью, легкостью, эмоциональным подъемом, высокой концентрацией внимания, волевым устремлением. При этом усиливаются специфические восприятия - чувство времени, темпа, скольжения лыж.

Постановка и решение задач психологической и специальной физической подготовки должны осуществляться в единстве. В процессе планирования следует исходить из принципа единства обучения, воспитания и развития (физического и психического). Это вызывает необходимость познания спортсменом теоретических основ психологической подготовки, индивидуального подбора соответствующих средств и методов самовоздействия, обучения навыкам мобилизации и расслабления, регуляции эмоциональных состояний, освоения способов самоуправления, идеомоторной тренировки, переключения внимания и т. д.

Планирование процесса формирования готовности к ответственным соревнованиям должно осуществляться с учетом индивидуальных особенностей спортсменов, особенно темперамента, ибо он определяет динамику и стиль психической деятельности спортсмена.

По данным психофизиологических исследований выделен ряд свойств нервной системы, которые в различных сочетаниях могут определять типы высшей нервной деятельности. Эти свойства включают силу, динамичность, подвижность, лабильность и уравновешенность (баланс) нервных процессов.

Сила нервной системы (по отношению к процессу возбуждения) определяется ее работоспособностью, выносливостью.

Лыжные гонки предъявляют высокие требования к устойчивости, надежности психических процессов. В лыжном спорте, как правило, высококвалифицированные спортсмены имеют сильную нервную систему. Однако следует заметить, что у спортсменов с относительно слабой нервной системой в процессе тренировок могут сформироваться определенные компенсаторные, регуляторные механизмы, обеспечивающие устойчивость и высокую работоспособность психики в экстремальных условиях соревнований.

Согласно исследованиям Б. М. Теплова и В. Д. Небылицина, динамичность высшей нервной деятельности определяет особенности образования динамических стереотипов (навыков). Чем динамичнее нервная система, тем быстрее лыжник овладевает техникой лыжных ходов, навыками самоуправления, тактическим мастерством.

Подвижность нервной системы определяет способность к переключению нервных процессов при смене условий деятельности. Спортсмены с подвижной нервной системой быстрее приспосабливаются к изменениям погоды, состоянию лыжни, скольжения и т.п., адекватнее сочетая различные способы передвижения.

Лабильность определяет скоростные показатели высшей нервной деятельности. С ними связаны скорость реакции и скорость стереотипных движений человека. В лыжных гонках лабильность в определенной мере определяет скорость отталкивания ногой при передвижении тем или иным лыжным ходом.

Уравновешенность нервной системы характеризует степень сбалансированности процессов возбуждения и торможения. От этого свойства нервной системы зависит способность удержаться от импульсивных действий. Лыжники с неуравновешенными и подвижными нервными процессами неравномерно проходят гонки, а для уравновешенных и инертных характерно ровное прохождение всей дистанции. Как правило, спортсмены, если у них в центральной нервной системе преобладают процессы возбуждения, значительно быстрее проходят первую половину дистанции в гонках, чем вторую, а лыжники, у которых преобладают процессы торможения, обычно быстрее пробегают вторую половину дистанции.

Один из основоположников дифференциальной психологии Б.М.Теплов считал, что свойства нервной системы не определяют никаких форм поведения, но образуют почву, на которой легче формируются одни формы поведения и труднее другие. Учет темперамента спортсмена весьма важен при прогнозировании индивидуального стиля спортивной деятельности и формировании технико-тактического мастерства.

Следует отметить, что спортсмен, хорошо владеющий методами произвольной регуляции, в условиях спортивной деятельности может компенсировать отрицательные проявления своего темперамента за счет оптимальной организации психических процессов.

В формировании психической готовности можно выделить три этапа. Первый этап - это общая психологическая подготовка, второй этап - специальная психологическая подготовка и третий этап - это процесс формирования мобилизационной готовности.

Этап формирования мобилизационной готовности предшествует наиболее ответственным соревнованиям (5—7 дней). На этом этапе производится программирование технико-тактических действий с учетом рельефа дистанции предстоящих соревнований, стартового номера, основных соперников при

использовании идеомоторной тренировки, формируется уверенность в достижении высоких результатов, установка на борьбу с полной отдачей сил, на проявление воли.

Успешному выступлению обычно способствует состояние вдохновения, эмоционального возбуждения. Уровень эмоционального возбуждения зависит в основном от силы мотивации (от значимости предстоящей соревновательной деятельности) и от соотношения вероятностей недостижения и достижения успеха. Наибольшее эмоциональное возбуждение наблюдается при одинаковой вероятности этих вариантов.

Для регуляции эмоционального возбуждения можно прибегнуть к приемам аутогенной тренировки, дыхательным упражнениям (для расслабления следует акцентировать внимание на выполнении длительного плавного выдоха).

Для оптимальной эмоциональной настройки перед выступлением на соревнованиях каждому спортсмену рекомендуется разработать словесные формулировки. Например, за несколько минут до старта лыжник-гонщик может настраивать себя мысленно, произнося следующие установки:

- «Я настойчиво готовился к этим соревнованиям и полностью готов успешно выступить».
- «Уверен в своих силах, могу показать высокий результат».
- «Полностью управляю собой, максимально мобилизован».
- «Могу поддерживать высокую равномерную скорость бега на всей дистанции. На спусках смогу быстро восстанавливать силы».
- «Буду бежать легко, свободно, не ощущая трудностей».
- «Чувствую волевое возбуждение, готов все преодолеть».

В процессе такой настройки рекомендуется мысленно представить себя легко пробегающим наиболее трудные участки дистанции. Самовнушение помогает спортсмену настроиться на предстоящие соревнования. Его можно выполнять как на фоне

предварительного расслабления, так и в состоянии мобилизации. Первый вариант самовнушения осуществляется за несколько часов до соревнований, второй — накануне старта.

Для развития навыков самовнушения после тренировочных занятий рекомендуется проводить 10 - 30-минутные сеансы аутогенной тренировки, чтобы снять утомление, вызвать образные представления, закрепить способность к перевоплощению, сформировать необходимые установки. В процессе аутогенной тренировки в моменты расслабления можно представить себе тихий зимний лес, широкие поля, покрытые снегом, горные склоны, спокойную мелодию песни и т.п. На фоне этих представлений рекомендуется произносить формулы самовнушения. Например: «Расслабляюсь», «Успокаиваюсь», «Мое сознание пассивно», «Набираюсь сил, освобождаюсь от усталости, напряжения». После 10 - 20-минутного отдыха можно мысленно поработать над техникой лыжного хода, стараясь устранить ошибки.

В период мобилизации можно представить свое состояние накануне ответственного старта, быстрый спуск, прохладный ветер, ритмичную музыку и т.п.

Под влиянием опыта соревновательной деятельности в самосознании спортсмена происходят определенные позитивные изменения, в частности повышается эффективность его регулирующих функций, более адекватной становится самооценка своих способностей, формируется волевая устойчивость в регуляции поведения и деятельности.

При формировании мобилизационной готовности следует учитывать, что максимальная активизация всех функций организма возможна лишь при условии предварительного отдыха, расслабления. Поэтому накануне соревнований следует воздерживаться от максимальных напряжений, особенно длительных. В этот период тренировочные нагрузки должны способствовать появлению активного настроения, положительных эмоций, следует избегать волевых напряжений.

Как правило, после продолжительных тренировок спортсмены ощущают значительную усталость и нуждаются во

внимательном к ним отношении. Тренеру рекомендуется воздерживаться от резких замечаний относительно дисциплины, отрицательных проявлений характера и т. п.

Обсуждение недостатков в поведении спортсменов следует проводить до начала тренировок. Важно, чтобы провинившегося спортсмена осудили его же товарищи - это повышает чувство ответственности перед коллективом.

Спортсменам, слабо выступившим в соревнованиях, надо объяснить причины неудачи, указать на возможность достижения успеха в последующих соревнованиях и необходимость более упорных целенаправленных тренировок. Спортсмен не должен терять веры в свои силы и способности. Дружеская обстановка в коллективе помогает сформировать высокую мобилизационную готовность к соревнованиям.

КАФЕДРА ПОЛТОЛОГІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

ИССЛЕДОВАНИЕ МОТИВАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Докл. – доц. Кривопишина Е.А.

Проблема мотивации творческой деятельности является стержневой проблемой психологии творчества, в то же время до сегодняшнего дня остается наименее разработанной. Отсутствие системного подхода к изучению процесса мотивации, структуры мотивационной сферы в зависимости от конкретного вида деятельности, мотивационных состояний в процессе творчества затормаживает решение проблемы мотивации творческой деятельности в целом.

Мотивация и мотивы рассматривались в ряде самостоятельных исследований и оригинальных концепциях отечественных и зарубежных исследователей (Л.Н.Леонтьев, В.С.Мерлин, В.И.Ковалев, А.Маслоу, К.Хекхаузен). В монографии “Мотивация и мотивы” Е.П.Ильин рассматривает

сущность и структуру мотивации профессиональной деятельности, возрастные особенности развития мотивационной сферы, применив к анализу мотивации интегральный подход.

Все вышесказанное позволяет предпринять попытку экспериментального изучения мотивации творческой деятельности в юношеском возрасте.

К приоритетному направлению экспериментальных исследований лаборатории психологии творчества Сум ГУ относится изучение мотивов познавательной и творческой деятельности студентов. Проблемная зона исследований определялась различиями в профессиональной направленности, доминирующими склонностями и интересами, включая научную и литературно-художественную деятельность, а также индивидуально-психологическими особенностями личности в возрасте юности.

В экспериментальном исследовании в качестве респондентов приняли участие студенты первого, второго, третьего и четвертого курсов экономического, гуманитарного, физико-технического, механико-математического и инженерного факультетов СумГУ. В ходе эксперимента применялись традиционные методы: опрос, интервью, анкетирование, в том числе специализированные тестовые методики, позволившие изучить уровень развития речемыслительной креативности, художественно-эстетической потребности, соотношение социальных, познавательных, учебных потребностей в мотивационной структуре личности и их взаимосвязь с выбором конкретного вида будущей профессиональной деятельности. Были изучены также мотивационные составляющие как локус контроля, склонность к достижению успеха и избеганию неудач, эмпатия как универсальная творческая способность.

Анализ и интерпретация полученных данных позволила сделать некоторые предварительные выводы об особенностях мотивации познавательной деятельности студентов. Мотивационно-потребностная сфера студентов III – IV курсов (19 – 20 лет) имеет сложную структуру, в которой преобладают

конкретные вторичные устойчивые мотивы: профессиональная, научная деятельность, литературно-художественное творчество. Для студентов II курса (18 лет) характерной является практически полная адаптация к учебной деятельности в вузе, это приводит к смене социальных мотивов на мотивы познавательные, направленность на приобретение знаний необходимых для овладения будущей профессией.

Структура мотивации студентов I курса (17 лет) в силу незавершенной адаптации к учебной деятельности представлена обобщенно-устойчивыми мотивами, которые выражаются в индивидуально-личностных особенностях (мотивация достижения успеха без дифференциации вида деятельности), а также конкретными неустойчивыми мотивами, которым свойственна временная перспектива при наличии конкретной (временной) цели.

Изучение мотивации творческой деятельности, в частности, литературной, художественной (изобразительной и музыкальной) позволяет определить мотивационные долговременные установки, характеризующие направленность личности на создание творческого продукта.

В период юности мотивационная сфера личности перестраивается таким образом, что доминирующую позицию в её структуре занимают склонности. Склонности определяются как направленность на определенную деятельность (С.Л.Рубинштейн), как потребность в каком-либо виде деятельности (Н.С.Лейтес, А.Г.Ковалев, В.Н.Мясищев, А.В.Петровский), как профессиональная направленность личности (А.Г.Ковалев). К специфическим особенностям склонностей Е.П.Ильин относит: побуждение к деятельности, которое всегда соответствует содержанию этой деятельности; при выборе адекватной ей деятельности склонность перерастает в интерес; при отсутствии деятельности, соответствующей склонности, появляется неудовлетворенность своими занятиями; определяется стабильными типологическими особенностями войств нервной системы.

Мы считаем, что к наиболее значимым особенностям склонностей в период юности относится личностная значимость деятельности, которая занимает важное место в структуре ценностных ориентаций и способствует формированию всей системы направленности. Вслед за Кэттеллом, мы будем различать склонности по признаку модальности: "динамические", направленные на достижение определенной цели, и "склонности-способности", связанные не столько с эффективностью деятельности, сколько с энергичностью, эмоциональностью и др. индивидуальными особенностями личности.

В период юности выбор профессиональной деятельности определяется динамическими склонностями, в то время как занятие литературно-художественным творчеством основывается на склонностях-способностях. В ходе эксперимента были получены данные, подтверждающие это положение. Студенты физико-технического, механико-математического, экономического факультетов, имеющие высокие показатели уровня развития познавательной мотивации, направленности на приобретение знаний по успешному овладению будущей профессией, успешно занимаются литературно-художественным творчеством, выходят на уровень публичного признания продуктов творческой деятельности (публикации, участие в литературных конкурсах и т.п.). В то же время исследуемые студенты отмечают, что творчество не станет их профессией, а останется их "склонностью-способностью", позволяющей максимально выразить себя, свои индивидуально-психологические особенности. Отвечая на вопрос анкеты: "Что изменится в Вашей жизни, если Вы не сможете заниматься творчеством", 80% респондентов ответили, что: "жизнь станет скучной и неинтересной", "исчезнет возможность самовыражения", "вообще не представляют себя без творчества".

Расхождение динамических склонностей и "склонностей-способностей" в период юности является скорее следствием возрастных особенностей личности. Вследствие чего в более

поздние возрастные периоды доминирование склонностей-способностей перестраивает мотивационно-потребностную сферу таким образом, что эффективная профессиональная деятельность возможна только в соединении с творческим компонентом.

ОСОБИСТІТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Доп. – ст. викл. Сахно П.І.

Духовне відродження України, оновлення системи державної освіти ставить перед сучасною психологією та педагогікою завдання з формування високодуховної гармонійно розвиненої особистості. Численні спостереження і статистичні дані підтверджують той факт, що традиційний психолого-педагогічний процес спрямований, переважно, на розвиток інтелектуальних здібностей. Такий розвиток нерідко відбувається за рахунок функціонування інших, не менш важливих сфер розвитку особистості. Безперечно, між психологічними ознаками людини високодуховної та людини високоінтелектуальної існують суттєві відмінності. Як наслідок, орієнтація системи освіти на розвиток суто інтелектуальних здібностей буде призводити до одного результату, а орієнтація на підвищення їх духовного рівня - до іншого. Високоінтелектуальна особистість може бути егоїстичною і застосовувати набуті знання та вміння на шкоду іншим. У той же час високодуховна людина характеризується спрямованістю на загальне благо, прагненням до гармонії.

Своєрідною основою духовної спрямованості є її ціннісна орієнтація. За існуючими філософськими визначеннями, під ціннісними орієнтаціями розуміють найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, що закріплені життєвим досвідом людини. Всією сукупністю її переживань та відмежовують, суттєве для даної людини від не суттєвого.

Сьогодні, на початку 21 століття, розвиток і світогляд молоді зазнав великих змін. Порівняно з попередніми десятиріччями молодь стає більш розкутою та самостійною,

починає орієнтуватися в сучасному суспільстві. Але не завжди самотійність позитивно явище, адже стикаючись з доволі сумними реаліями життя молоді люди стають цинічними та байдужими до навколишнього світу, погіршуються їх взаємини з батьками.

Звісно, що зараз змінилися й життєві цінності нового покоління, якщо років 10-20 назад головним було навчання, ставлення до оточуючих людей, то зараз молодь не дуже цікавить думка їхніх батьків та друзів, більш помітними стали егоїстичні спрямування молоді. Важливе місце посідає робота, матеріальне забезпечення та фізичний розвиток. На основі вседозволеності значно змінилися відносини з батьками, можна сказати, що тепер батьки перестали бути ідеалом та прикладом для наслідування.

Багато людей вважає, що на сучасному етапі юнаки все більш цінують власні інтереси. Сьогодні студенти вже менше, ніж їх попередники, засуджують егоїстичні дії, особливо якщо вони спрямовані на досягнення якихось матеріальних цінностей. Починаючи з 60-х років йде перелом у світогляді юнаків та дівчат, вони все менше засуджують егоїзм та обман. Ця тенденція відображає і зрослу меркантильність молодих людей 80-х років. На цю проблему зазнала великий вплив корупція в політиці, бізнесі і ті матеріальні труднощі, з котрими молоді приходиться стикатися. Все це й могло привести до терпимості по відношенню до обману заради грошей, до егоїстичної та безвідповідальної поведінки.

Однак слід зазначити, що при вивченні ціннісних орієнтацій молоді спостерігаються й позитивні тенденції. Більша частина молодих людей вважає, що в майбутньому для них головним буде сім'я, на другому місці - робота. Стала помітна у останній час тенденція звернення молоді до релігії. Це сталося внаслідок того, що серед молодих людей почали розповсюджуватись нові культу і ріст числа релігійних общин.

Багато молодих людей цинічні й підозрілі по відношенню до інших людей. Сучасна молодь дивиться на майбутнє без особливого оптимізму. Песимізм в наш час

більш поширений, ніж десятиріччя тому. Більшість юнаків та дівчат вважають, що найближчі 5 років на планеті в кращу сторону нічого не буде зроблено, і нічого не зміниться на краще. Однак по відношенню до свого життя їх погляди оптимістичні. Для них характерно відноситись до свого майбутнього оптимістично, а до всього іншого - песимістично.

Більшість юнаків на сьогоднішній день поважають своїх батьків. Факти свідчать про те, що вони у більшості своїй все ще керовані своїми батьками та поділяють їх цінності. Таким чином поширений погляд, що відчуженість від батьків - атрибут юності, не більш ніж міф.

Але очевидно й те що деякі юнаки дійсно можуть не бути згодними з батьками з приводу найбільш важливих життєвих цінностей. Але відношення до думки батьків в більшості залежить від того який образ життя веде молода людина, якщо він веде "активний" образ життя, то більшість його поглядів буде розбігатися з поглядами батьків. Але усі ці розбіжності ні яким чином не впливають на відношенні дітей до батьків, та на їх почуття.

Дуже часто трапляється таке, що молодь звинувачують у безвідповідальності та лінощах.

Більшість юнаків не люблять допомагати батькам по дому, але залюбки працюють за його межами. Так, в розвинених країнах світу більшість людей молодого віку, щоб уникнути неприємної праці вдома, влаштовуються на роботу. За статистикою кожен третій - четвертий учень старших класів працює і кількість працюючих учнів постійно зростає. Але, як не прикро, це не стосується України, де молодь, якщо і працює то тільки влітку. Справа у тому, що батьки не звикли навчати дітей бути самостійними. Однак є такі юнаки та дівчата, що присвячують роботі занадто багато часу, а на навчання часу не залишається.

Багато стресів у юнаків та дівчат пов'язані не з суспільними, а з внутрішньо-сімейними відносинами. На сучасному етапі в світі дуже велике число розлучень. Близько половини шлюбів розпадаються, у двох третинах до сімейних

чвар притягують і дітей. Високий рівень розлучень, народження позашлюбних дітей, усі ці факти зводяться до того, що значна частина дітей народжених у 80-ті будуть жити з одним з батьків. Як приклад це означає, що дитина не буде отримувати підтримку від свого батька. А також у дитини може виникнути проблема, пов'язана з повторним одруженням батька чи матері, ужитися з мачухою чи з вітчимом.

Розлучення батьків дитина не завжди сприймає однаково. Деякі діти можуть відчувати свою у тому винувату, інші навпаки з полегшенням це сприймають, так як в деяких випадках дитині краще перетерпіти розлучення батьків, ніж чвари. Деякі діти дуже бояться фізичної розправи, соромляться цих домашніх сварок, так що коли у сім'ї справа доходить до розлучення, їм нічого не залишається робити, як радуватись цьому. Таким чином можна стверджувати, що розлучення батьків не завжди трагічно сприймаються дітьми.

Відповідальність за те що нинішнє покоління росте готовими споживачами, в більшості своїй лежить на засобах масової інформації. Сьогоднішнє підростаюче покоління, як ніколи раніше, росте в атмосфері пресингу реклами, яка агітує будь-що купити. Час проведений перед екраном краще було б використати на більш важливі речі, такі наприклад як навчання тощо. Але з іншого боку – юнаки завдяки телебаченню дізнаються про міжнародні новини: бачать голодуючих, терористичні акти, війни і сильні землетруси... Сьогоднішня молодь не тільки чує про вбивства, у вечірніх новинах вони це бачать власними очима, і ця інформація впливає не тільки на почуття, а й на розум. Такі телевізійні передачі не тільки пізнавальні, але інколи примушують підлітків корінним образом перейти від слів до діла.

Як наслідок, деякі молоді люди скептично відносяться до того, що їм кажуть. Вони втрачають наївність й починають вірити в те, що бачать власними очима, а не в те, що їм розказують. Вони навчаються розпізнавати фальшиві обіцянки, відрізняти пусті слова від реальних дій, помічати

лицемірство, ханжество й не плутати їх з правдою та істинним бажанням допомогти.

Існує багато стереотипів, в котрих молодь сприймається як єдине ціле. Але молоді люди - як і люди різного віку - відрізняються один від одного. Вивчення сучасних цінностей молоді демонструє контрастну картину. Деякі дані вказують на те що більшість молодих людей в першу чергу орієнтуються на матеріальні цінності, не турбуючи себе питаннями про сенс життя. Однак у інших працях було встановлено, що юнаки цікавляться релігією, життям своєї родини, небайдужі до життя інших людей.

Більшість юнаків та дівчат з повагою відносяться до батьків і практично цілком переймають їх ціннісну орієнтацію. Деякі юнаки цинічні і підозрілі по відношенню до інших, але в своє майбутнє дивляться з оптимізмом.

Навколишня соціальна обстановка (урбанізація, технологічні і соціальні зміни, ріст меркантильності, бідності, засоби масової інформації, соціальне і емоціональне напруження, стреси з приводу різних життєвих подій) здійснюють великий вплив на молоду людину.

Таким чином, можна зробити висновок:

- процес духовного розвитку безпосередньо пов'язаний з процесом розширення свідомості особистості;
- рушійними силами цього процесу є прагнення особистості до гармонії до єдності з буттям;
- духовність віддзеркалюється у моральній, когнітивній, естетичній і творчій спрямованості особистості.

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ИННОВАЦИИ: ПОТРЕБНОСТЬ НОВЫХ СТРАТЕГИЙ ЖИЗНЕННОГО УСПЕХА.

Докл. – доц. Жук М.В., СО ІППО

1. Формирование постсоветского пространства поставило перед новыми независимыми государствами проблему выбора

модели развития. Выбор приоритетов, ресурсов, упреждение рисков в стратегиях развития определяет реальный спектр возможностей для самореализации общества, отдельных регионов, социальных групп, личности. При этом новые государства столкнулись с проблемой адаптации программ развития к определению своего места в мировом и региональном разделении труда, системе балансов и дисбалансов в геополитике, глобализации, регионализации.

Те новые механизмы, которые были задействованы – принципы рыночной экономики и конкуренции, демократизация общественной жизни, формирование нового типа социальной культуры требовали и новых концептуальных подходов к определению тенденций развития, выявлению направлений развития, которые способствуют максимальному отражению современных возможностей и их закреплению в новых стратегиях жизненного успеха.

С одной стороны, необходимо было адаптировать опыт формирования современного инновационного общества и определить зону своих новых возможностей и факторов, которые их обеспечивают. А с другой, – преодолеть абсолютизацию привычных направлений развития экономики, образования, культуры, стандартов социального мышления и практики.

В этом проявилось ключевое противоречие данных государств развития – желание быстро адаптироваться к новым реалиям без четких, прагматических программ поиска своего места в новом мире, зигзагообразность перехода от традиционного типа развития к инновационному. Ведь речь шла не просто о рыночной экономике, конкуренции, демократизации, а о том, чтобы эти новые принципы организации общества помогли населению, личности, власти переориентироваться на новые направления реализации собственных целей, локальные и глобальные стратегии жизненного успеха.

2. Проблема трансформационных инноваций – это степень практической готовности общества массово внедрить

современные технологии развития во все сферы общественной жизни и, в соответствии с ними, сформировать общество, в котором интеграция **власти, бизнеса, 3-го сектора** максимально работают, **диапазона** расширение возможностей по самовыражению личности.

В отличие от традиционного общества, инновационное основывается на приоритетности стратегий получения новых знаний, преобразования их в технологии в соответствии с проблемами развития. Общество, основанное на металлургии, машиностроении, торговле сырьем и полуфабрикатами никогда не создаст возможностей экономики, основанной на современных, в том числе цифровых, технологиях. При этом следует учитывать и то, что умение жить в условиях постоянных изменений есть важнейшим условием этих изменений. Напомним, что важной составляющей японского экономического чуда была реализация с 1962 г. государственной «Программы развития человека».

Успешность трансформационных инноваций обеспечивается адекватностью вызовам времени, во-первых, программ развития, которые способны технологически обосновать и реализовать за время пребывания у власти элиты, а во-вторых, пониманием населением, личностью своего места в этих изменениях (того - как и где сформировать качества, позволяющие использовать эти изменения для решения стратегических и локальных проблем своей жизни).

Думаем, именно этим сегодня определяется весь потенциал модернизаций как российского, так и украинского обществ в поиске своего места в современных мировых и региональных политических, экономических, глобалистских, социо-культурных реалиях.

При этом следует учитывать специфические факторы и риски их развития. Например, серьезного изучения с выходом на практические предложения развития требует проблема регионов депрессивного развития Украины, в которых проживает значительная часть населения.

3. Одним из ключевых факторов, которые определяют перспективу развития украинского и российского обществ является образование. Напомним, что «Болонский процесс» странами Евросоюза рассматривается как фактор создания высоко конкурентоспособной экономики. Способность общества получать результативность от технологических изменений сегодня во многом зависит от образовательных предпосылок.

Уровень и последовательность трансформационных инноваций в России и на Украине сегодня во многом зависят от успешности реформирования образования.

Это полностью меняет саму философию образования. Вместо традиционных для модели репродуктивного образования в СССР таких его функций как общеобразовательная, воспитательная и развивающая на первый план выдвигаются иные функции и технологии, которые их обеспечивают. Речь идет об адаптации к стратегиям жизненного успеха (и индивидуальной способности их корректировать), к рынку труда, к проблеме выбора не просто политической силы или элиты, а фактически выбора той модели решения проблем развития, которая будет ими реализовываться, к умению реализовать себя в гражданских инициативах, потенциале 3-его сектора. Опыт свидетельствует, что это возможно только в условиях модели партнерства в образовании, расширении международных контактов, массового внедрения проектных технологий, систем «SWOT», «Case», «STEP» анализа, тренинговых программ, студенческих научных исследований и проектов, сориентированных на решение реальных социальных, экономических, социальных, культурологических задач, международного партнерства университетов. Самостоятельным направлением инноваций в образовании есть его приближение к рынку труда и в этом отношении достаточно интересен опыт США и стран Евросоюза по использованию прогнозирования его развития в развитии системы образования.

На Украине недавно было реализовано два очень интересных проекта выпускников американских программ

обменов – «Антология адаптированного опыта» (2004) и «Американская философия образования глазами украинских исследований» (2005). Их цель - показать индивидуальный опыт и реальные модели внедрения современных интерактивных, коммуникативных, проектных технологий в образовании.

Развитие образования на постсоветском пространстве на наш взгляд определяется сегодня следующими **факторами**:

- необходимостью преломления в национальных идеях тенденций развития мировой и региональной экономики, своего места в ней. Это и будет определять тот квалификационный уровень рабочей силы, которая будет данную экономику. А это в свою очередь предполагает систему адаптации рынка образовательных услуг к рынку структуры рабочей силы, особенно его количественных и качественных показателей. Ведь от типа экономики будет зависеть и экономический запрос. Если это сырьевая экономика с экспортом сырья и полуфабрикатов и технологическим импортом всех основных современных отраслей, то достаточно модернизированного репродуктивного образования советского типа. Если это действительно современная экономика, то сам фактор конкурентоспособности диктует принципиально иную схему формирования специалиста, которого готовит не «гуру», а партнер на основе самых современных интерактивных, инновационных технологий. Следует отметить, что возрастает и процесс соответствия уровня национальных стандартов образования мировым и европейским;
- формированием граждан, которые сознательно делают свой выбор на рынке политической конкуренции, определяя тем самым ту модель развития общества в целом, которая будет реализована на протяжении пребывания политических сил у власти. Это опять формирует реальный запрос на формирование критического мышления, владения основами «SWOT», «Case» анализа. У современного человека формируется

не только представление о взаимозависимости общества и личности, но и того, каким образом личность может влиять на формирования новых социальных потребностей, услуг, возможностей;

- глобализация жизни современного общества ставит перед образованием и задачу восприятия единства процессов глобализации, регионализации и национального развития, определения в этой связи новых возможностей саморсализации.

К числу **рисков** развития образования в странах СНГ хотелось бы отнести следующее.

Опасность сохранения страной, репродуктивной системы образования под новым названием. Это может проявляться и в отсутствии достаточного количества доступных учащимся реальных и виртуальных информационных ресурсов, и степенью готовности преподавателей самим использовать эти ресурсы и новые технологии, и во внедрении действительно свободного выбора предметов и преподавателей самими студентами (а не модернизации факультетского закрепления). При этом реформирование образования неизбежно сталкивается с проблемой конкуренции современных информационных потоков, при которой уровень внутренних информационных ресурсов образования во многом предопределяет и адекватность уровня подготовки специалистов в украинских университетах европейским и мировым.

Отсутствие традиций полноценного формирования на основе изучаемых курсов студенческих научных исследований как неотъемлемого компонента профессионального становления специалиста, его социальной и гражданской зрелости (через мастер-классы, тренинговые программы, интенсивные формы локальной технологической подготовки по конкретным проблемам).

Недостаточная для современных возможностей взаимодействия между различными образовательными структурами языковая подготовка, которая очень тормозит процесс реформирования образования.

Современное образование предполагает активное формирование навыков проектных технологий во всех областях знаний, умение находить грантовые ресурсы как одного из факторов развития образования, финансирования его отдельных направлений. А это в свою очередь предполагает и иной стиль работы – на результат, а не на процесс; на проблему, а не на мероприятие в плане. В свою очередь это предполагает и иную систему определения эффективности работы преподавателя, научного сотрудника. Большую роль при этом могут сыграть программы образовательных и научных обменов, межуниверситетских проектов.

Это лишь некоторые направления, которые, по мнению автора, актуализируют проблему адаптации образования в постсоветских государствах к современным мировым стандартам его развития.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І УКРАЇНА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Доп. - Снитнікова О., ІН-33
Наук. кер. – доц. Жук М.В.

Приєднання України до Болонського процесу є винятково важливим на шляху євроінтеграції нашої держави. Але модернізація національної системи освіти і входження її до європейського освітнього простору – це досить довгий шлях, який передбачає як нові можливості так і ризики.

Реформування вітчизняної освітньої сфери вже давно потрібно Україні, яка, маючи величезні можливості, дуже мало практично їх використовує. Ми, маючи один з найвищих у світі індексів освіченості (98%) і значний потенціал, залишаємося країною з низькотехнологічною промисловістю й

слаборозвиненою інформаційною інфраструктурою. І з огляду на це перспективи, що відкриває Україні Болонський процес, є дуже значними.

Це рівність доступу до якісної освіти будь-якого рівня, гнучкий шлях здобуття вищої освіти, можливість закінчення навчання без жодних перешкод, пов'язаних із матеріальним чи соціальним становищем, забезпечення якості освіти — невід'ємні атрибути громадянського демократичного суспільства, які досить належним чином не реалізовані у нашій державі.

Це наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів і керівних принципів забезпечення та визнання ступенів і термінів навчання. Відсутність цієї схеми зараз викликає цілий ряд проблем для українців, наприклад, молодим спеціалістам, що щойно отримали якісну за вітчизняними критеріями вищу освіту та мають бажання працювати за отриманим фахом за кордоном, доводиться стикатися з проблемою визнання отриманих ними документів про вищу освіту, що стає перешкодою для отримання престижної роботи та відповідну оплату праці, тому вирішення цих питань є необхідним.

Це нові можливості співробітництва в науковій сфері, доступ до розробок європейських вчених, спільна робота, обмін ідеями. Адже сьогодні можливості співробітництва між науковцями, працівниками вищих навчальних закладів та студентами обмежені. Кордони, мовний бар'єр, економічне становище держави, відсутність налагоджених схем для співробітництва — все це стає перешкодою для їх мобільності між вищими навчальними закладами та між державами, що давно вже є важливою якісною особливістю європейського освітнього простору.

Слід зазначити, що вигоди від впровадження Болонського процесу є взаємними. З одного боку, перед нами постає можливість вирішити ряд проблем освіти, що в свою чергу зможе привести до поліпшення якості життя українців. З іншого боку, наші науковці, які володіють значним потенціалом,

зможуть внести нову хвилю в науку та освіту Європи, що в цілому позитивно вплине на привабливість європейської системи освіти.

Безперечно, перспективи, що їх надає успішне провадження Болонського процесу Україні, величезні. Та при цьому виникає цілий ряд ризиків, лише уникнувши які можна отримати бажані результати. Головною причиною їх виникнення є значні відмінності освітніх традицій, що формувалися протягом багатьох років в Україні, від європейських. Ідеї, втілені у Болонському процесі, спираються на фундаментальні цінності європейських університетських традицій. І з огляду на усталені порядки, традиції та менталітет українців втілення цих ідей може бути ускладнене.

Поряд цим постає ризик втрати тих унікальних традицій нашої системи освіти, які виховали багато видатних вчених і спонукали багатьом корисним винаходам. Наша вітчизняна сфера освіти дуже своєрідна і необдумане впровадження європейських підходів може зламати найцінніші риси системи, що створювалася століттями.

Не менш важливий ризик — це поверхнєве запровадження засад Болонського процесу в Україні. У такому випадку виникає небезпека залишитися з існуючими проблемами в освіті, які не можуть бути компенсовані навіть тими перевагами, що передбачає входження в європейський освітній простір.

Але, мабуть, найбільшим ризиком є сукупність описаних вище можливостей, коли поточні проблеми не вирішаться, а лише загостряться завдяки тому, що унікальні традиції освіти будуть зламані і будуть запроваджені ті елементи європейської системи освіти, що не буде давати практичну користь у нас. У цих випадках всі ті зусилля та кошти, що будуть направлені на розвиток нашої освіти при орієнтації на європейський освітній простір, можуть бути марними.

Я хочу підкреслити, що джерелом цих ризиків є не сам Болонський процес, а необдумане впровадження його засад у нас через понівечення існуючих традицій. І джерелом ризику

може бути впровадження єдиних схем у всіх навчальних закладах, при нехтуванні усталеними в них успішними методиками навчального та позанавчального процесу.

І тому впровадження Болонського процесу в кожному окремо взятому вузі повинне реалізовуватися по-різному, враховуючи сформовані традиції та ті позитивні елементи, що існують у навчальному процесі вузу, які забезпечують високий рівень навчання та сприяють підвищенню мотивації студентів до подальшого розвитку, ведуть до збільшення престижу навчального закладу та конкурентоспроможності його випускників на ринку праці, тобто ті, що підвищують привабливість навчання у цьому вузі для студентів.

При цьому є ціла низка ризиків у процесі залучення до європейської системи освіти і на рівні вищих навчальних закладів.

Так сьогодні пріоритетним напрямком розвитку освіти є дослідницька діяльність. На конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (м. Берген, 19-20 травня 2005 р) учасники наголосили на важливості дослідницької діяльності і навчання в цій сфері щодо підтримки та підвищення якісного рівня Загальноєвропейського простору вищої освіти і посилення його конкурентоспроможності і привабливості.

Але для проведення досліджень чи написання наукових робіт студент або науковець потребує певних ресурсів. І не секрет, що у багатьох, особливою провінційних, вузах, часто не вистачає сучасних підручників та наукових періодичних видань у бібліотеках та на кафедрах, відсутній масовий безкоштовний доступ до глобальної мережі Інтернет, де можна підібрати матеріали, необхідні для роботи над науковими працями, дослідженнями, для більш досконалої підготовки до практичних та семінарських занять. Крім того, поширеним є явище невміння працювати з комп'ютерною технікою, що за європейськими стандартами є необхідним навиком для будь-якої людини. Що стосується інноваційної діяльності тут виникає ще більший ризик її унеможливлення через ту ж саму проблему недоліку ресурсів для її проведення. У таких умовах впроваджувати

Болонський процес буде дуже складно, бо першим етапом має стати вирішення саме цих проблем. Крім того, відсутність необхідних ресурсів для навчання ставить під сумнів якість освіти, що декларується як один з найважливіших принципів європейської системи освіти.

Варто розглянути ще один ризик, що може виникнути при становленні Болонського процесу у державі. Часто як студенти, так і викладачі з недовірою відносяться до впровадження європейських стандартів у освіту. Частково це консервативні за характером люди, що звикли вчитися та працювати за існуючими нормами і не мають бажання щось змінювати, маючи страх, що зміни можуть негативно вплинути на якість їхнього життя. У даному випадку проблема має психологічне підґрунтя. Але є й такі люди, що завжди відкриті для якихось позитивних змін, але негативно відносяться до Болонського процесу через недостатню обізнаність у цьому питанні, коли в умовах браку інформації висновки робляться на основі тих, часто невірних, даних, що спираються на емоції, а не на факти, які вони одержують від свого оточення. Дуже багато студентів знають про Болонський процес лише те, що він буде впроваджуватися у їхніх вузах. Насправді інформації по цьому питанню дуже багато. Проблема стоїть так гостро, бо сьогодні не всі джерела інформації, насамперед глобальна мережа Інтернет, відкриті для нашого суспільства. Вирішенням проблеми є ознайомлення людей з цим питанням через проведення лекцій в університетах, публікації у тих виданнях, які користуються попитом у молоді.

Отже, Болонський процес, який є дуже важливим на шляху євро інтеграції України, відкриває перед державою багато перспектив, та разом з цим його впровадження несе у собі цілу низку ризиків. Орієнтація на його засади не повинна призвести до докорінної перебудови нашої системи освіти, що закреслить усталені традиції українського освітнього простору, або ж, навпаки, лише до поверхових перетворень, що не будуть мати практичного значення. Ця перебудова має бути глибокою, але послідовною, впроваджуватися мають ті елементи європейської системи освіти, що мають практичне значення для України та

сприяють інтеграції національної системи освіти в Європейський простір, при цьому важливо зберегти ті традиції навчального процесу наших вузів, що довели свою корисність і навіть необхідність.

ПСИХОЛОГІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Доп.- Подужайло О., ЕФ – 46
Наук. кер. – ст. викл. Сахно П.І.

За період, що минув від початку радикальних економічних реформ, важко назвати в нашій країні науку, яка була б актуальнішою, ніж економічна психологія. Як самостійна галузь знання, ця наукова дисципліна стала формуватися в першій третині ХХ ст. Економічна психологія в широкому розумінні є психологією суб'єкта господарських відносин, яким може бути одна людина, нація, організація чи держава.

На сьогодні в міжнародній економічній психології сформувались такі напрямки досліджень: психологія підприємництва, психологія грошей, психологія споживання та ін.

Найхарактерніша риса ринкових відносин – підприємництво, яке як соціально-психологічне явище є предметом активного дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених, бо однією з найбільш важливих його соціальних функцій є підвищення добробуту суспільства.

Одним із перших дослідників, який створив найціліснішу концепцію підприємництва, був австрійський економіст Й. Шумпетер. Він визначав сутність підприємництва його функцією реалізації нововведень у виробництві, створенні нових комбінацій факторів виробництва і запровадженні їх в економіку з метою забезпечення економічного зростання.

Ідеї Й. Шумпетера знайшли підтримку у працях В. фон Хайека, який теж сутність підприємництва вбачає в пошуку й вивченні нових економічних можливостей. Таких же поглядів дотримуються Дж. Долан і Е. Лідсей. Отже, основа підприємництва – це акт відкриття нових прибуткових

можливостей економічної системи.

У дослідженнях підприємницької діяльності звертається увага на те, що головною її метою є отримання вигоди, а "середовищем" діяльності підприємця є, за виразом американського дослідника Ф. Найта, невизначеність. Необхідність поринути в цю невизначеність виникає тоді, коли економічна ситуація не може бути типізованою на підставі минулого досвіду та невідомого ймовірного характеру подій.

За К. Юнгом, велика схильність до підприємництва є у екстравертів. Д. Майєрс вважає, що потрібен також внутрішній локус контролю.

Російські дослідники А. Смирнов, В. Максимов, Д. Акуленок визначають такі мотиви підприємницької діяльності. По-перше, бажання виділитись, виявити себе, задовольнити здорове честолюбство. По-друге, прагнення незалежності. По-третє, бажання принести благо суспільству. По-четверте, задовольнити особисті потреби у лідерстві. По-п'яте, виявити потреби у самовираженні, самоактуалізації. В дослідженнях українських науковців підкреслюється значення таких мотивів, як прагнення свободи, потреба творчості.

Дослідники, аналізуючи систему психологічних рис в моделях особистості підприємця, виділяють різні домінуючі якості. Американці Р. Хізрич і М. Пітерс вважають, що людей, які мають особливі вроджені задатки, можна навчити необхідних для бізнесу вмінь. Вони виділяють такі вміння і знання, які є найважливішими для підприємницької діяльності, а саме:

- 1) чітке розуміння підприємництва;
- 2) відокремлення фактів від міфів;
- 3) уміння давати виважені оцінки;
- 4) уміння знаходити нестандартні рішення;
- 5) уміння поводитись й приймати рішення в умовах невизначеності;
- 6) уміння виробляти нові комерційні ідеї;
- 7) уміння оцінювати перспективність нових ідей;
- 8) знання, необхідні для створення нової справи;

- 9) уміння оцінювати зовнішню ситуацію;
- 10) уміння укладати угоди, встановлювати контакти, вести переговори;
- 11) уміння оцінювати дії з точки зору етики і моралі;
- 12) уміння отримувати належне.

Таким чином, зростання підприємницької активності характеризує пробудження економіки й особливо її головного творчого початку – господарюючого суб'єкта. Сприяти розумінню та оцінці важливості підприємництва в народногосподарському та суспільно-політичному контексті – одна із актуальних задач економічної психології.

ПСИХОЛОГИЯ ПРОФЕСИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ РАБОТНИКОВ ОРГАНОВ ПРАВОПОРЯДКА

Докл. - Скиданенко М.С., И-54

Науч. рук. – доц. Кривошипина Е.А.

В современной психологии существуют разные мнения о сущности процесса общения. Ряд ученых-психологов (Ч. Осгурд и др.) рассматривает общение как интeриндивидуальный процесс, сводящийся к обмену информацией, к передаче чего-то кому-то (например, знаний, социального опыта и т.д.). В основном, здесь общение понимается как процесс передачи и приема информации. Согласно другому подходу (М. Аргайл, Т. Шибутани и др.) общение сводится к коммуникации, обмену информацией и интеракции, то есть взаимодействию. В свете многих отечественных исследований можно утверждать, что понятие "общение" не раскрывается полностью только через категории "коммуникация" и "интеракция". Решение правоохранительных задач невозможно без организованного и эффективного общения работников органов правопорядка с гражданами, руководителей и подчиненных, представителей различных подразделений ОВД. Профессиональное общение работников органов правопорядка - это разновидность специально организованного взаимодействия людей (руководителей и подчиненных, работников, равных по

должностному положению, сотрудников и граждан, сотрудников и правонарушителей), содержанием которого являются познание, обмен информацией и влияние участников коммуникаций друг на друга с целью решения правоохранительных задач. Профессиональное общение работников имеет ряд важных характеристик. Ориентация общения. Профессиональное общение может быть социально либо лично ориентированным. Общение, имеющее целью воздействие на конкретного человека, является лично ориентированным. Общение с большой аудиторией через средства массовой информации или посредством выступления перед публикой с сообщением, докладом является социально ориентированным, так как рассчитано на множество людей. Однако в деятельности органов правопорядка существует и ярко выражено опосредованное общение посредством различных нормативно-правовых документов (приказов, распоряжений, отдельных поручений и т.п.) и осведомительных документов (оперативных ориентировок, сообщений, запросов и т.п.). Нормативная регламентация общения. В профессиональном общении работников органов правопорядка всегда присутствует элемент определенных правил и норм поведения, выраженных в различных правовых документах. В законах Украины указывается на необходимость присутствия понятых при производстве осмотра, обыска, выемки, освидетельствования и иных следственных действий, так же регламентируется порядок общения следователя с представителями органа дознания в процессе дачи поручения или указания о производстве розыскных и следственных действий и т.д. Кроме того, профессиональное общение, в значительной мере, связано с нормами юридической деонтологии. В нынешних условиях деятельности органов правопорядка жизненно необходимо повышение профессионально-психологической подготовки сотрудников, в том числе в области организации профессиональных контактов. Эффективность общения напрямую зависит от знания его психологических особенностей, этапов и наличия у участников

взаимодействия конкретных психологических умений. Современные психотехнологии (нейролингвистическое программирование, психосинтез, психокинетика, психоконфликтология и др.) представляют возможность психологически грамотно подходить к конструированию конкретных актов профессионального общения, планируя в процессе их реализации достижение конкретных служебных задач. Правопорядка и его динамики позволяет выделить четыре основных этапа: 1) психическое "чтение" особенностей поведения, внешнего облика, использование имеющейся информации о конкретном человеке и составление первичного психологического портрета взаимодействующего лица; 2) поиск психологических предпосылок эффективности общения и создание благоприятных условий для межличностного контакта; 3) интеракция и воздействие в процессе профессионального общения на других лиц со стороны сотрудника ОВД с целью решения оперативно-служебных задач; 4) оценка результатов конкретного акта общения и планирование содержания и процесса дальнейших контактов с определенными лицами (правонарушителями, гражданами, сотрудниками правоохранительных органов, руководителями, подчиненными). Первый этап профессионального общения ориентирован на познание и составление первичного психологического портрета взаимодействующего с работником органов правопорядка человека. Следует отметить, что психологическая информация о другом человеке зависит от конкретной ситуации общения и отражения его личностных свойств, степени знакомства с ним, наличия определенных сведений о нем в характеристиках, учетах, уголовных и оперативно-поисковых делах, рассказах о нем других сотрудников и т.п. При непосредственном наблюдении за человеком предметом психического "чтения" являются его вербальные и невербальные акты поведения. Важное значение для составления психологического портрета имеет анализ внешнего облика человека: особенностей его одежды и манеры одеваться, аккуратность в ношении одежды, следование или игнорирование моды, подражание в

ношении одежды другим людям (часто выдающимся артистам, спортсменам, политикам и др.) и т.д. Второй этап профессионального общения характеризуется действиями работника органов правопорядка, направленными на создание соответствующих условий и психологических предпосылок эффективных коммуникаций. Важнейшей предпосылкой эффективного общения является выявление основной репрезентативной системы взаимодействующего с работником органов правопорядка человека и опора на нее в процессе непосредственного контакта. Третий этап профессионального общения представляет собой непосредственный контакт работника органов правопорядка с другими лицами (работниками правоохранительных органов, подозреваемыми, свидетелями и т.д.), имеющий целью получение определенной информации и воздействие на партнера. Можно выделить две разновидности профессионального общения: внутриорганизационное общение (общение с коллегами и руководителями органов правопорядка) и внеорганизационное профессиональное общение (общение с гражданами, правонарушителями, представителями органов власти и т.д.). Безусловно, существует специфика в этих видах общения, но есть и общие психологические закономерности. С психологической точки зрения воздействия в процессе общения направлены на согласование позиции участников коммуникации. Воздействия могут приводить к децентрации, то есть принятию точки зрения и позиции другого человека, либо к частичному или полному несогласию, противоречиям и конфликтам. Четвертым этапом в динамике профессионального общения является осознание работниками органов правопорядка результатов и последствий контактов, так как взаимодействие невозможно без оценки удачи или неудачи, успеха или неуспеха, без выявления факторов, которые способствуют общению или осложняют его. В психологической литературе большое внимание уделяется тому, как человек оценивает характер общения и взаимоотношений с другими лицами,

даются определенные рекомендации по совершенствованию точности оценок контактов с другими людьми.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ МИКРОСРЕДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТА И КРЕАТИВНОСТИ

Докл. - Доля Л.С., Ф-34

Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Модель, автором которой является Р. Зайонц, прогнозирует зависимость интеллекта ребенка от числа детей в семье. Это единственная из моделей, находящая эмпирическое подтверждение.

Зайонц предположил, что от числа детей в семье зависит ее «интеллектуальный климат». Каждый член семьи (и родители, и дети) имеет определенный интеллектуальный уровень. Этот интеллектуальный уровень может быть выражен определенным числовым индексом. Каждый член семьи влияет на всю семью, и семья влияет, на него. Преимущество в интеллектуальном развитии принадлежит первенцам, поскольку они получают больше родительского внимания и дольше, чем позднерожденные дети, взаимодействуют с родителями. Братья и сестры, родившиеся через небольшой промежуток времени, сходны с близнецами, они конкурируют за родительское внимание, кроме того, если они взаимодействуют не с родителями, а друг с другом, то уменьшается «интеллектуальная стимуляция» (эффект выявлен на близнецах). Проще говоря, суммарный интеллектуальный потенциал семьи делится на всех членов, и результат от этого деления равен величине показателя «интеллектуального климата».

Модель предсказывает замедление интеллектуального развития старших детей при рождении младенца, но, по данным Зайонца, этот эффект наблюдается только тогда, когда старшие дети не достигли 14-летнего возраста.

Модель Зайонца оказалась пригодной для прогнозирования уровня интеллекта, но не для прогнозирования креативности.

Так, М.Рунко и М.Валенда тестировали уровень развития дивергентного мышления по Гилфорду и интеллекта у учащихся 5-8-х классов. Согласно их данным, наилучшие тестовые результаты по дивергентному мышлению имеют единственные дети в семье. На втором месте — первенцы, затем следуют младшие дети, а худшие показатели — у средних по времени рождения детей. При этом дети, у которых больше братьев и сестер, показывают лучшие результаты, чем дети, у которых один брат или сестра. В этом исследовании не учитываются интервалы между рождением детей в семье.

Для развития креативности важнейшее значение имеет широта сферы общения, а не только общий уровень «интеллектуального климата». Дети, имеющие братьев и сестер, более настойчивы, лучше кооперируются с другими детьми, более открыты опыту, менее эгоцентричны и т. д. Но есть мнение, что старшие дети более доминантны, категоричны и директивны, чем младшие, что может препятствовать развитию креативности.

Пиаже считал, что обсуждение интеллектуальной проблемы ровесниками, взгляды которых различны, приводит к преодолению эгоцентризма в мышлении и к интенсивному развитию когнитивных операций. Тестировали детей 5-7 лет. В пары включали ребенка, способности которого были высокими, и другого, который не мог, одиночку решать задачи на сохранение. Как правило, в ходе экспериментов у 80 % детей после совместной деятельности по решению задач повышался уровень успешности, между тем как после общения с взрослыми этот эффект достигался лишь в 50 % случаев. Пиаже отмечал, что критическое отношение к результатам мышления рождается в дискуссии, а дискуссия возможна только между равными. Ведя диалог с взрослым, ребенок может согласиться с его мнением без

воспроизведения операций (некритически), что служит препятствием развитию.

В экспериментах Д.Таджа, который проверял влияние взаимодействия детей в паре на их интеллектуальную продуктивность, были получены весьма интересные результаты; уступающие в продуктивности партнеры достигли прогресса после взаимодействия, тогда как у превосходящих партнеров наблюдали заметный регресс в успешности решения задач. Эти эксперименты полностью соответствуют модели Зайонца. «Интеллектуальный климат» пары детей складывается из их индивидуальных вкладов и делится (в соответствии с моделью) на число партнеров. Отсюда возникает эффект «регрессии к среднему».

Большие шансы проявить творческие способности имеет, как правило, старший или единственный сын в семье. Меньше шансов проявить творческие способности у детей, которые идентифицируют себя с родителями (отцом). Наоборот, если ребенок отождествляет себя с «идеальным героем», то шансов стать креативным у него больше, так как у большинства детей родители – «средние» нетворческие люди, идентификация с ними приводит к формированию нетворческого поведения. Чаще творческие дети появляются в семьях, где отец значительно старше матери. Ранняя смерть родителей приводит к отсутствию образца поведения с ограничением поведения в детстве. Это событие характерно для жизни как крупных политиков, выдающихся ученых, так и преступников и психически больных. Благоприятно для развития креативности повышенное внимание к способностям ребенка, ситуация, когда его талант становится организующим началом в семье.

Как итог, можно сказать, на формирование и интеллекта, и креативности огромное влияние имеет микросреда, но в то же время это влияние не одинаково, а часто противоположно: большое количество детей в семье тормозит интеллектуальное развитие, но одновременно

расширяется сфера общения, что дает толчок формированию креативности.

ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В.А.СУХОМЛИНСКОГО НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ РЕБЕНКА

Докл. - Мукомел Ж., ПР-21

Науч. рук. - доц. Кривопишина Е.А.

Воспитывать человека – это целое искусство, научить которому не могут никакие, даже самые лучшие учебники. Может быть, поэтому с таким вниманием рассматриваются опыты людей, которые были наделены подлинным талантом воспитателей. «На любви к детям держится мир», - во все эпохи лучшие педагоги именно эту мысль считали главной в деле воспитания. Среди их числа и Василий Александрович Сухомлинский.

В.А.Сухомлинский, не отрицая важности материальных потребностей, приоритет отдавал потребностям качественно иного порядка, понимая, что не хлебом единым жив человек.

«В мире есть не только нужное, полезное, но и красивое. С того времени, как человек стал человеком, с того мгновения, когда он засмотрелся на лепестки цветка и вечернюю зарю, он стал всматриваться в самого себя. Человек постиг красоту... Красота существует независимо от нашего сознания и воли, но она открывается человеком, им постигается, живет в его душе...». Мир, окружающий человека, - это, прежде всего, мир природы с безграничным богатством явлений, с неисчерпаемой красотой. В природе вечный источник прекрасного.

Свой идеал эстетического воспитания талантливый педагог усматривал в том, чтобы каждый ребенок, увидев прекрасное, остановился перед ним в изумлении, сделал его частицей своей жизни. Познание прекрасного, переживание радости в связи с его созданием обогащают человека, умножают его силы, цементируют мировоззрение. Ведь мировоззрение базируется не только на сумме знаний, но и на нравственно-эстетическом,

эмоциональном мире человека, в том числе и на чувстве прекрасного.

Столь же большое значение в эстетическом воспитании Сухомлинский придавал живописи и музыке. Искусство, открывая глаза на мир родной природы, как бы настраивал струны души на ту волну, которая передает звучание красоты мира, пробуждая чувство прекрасного и доброго. «Как в живом, трепетном слове родной речи, так и в музыкальной мелодии перед ребенком открывается красота окружающего мира. Но мелодия, - пишет В.А.Сухомликий, - доносит до детской души не только красоту мира. Она открывает перед людьми человеческое величие и достоинство. В минуты наслаждения музыкой ребенок чувствует, что он настоящий человек».

Мелодия и слово родной песни – это могучая воспитательная сила, раскрывающая перед ребенком народные идеалы и чаяния. Родная песня раскрывает перед детьми слово родной речи как бесценное духовное богатство народа. Благодаря песни дети воспринимают тонкость звучания слова.

Огромное внимание В.А.Сухомлинский уделял сказке. По его мнению, сказка неотделима от красоты, способствует развитию эстетических чувств, без которых немислимо благородство души, сердечная чуткость к человеческому несчастью, страданию. Благодаря сказке ребенок познает мир не только умом, но сердцем. И не только познает, но откликается на события и явления окружающего мира, выражает свое отношение к добру и злу. В сказке черпаются первые представления о справедливости и несправедливости. Первоначальный этап идейного воспитания тоже происходит с помощью сказки. Дети понимают идею лишь тогда, когда она воплощена в ярких образах. Сказка – это активное эстетическое творчество, захватывающее все сферы духовной жизни ребенка – его ум, чувства, воображение, волю.

Чтение – источник духовного обогащения. Уметь читать – это означает быть чутким к смыслу и красоте слова, его тончайшим оттенкам. Только тот ученик «читает», в сознании которого слово играет, переливается красками и мелодиями

окружающего мира. Чтение – это окошко, через которое дети видят и познают мир и самих себя. «Путешествия» в мир природы нельзя представлять как что-то оторванное от книги. Ребенок не увидит красоты окружающего мира, если он не почувствовал красоты слова, прочитанного в книге. Эмоционально-эстетическая подготовка к чтению и письму – важнейшее условие того, чтобы ребенок научился читать и писать, потому что чтение и письмо необходимы в духовной жизни – неумение читать и писать лишает его многих радостей.

Большую роль в духовной жизни детей играет книга. С книги начинается самовоспитание, индивидуальная духовная жизнь. Чтобы подготовить человека духовно к самостоятельной жизни, надо ввести его мир книг. Книга должна стать для каждого воспитанника другом, наставником и мудрым учителем.

Язык – духовное богатство народа. «Сколько я знаю языков, столько раз я человек», – говорит народная мудрость. Но богатство, воплощенное в сокровищах языков других народов, остается для человека недоступным, если он не овладел родной речью, не почувствовал ее красоты. Нужно добиваться того, чтобы дети чувствовали красоту языка, бережно относились к слову, заботились о его чистоте. Речевая культура человека – это зеркало его духовной культуры. Важнейшим средством воздействия на ребенка, облагораживание его чувств, души, мыслей, переживаний являются красота и величие, сила и выразительность родного слова.

Приобщая детей к миру прекрасного, Сухомлинский всегда использовал ряд психологических моментов и педагогических заповедей. Прежде всего, воспитание прекрасным основывалось на положительных эмоциях. Там, где начинается хоть малейшее принуждение детской души, об эстетическом воспитании не может быть и речи. Заплаканный ребенок или расстроенный чем-то школьник не воспринимает уже ничего, даже самого трижды прекрасного, которое его будет окружать и предлагаться. Прекрасное только тогда может восприниматься и быть прекрасным, когда ребенок эмоционально подготовлен к

этому с замиранием сердца, с трепетом души ждет встречи с ним.

ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ УЧЕНИЯ КАРЕН ХОРНИ

Докл. - Загорко Е. В., ЭТ-41

Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Хорни Карен (1885 – 1952) — немецко-американский психолог, представитель неопрейдизма. Полагала, что развитие неврозов, сущность которых заключается в переживании „коренной тревоги“, обусловлено противоречиями межчеловеческого общения, прежде всего взаимоотношений между родителями и детьми. Если ситуации жизни (запугивание, отсутствие любви, гиперопека) заставляют ребенка часто переживать „коренную тревогу“, то могут возникать стойкие черты характера, такие как неуверенность в себе, боязливое отношение к окружающим.

Хорни обнаружила трудности, связанные с социальной адаптацией, с несоответствием культурных норм, что приводило к психическим отклонениям. Главной причиной неврозов было то, что человек не мог реализоваться в данном обществе, и эти симптомы не всегда зависели от вытесненных инстинктов или детских переживаний.

Для Хорни человеческая природа сложна. С одной стороны, деятельность людей определена инстинктами, которые усмиряются воспитанием и нравственными законами. С другой стороны, важно отметить раздвоение сущности человека на „хорошее“ и „плохое“. Хорошее последовательно побеждает с помощью позитивных жизненных установок. Другой важный момент человеческой природы - творческие способности людей. Потенциально человек может самореализоваться, если сумеет правильно понять себя и раскрыть свои возможности. В этом смысле задача психоаналитика - помочь личности самореализоваться.

Хорни определила невроз как отклонение от нормы, вызывающее у человека чувство вины, страха,

неполноценности, что снижает продуктивность личности. Нарушаются общественные связи, не достигаются намеченные цели. Но когда речь идет об отклонении, то следует определить, относительно каких норм это происходит. Что признать за точку отсчета, и какой аспект норм выделить? Хорни отмечает культурный аспект как наиболее важный.

Невроз есть индивидуальный способ приспособления к культуре. Для невротической личности существует проблема выбора. Несложная ситуация выбора из двух вещей может вызвать волну бурных переживаний и неспособность определиться (например, выбор одежды для встречи с начальником). У нормального человека внутренние конфликты быстро решаются и не оставляют осадка в душе. "Отличие от нормы имеет чисто количественный характер. В то время, как нормальный человек способен преодолевать трудности без ущерба для своей личности, у невротика все конфликты усиливаются до такой степени, что делают какое-либо удовлетворительное решение невозможным".

Детские страхи проявляются в любом возрасте. Жизненные тревоги и опасности, связанные с экономической и социальной неустойчивостью, накладываются на эту бессознательную основу, усугубляя прежние страхи и вызывая неврозы у взрослого человека.

Главной причиной неврозов, по Хорни, являются противоречия самой культуры, конфликт систем ценностей. Невроз - следствие противоречий культуры, которые воздействуют на каждого человека, но здоровые люди легче переносят их влияние, справляясь с трудностями жизни. Невротик не может вынести груз культурного давления.

Спокойное состояние человека нельзя считать нормой. Переживание страданий естественно. Конфликты являются составляющей частью жизни человека. В этой связи Хорни выводит понятие "базовой тревоги". Состояние тревоги является нормой для человека, или по-другому: состояние покоя не является нормой. Более того, по большому счету человек никогда не сможет удовлетвориться и успокоиться - развитый

человек обречен на вечное искание. Неуверенность просачивается во все сферы жизни. В этом заключена идея "базовой тревоги". Тревога отличается от страха неясностью причин, непонятностью ситуации.

Хорни выделяет четыре невротических черты личности. Во-первых, это желание добиться любви, одобрения других. В этом случае невротик тратит много усилий для того, чтобы нравиться, вызывать восхищение. Невнимание вызывает волну переживаний. Обиды появляются даже в тех ситуациях, где сам человек сомневается в своей правоте. Здесь может проявиться обратный эффект: человек настойчиво стремится к контактам, старается понравиться, но это вызывает обратную реакцию невнимания и отторжения. Естественное желание заслужить похвалу превращается в невротическую зависимость от одобрения или неодобрения других.

Другая черта невротика - стремление к власти. "Если он не становится лидером, то чувствует себя полностью потерянным, зависимым и беспомощным. Он настолько властен, что все, выходящее за пределы его власти, воспринимается им как собственное подчинение. Вытеснение гнева может привести его к чувству подавленности, уныния и усталости. Однако то, что ощущается как беспомощность, может быть лишь попыткой обходным путем достичь доминирования или выразить враждебность из-за своей неспособности лидировать". Стремление к власти у невротика возникает на основе страха, чувства неполноценности. Будучи неуверенным в себе, он боится обнаружения этой неуверенности другими. Этим объясняется его стремление быть правым во всем. В этом случае средством самоутверждения могут служить сексуальные отношения.

В-третьих, невротической личности свойственен невротический уход. Стремление к независимости от других, подчеркнутое безразличие к тем оценкам, которые дают его поступкам.

В-четвертых, - невротическая уступчивость. Неуверенность провоцирует принятие чужого мнения. Человек

уступает внешнему давлению. Подчиняется, если другой на этом настаивает. Принцип уступчивого невротика заключается в том, что если он подчинится другим, то они не навредят ему.

Таким образом, согласно Хорни, самосовершенствование сопряжено с базовым конфликтом, постоянным беспокойством, которые, в конечном счете, могут обратиться в невротический страх.

ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСКИХ ЛИЧНОСТЕЙ

Докл. - Булыгина А., ПР-31

Науч. рук.- доц. Кривопишина Е. А.

Мы порой забываем, что все мы являемся талантливыми в той или иной степени. Нет человека, который является стерильным и неплодотворным хотя бы в чем-нибудь, пускай даже в моделирование бумажных корабликов и самолетов. Но, как часто мы путаем понятия талант и гениальность, забывая, что они являются практически диаметрально противоположными, так как талант-это «качество» присущее всем людям, в то время как гениальность является участью немногих, лишь действительно избранных. Поэтому зачастую творчество некоторых людей мы поддаем жесткой критике, забывая, что у каждого человека есть потребность в самовыражении, и он имеет на это полное право. И ведь действительно, кто может знать, где эта грань между гениальностью и «заурядностью» таланта, детерминировав которую, можно с твердостью сказать, что этот человек является гением, а не просто талантливым? Кто они, писатели, художники, музыканты, деятели культуры? Какие процессы происходят у них в голове, благодаря которым, на свет появляются великие произведения искусства?

Возможно, степень талантливости зависит от внутренних или внешних мотиваций? Но, безусловно, нельзя отрицать тот факт, что характер человека и его темперамент порой являются основой для прогнозирования таланта, являясь плацдармом для

развития творческого потенциала. Быть может, если попытаться «скорректировать» некоторые качества своего характера, у нас появится больше путей для творческой самореализации? Ведь, если заняться изучением характеров отдельно взятых творческих личностей, то во многих случаях мы увидим непосредственную связь между характером и продуктами творчества. Приведем пример, рассмотрев эмоциональную сторону характера Есенина. Он эмоциональная личность, прекрасно понимает чувства другого и не скрывает собственные. Но, его эмоциональность постоянно неполная, с довольно явно выраженными элементами ожидающего наблюдения. Эмоции он проявляет не тогда, когда у многих бы "переполнилась чаша", а когда он сам того пожелает. Подход к эмоциям тоже творческий: ярость может считать этичной, а сдержанность неэтичной. Хорошо разбирается в настроениях людей, обладает тонким чувством юмора, умеет с его помощью улучшить настроение себе и своим близким. Очень хорошо ориентируется в субъективном мире, может управлять эмоциями своими и окружающих, сгладить острые углы при обострении отношений. Выделяет людей самых интересных. Может тихо обожать кого-то. Обладает богатым миром разнообразных чувств и во многом зависит от нюансов своего душевного состояния. Он способен на большие, возвышенные чувства и часто идеализирует людей. В окружающий мир он вносит праздничность и возвышенность. И так, исходя из вышеперечисленных качеств поэта, и написанных им стихотворений, можно сделать вывод, что тематика, стиль, манера письма, являются практически продиктованными его личностными качествами. Его произведения являются такими искренними и наполнены чувственностью именно благодаря тому, что в своем творчестве он склонен к рефлексии и, описывая свой внутренний мир и его переживания, он открывает душу и сердце, возможно, даже не подозревая об этом.

Мы немного разобрались со связью характера и творчества, но, по меньшей мере, остается еще один вопрос - что же побуждает человека творить?

Мне кажется, что все дело в мотивах и ориентирах человека, конечно же, беря во внимания его генетические особенности, ведь существуют гипотезы о наследственной передаче генов гениальности. Но, нас интересует мотивация творчества, его истинная подоплека и причина возникновения как продукта, по которому в дальнейшем можно судить либо о заурядном таланте, либо о гениальности творца. Если всему «виной» мотивы, то попробуем разобраться в них. Итак, мотивы. Они ориентированы на желание созидать. Это желание обуславливается эмоциями, поведением, а также волей. Опять же, степень интенсивности эмоций и переживаний имеет прямую связь с темпераментом, так, писатели - холерики встречаются крайне редко, в силу своей неуслдчивости на одном месте, они, скорее хорошие актеры и певцы. А вот меланхолики могут обладать прекрасными литературными задатками, так как они наблюдательны и скрытны, и часто «исповедаются» посредством писательства. У каждого характера мотивации проявляются по-разному, но, несмотря на различность этих проявлений, любые мотивации можно разделить на две группы - внутренние и внешние мотивы. Внутренние - те, которые ориентированы на саму деятельность. Это заинтересованность в удовольствии, источником которого является само творчество. Их ещё называют истинными, потому что они непосредственно связаны с деятельностью, которую обуславливают. Внешние мотивы, или неистинные, - это те, которые связаны с социальной выгодой от деятельности. С самой этой деятельностью они связаны лишь косвенно, она здесь выступает как метод, а не как самоцель. Как выяснилось, у тех людей, которые пишут потому, что их побуждают к этому внешние мотивы, внутренние мотивы почти не используются. Иными словами, писатель или журналист, а также просто человек, жаждущий добиться признания, смотрит на литературу как на средство, а не цель, то есть, не заинтересован в получении

удовольствия от писательства. Мотивами в таком случае часто служит жажда славы или материальное вознаграждение за «творческие» усилия. Но, нельзя опровергать тот факт, что любая деятельность, которая несет в себе что-то новое, непознанное ранее, является уникальной и является в какой-то степени творчеством. Не зря же говорят о творческом подходе к работе, и кто действительно ищет этот подход, тот, несомненно, добивается успехов и признания.

Говоря же о внутренних мотивах, реализация которых является зачастую необходимым условием жизнедеятельности любой личности, то, снова оттолкнувшись от особенностей характера человека. Мотивация может возникнуть в результате ряда внутренних событий, которые включают в себя, как и счастливые моменты, так и трагические периоды.

Их переживание связано с личностными особенностями человека и его восприимчивостью. В принципе, по окрашенности этих событий можно судить о продуктах творчества и наоборот. Человек редко описывает совершенно чуждую ему реальность, даже описывая отвлеченные от его жизни понятия, он в некоторой степени сопрягает себя с ними и становится их непосредственной частью. Все что создается человеком, исходя из его внутренних мотиваций, является его отражением, вернее индикатором того, кем он является или каким бы хотел видеть себя и окружающую его действительность.

Творческий процесс у всех индивидуальный, поэтому редко можно встретить две абсолютно одинаковые идеи, позиции или идентичные точки зрения и взгляды. Это также обуславливается уникальностью характеров и выражения чувств и эмоций. Все мы ощущаем то или иное в различных степенях, хотя все мы обладаем одинаковыми органами восприятия, но у кого-то больше развит слух, нежели зрение, а кто-то лучше осязает, чем обоняет. Так же и с характером, кто-то весел и несет позитивную энергию, кто-то угрюм и печален, но любое состояние, которое в конечном итоге вдохновляет человека на творчество, является позитивным. Люди,

обуреваемые гневом и ненавистью, не способны творить, они могут только разрушать. Поэтому, старайтесь «воспитывать» в себе положительные качества, не давая развиваться агрессивности и безразличности - одно убивает чувства, второе делает бесполезным существование и как следствие блокирует творческую деятельность. И помните - все в Вашем характере!

ГЕНДЕРНЫЙ АНАЛИЗ КОНФОРМИЗМА

Докл. - Шаповал В., ЕТ-51

Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Начнем с конца. Хорош конформизм или плох? Это один из вопросов, не имеющих научного ответа. Но, опираясь на общие для большинства из нас ценности, можно сказать две вещи. Во-первых, иногда конформизм – это плохо (когда кто-то пьет «за компанию, а затем садится за руль»), иногда - хорошо (когда люди стараются не загоразивать нам обзор в театре), а иногда он совершенно нейтрален (когда мы одеваемся во все белое для игры в теннис).

Во-вторых, от слова «конформизм» веет чем-то негативным. Что вы почувствуете, если узнаете, что о вас отзываются как о «настоящем конформисте»? Полагаю, вы будете задеты, так как в западной культуре не одобряется уступчивость к давлению со стороны равных вам. Поэтому американские европейские социальные психологи для ее обозначения чаще используют негативные определения (конформизм, уступчивость, подчинение), нежели позитивные (социальная восприимчивость, ответственность, командный дух).

Когда вместе с толпой болельщиков вы вскакиваете, чтобы поприветствовать победный гол,- конформизм это или нет? Когда вы, как и миллионы других людей, пьете чай или кофе- конформизм это или нет? Когда вы, как и все остальные, считаете, что мужчины с густой шевелюрой привлекательнее лысых,- конформизм это или нет? Может быть, да, а может быть, и нет. Ключевой вопрос заключается в следующем:

останутся ли ваше поведение и ваши убеждения теми же самыми вне группы? Вскочили бы вы в момент гола будь вы единственным болельщиком? Конформизм состоит не просто в том, что вы действуете так же, как все, но в том, что вы поддаетесь влиянию всеобщего действия. Вы ведете себя не так, как делали бы это в одиночку. Таким образом, конформизм - это «изменение поведения или убеждений... в результате реального или воображаемого давления группы».

Есть две разновидности конформизма. Иногда мы ведем себя так, как принято, не соглашаясь в душе с тем, что делаем. Мы надеваем галстук или платье, хотя нам это не нравится. Такой не искренний, внешний конформизм называется уступчивостью. Уступчивость: конформизм, при котором внешние действия хотя соответствуют давлению группы, однако присутствует личное несогласие. Мы уступаем для того, чтобы заслужить поощрение или избежать наказания. Если мы подчиняемся явно выраженному приказу, это называется повиновением.

А иногда мы искренне верим в то, что вынуждает нас делать группа. Мы можем присоединиться к пьющим молоко миллионам, так как уверены, что молоко полезно. Такой искренний, внутренний конформизм называется одобрением. Одобрение: конформизм, который включает действия и убеждения в соответствии с социальным давлением. Одобрение подчас возникает вслед за уступкой. Как подчеркивалось в главе 4, установки - следствие поведения. Таким образом, пока мы не почувствуем ответственности за свои поступки, нам обычно нравится то, в чем мы участвуем.

Эксперименты показывают, каким образом социальные психологи изучают конформизм и то, в какой мере люди могут быть конформными. Музафер Шериф обнаружил, что суждения окружающих влияют на оценку испытуемых кажущегося смещения точечного источника света. Норма «правильных» ответов возникает в процессе эксперимента и сохраняется в течении длительного периода времени, распространяясь и на сменяющееся «поколения» испытуемых. Такая способность к

групповому внушению, выявленная в лабораторных условиях, аналогична внушаемости в реальной жизни.

Соломон Аш использовал тестовое задание, которое предполагало настолько же однозначный ответ, насколько двусмысленным было задание Шерифа. Аш позволял участникам эксперимента слышать суждения других людей о том, какой из трех сравниваемых отрезков равен эталонному, а затем самим высказывать собственное мнение. В том случае, когда «подсадные» участники эксперимента единодушно давали неверный ответ, испытуемые проявляли конформизм в 37% случаев.

Процедура Шерифа выявляет одобрительный конформизм; эксперимент Милграма, напротив, выявляет крайнюю форму уступчивости. При наличии ряда условий, способствующих проявлению уступчивости, а именно: легитимности авторитета, его пространственной близости к испытуемому, удаленности жертвы и, наконец, при отсутствии кого-либо, способного подать пример неподчинения,-- 65% взрослых испытуемых мужского пола полностью подчинялись приказу совершить по отношению к невинной жертве, кричащей в соседней комнате, то, что они считали нанесением травмирующего удара током.

Эти классические эксперименты продемонстрировали силу социальных влияний и ту легкость, с которой уступчивость влечет за собой одобрение. Зло не просто дело рук плохих людей в этом нашем лучшем из миров, оно также является результатом могущества ситуаций, которые вынуждают людей соглашаться с неправдой или капитулировать перед жестокостью.

Одни ситуации порождают большой конформизм, другие — меньший. Если требуется добиться максимального конформизма, то какие условия для этого следует создать?

Исследователи обнаружили, что степень конформизма возрастает, если задание действительно сложное или испытуемый чувствует свою некомпетентность. Чем меньше мы

уверены в своих взглядах, тем восприимчивее оказывается к влиянию окружающих.

Кроме того, исследователи обнаружили, что большое значение имеет характер группы. Степень конформизма выше, когда группа состоит из трех и более человек и при этом является сплоченной, единодушной и обладает высоким статусом. Уровень конформизма также выше, когда ответ должен даваться публично и когда испытуемые не делали предварительных заявлений.

Используя процедуры тестирования конформизма, экспериментаторы исследовали условия, вызывающие конформизм. Некоторые обстоятельства представляются особенно важными. Например, конформизм зависит от характеристик группы: наибольшую степень конформизма люди проявляют тогда, когда сталкиваются с единодушным мнением трех и более человек, достаточно привлекательных и обладающих высоким статусом. Наиболее высокий уровень конформизма проявляется также в том случае, когда ответы даются публично (в присутствии группы) и при отсутствии предварительных заявлений.

Почему проявляется конформизм? Существует две возможные причины. Человек может подчиниться группе либо для того, чтобы быть принятым, а не отвергнутым ею; либо потому, что он стремится получить некую информацию. Мортон Дойч и Харольд Джерард назвали эти причины соответственно нормативным и информационным влиянием.

Нормативные влияния: конформизм, основанный на желании человека удовлетворить ожидания других, как правило, для того чтобы добиться признания. Нормативный конформизм подразумевает необходимость «следовать за толпой», чтобы не быть отвергнутым, сохранить с людьми хорошие отношения или заслужить одобрение. Полоний, возможно, искал расположения Гамлета. В лаборатории, да и в повседневной жизни, группа зачастую отвергает тех, кто постоянно отклоняется от принятых ею норм.

Информационное влияние: конформизм, возникающий вследствие признания суждений других людей о реальности. Информационное влияние, в свою очередь, вызывает у людей одобрительный конформизм. Когда реальность двусмысленна, как это имело место для испытуемых в опытах с автокинетическим феноменом, мнения окружающих могут оказаться ценным источником информации. Испытуемый может рассуждать примерно так: «Я не знаю, как далеко сместился свет. Но, может быть, другие знают». Ответы других могут также воздействовать на наше восприятие двусмысленного стимульного материала. Наблюдая неопределенную, изменчивую форму облаков, Полоний мог действительно видеть то, что помогал ему увидеть Гамлет. Испытуемые, наблюдавшие, как другие люди соглашались с мнением, что «свободу слова следует ограничить», могут вкладывать в это утверждение абсолютно иной смысл, чем те, кто видел, как другие не соглашались с этим мнением. После того как люди соглашались с той или иной группой, они особенно склонны разрабатывать трактовки, оправдывающие их решение.

Итак, забота о социальном имидже продуцирует нормативное влияние. Желание быть точным порождает влияние информационное. В реальных условиях нормативное и информационное влияние часто встречаются одновременно.

Уровень конформизма меняется не только в зависимости от ситуации, но и в зависимости от личности. Насколько сильно? И в каком социальном контексте личностные черты проявляются ярче всего? Верно ли, что некоторые люди в общем и целом более уязвимы (или, быть может, следует сказать «более открыты») для социальных влияний?

Обнаружено, что женщины и мужчины все-таки ведут себя по-разному, особенно в плохо структурированных ситуациях, где значение приобретают гендерные роли. Хотя большая часть этих различий соответствует гендерным стереотипам, феминисткам не следует считать, что это неизбежно бросает тень на женский пол. Стремление женщин быть в большей степени настроенными на проблемы

окружающих и обращаться с людьми более демократично во многих ситуациях является благом. Фактически мои последние исследования гендерных стереотипов показали, что, если принимать во внимание как положительные, так и отрицательные стороны, стереотип женщины в настоящее время вызывает больше симпатий, чем стереотип мужчины.

За последние 30 лет среди американцев, тестируемых в ситуациях давления группы, отмечался небольшой перевес в сторону конформности женщин. Эллис Игли и Линда Карли вывели такое заключение из статистической обработки результатов десятков известных опытов. Тем не менее новейшие эксперименты по конформизму и тесты, проводимые с женщинами-испытуемыми, редко выявляют у женщин повышение конформизма. Как сообщает Игли, большинство других наблюдаемых гендерных различий в социальном поведении также оказываются не зависящими от пола испытуемого.

Если назвать эту незначительную тенденцию «различием в уровнях конформизма полов», не будет ли за этим скрываться некое негативное суждение о женщинах как якобы «конформистках»? Ведь то, как мы называем те или иные феномены, является предметом нашего выбора. Быть может, это отличие женщин было бы лучше назвать большей «ориентированности на других». Вероятно, следует говорить, что женщины чуть более гибки, проявляют больше ответственности и открытости по отношению к социальным обстоятельствам, больше заботятся о межличностных отношениях. Такая терминология совершенно по-другому раскрывает смысл утверждения о женском конформизме.

Утверждая, что женщины несколько более подвержены влияниям, поскольку больше заботятся о межличностных отношениях, мы подразумеваем, что подобные различия могут быть объяснены посредством личностных особенностей. Игли и Венди Вуд уверены, что гендерные различия по степени конформизма могут в действительности оказаться результатом различия типичных социальных ролей мужчин и женщин.

Различия между мужчинами и женщинами могут представлять собой не только гендерные, но также (а то и исключительно) статусные различия. В повседневной жизни мужчины стремятся достичь положения с высоким статусом и широкими полномочиями, поэтому мы часто видим, что мужчины оказывают влияние, а женщины поддаются ему. Этим объясняется то, почему в реальной жизни складывается впечатление о гораздо большем различии в степени повседневного конформизма полов, нежели выявляют научные эксперименты, в которых мужчинам и женщинам отводятся одинаковые роли.

ОСОБЕННОСТИ АТТРАКЦИИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Докл. - Панченко Н.А., И – 54
Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Дружба – важнейший вид эмоциональной привязанности и межличностных отношений юношеского возраста. Очень часто можно услышать мнение, что под влиянием выросшей мобильности общества, ускорение ритма жизни и расширения круга общения дружеские отношения современной молодежи становятся более поверхностными и экстресивными, что дружба вытесняется широкими приятельскими отношениями, основанными на общности интересов и т. д. Психологические закономерности юношеской дружбы – будь то ее идеал или реальные свойства – отличаются удивительной устойчивостью и проявляются в самых различных социальных или культурных средах.

Возрастная динамика дружбы, как и прочих межличностных отношений, измеряется прежде всего степенью ее избирательности, устойчивости и интимности. Рост потребности в интимном общении неизбежно психологизирует понятие дружбы. Если дружба и приятельство разграничиваются более или менее строго, то число друзей не должно быть особенно велико, один – два максимум. Эта

гипотеза находит свое подтверждение. Число друзей с 7 по 10 классы уменьшается, а приятелей возрастает. Самый важный сдвиг в психологии дружбы переходного возраста — рост ее глубины и психологической интимности.

Юношеская дружба по своей природе полуфункциональна, этим в первую очередь объясняется многообразие ее форм.

Юноши и девушки 15 – 16 лет тянутся к старшим, жадно вслушиваются в их слова и всматриваются в их поведение. Дружба со взрослыми для них дорога и желанна.

Но как ни приятно юноше чувствовать себя нужными и сильными, этот тип отношений все-таки не отвечает его представлению о дружбе.

Дружба занимает исключительное, привилегированное место в ряду юношеских привязанностей. Психологическая близость с друзьями, мера приписываемого им понимания и собственной откровенности ними в юности максимальна и значительно превосходит все прочие взаимоотношения. Юношеская дружба также уникальна и в возрастном плане. Известная неопределенность и неустойчивость представлений о собственном «Я» рождает желание проверить себя путем разыгрывания каких-то несвойственных ролей, рисовки, самоотрации.

Психология юношеской дружбы тесно связана с особенностями личности.

Девичьи критерии дружбы тоньше, более насыщены психологическими мотивами, чем юношеские, девочки чаще всего испытывают дефицит интимности.

Одна из самых распространенных проблем юношеского возраста — застенчивость, однако благоприятный внутриколлективный климат и интимная дружба помогают юношам и девушкам преодолеть застенчивость и имеют в этом смысле большую психотерапевтическую ценность.

В целом возрастная динамика дружбы не может быть понята без учета того, кто, с кем, как и по какому поводу

общается. И грани между «юношеской» и «взрослой» дружбой неизбежно становятся подвижными и условными.

МОТИВАЦИЯ КРЕАТИВНОСТИ

Долк. - Мишенин Я.А., ММ-32

Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Наиболее ярко выраженная креативность и способность к творчеству проявляется у людей в детском возрасте. Ребёнок познаёт мир, для него окружающая среда кажется очень интересным, забавным и новым открытием. Но проходят года, и человек привыкает ко всему. Окружение становится всё более обыденным и не примечательным. Уменьшается эмоциональность и впечатлительность. Одновременно всё меньше и меньше проявляется способность к творчеству.

На этом небольшом примере можно вывести закономерность: любое творчество должно основываться на эмоциях, впечатлениях, на чувствах, что время от времени переполняют человека: иногда приятных и положительных, а иногда тревожных и наводящих грусть. Находясь в таком состоянии человек должен писать картины, писать стихи, пытаться передать своё внутреннее состояние внешнему миру. При этом как бы передаётся некоторый код впечатлений и эмоций, который, например, при прочтении стиха будет возвращать человека может и не полностью, но в то состояние, под действием которого был написан данный стих. Человек, который умеет наиболее точно и не банально передавать своё состояние – творческая личность. Таким людям также присущая некоторая отдалённость от стандартных человеческих принципов, а сам творческий процесс является бессознательным и спонтанным (спонтанно возникает и спонтанно оканчивается). Их творчество и креативность проявляется во всём и таких людей очень легко выделить из толпы.

Креативность человека является индивидуальной для каждого. В 60-х годах во время «психометрической

революции» в исследовании креативности Дж. Гильфорд разработал специальные тест программы:

1. Тест лёгкости словоупотребления: «Напишите слова, что содержат определённую букву».
2. Тест на употребление предмета: «Пересчитайте как можно больше способов употребления какого-либо предмета».
3. Упорядочивание изображений: «Нарисуйте объекты используя следующие фигуры: круг, прямоугольник, треугольник, трапецию. Каждую фигуру можно использовать много раз, изменяя её размеры, но нельзя добавлять другие фигуры или лишние». И так дальше.

Надёжность тестов Гильфорда колеблется от 0.6 до 0.9. Время выполнения тестов ограничено.

Для творческих личностей возникает вопрос популяризации собственного творчества. Творческие люди в основном делятся на две группы: те, которые хотят сделать своё творчество открытым и те, которые создают только для себя. В наше время популяризация творчества - это не простая задача и при её решении легко понять, что «талант - не главное». Точнее говоря, для того, что бы сделать своё творчество доступным и популярным в широких массах, одного таланта будет мало. Многое зависит от характера человека, от его коммуникабельных способностей, от умения быть всегда в «нужном месте и в нужное время». То есть нужно обладать ещё массой других не менее важных талантов и способностей, что бы добиться популяризации собственного творчества.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ СУМГУ

Докл. - Нилова А., Ф – 34
Науч. рук. – доц. Кривопищина Е.А.

Проблемы психологии мотивов и мотивации выводят нас за традиционные рамки, разделяющие такие психические процессы и функции, как восприятие, память, мышление и обучаемость.

Эти проблемы предполагают гораздо большую взаимосвязь этих функций, чем может показаться, судя по многочисленным психическим явлениям, которые они представляют. Более того, психология «мотивов и мотивации» становится все в большей степени экспериментальной.

Мотив — побудительная причина, повод к какому-либо действию. Мотивы формируются в процессе индивидуального развития как относительно устойчивые оценочные диспозиции. Люди различаются по индивидуальным проявлениям (характеру и силе) тех или иных мотивов. У разных людей возможны различные иерархии мотивов. Поведение человека в определенный момент времени мотивируется не любыми или всеми возможными его мотивами, а тем из самых высоких мотивов в иерархии, который при данных условиях ближе всех связан с перспективой достижения соответствующего целевого состояния или, наоборот, достижение которого поставлено под сомнение. Такой мотив активизируется, становится действенным.

Мотивация мыслится как процесс выбора между различными возможными действиями, процесс, регулирующий, направляющий действие на достижение специфических для данного мотива целевых состояний и поддерживающий эту направленность. То есть, мотивация объясняет целенаправленность действия. Мотивация, безусловно, не является единым процессом, равномерно от начала и до конца пронизывающим поведенческий акт. Она, скорее, складывается из разнородных процессов, осуществляющих функцию саморегуляции на отдельных фазах поведенческого акта, прежде всего до и после выполнения действия. Так, вначале работает процесс взвешивания возможных исходов действия, оценивания их последствий.

Деятельность мотивирована, то есть, направлена на достижение цели мотива.

Среди первых курсов провели анкетирование на тему «Мотивация учебной деятельности». Принимали участие студенты экономического факультета (общее количество опрошенных студентов составляет 26 человек, причем с разных

групп): инженерного (где общее количество студентов – 18 человек); физико-технического (24 человека); гуманитарного (4 человека). Анкетирование представляло собой 16 утверждений, студентам предлагалась из этого перечня выбрать только пять наиболее характерных для них. Полученные результаты были занесены в таблицы.

Таблица 1 – «Результаты опросов экономического факультета»

ГРУППА	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ																
ЕФ – 51	3	2			1	2			1	1		1	2	1		1
ЕФ – 52	4		3			4				4	1	3	1	2		
ЕФ – 53	1	1			1	2			2	2		1		1		
ЕФ – 54	1	2		1	1	1			1	2		1				
ЕФ – 56	4		3	1		4						3			1	2
ЕФ – 57	4	2	3	3		5	1	1	6	2		1		4		2
М – 51	3	1	2	1						3	1	1	1	1	2	1
М – 52	1	1			1					1						1
количество выбранных																
Вариантов	21	9	12	6	4	18	1	1	10	15	2	11	4	9	3	6

Таблица 2 – «Результаты опросов инженерного факультета»

ГРУППА	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ИНЖЕНЕРНЫЙ ФАКУЛЬТЕТ																
ЕМ – 51		4		1	3				2	3	1	1	1	3	1	
ЕМ – 52	2	3		1		1		1	2		1	1		2	1	
И- 51	1	3	1	1	2	3		1	1		1	2	1			3
И- 52	1	1	1		2			1	2					2		
И- 53		1	1			1					2	1	1	1	1	1
И- 54		1		1	1	1		1								
И- 55	1					1				1			1			1
количество выбранных																
Вариантов	5	13	3	4	8	7		4	7	4	5	5	4	8	3	5

Таблица 3 – «Результаты опросов физико-технического факультета»

ГРУППА	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ФИЗИКО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ																
ЕТ – 51	3	1	1	2	2					1	2		3	2	2	1

ЕТ – 52	1			1					1			1				1
СУ – 52	6	6	7	4	5	7	2	3	5	8	1	7	1	3	3	3
ФТ – 53	2	1	1	1	1	1		1	1							
ФТ – 54	3			1	1	2		2	1	1			1	2	1	1
количество выбранных																
Вариантов	15	8	9	9	9	10	2	6	9	11	1	11	4	7	5	5

Таблица 4 - «Результаты опросов гуманитарного факультета»

ГРУППА	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ГУМАНИТАРНЫЙ ФАКУЛЬТЕТ																
ЖТ – 52	1	3		2		2				2		2		2		
ПР – 52	1					1				1			1		1	1
количество выбранных																
Вариантов	2	3		2		3				3		2	1	2	1	2

В ходе проведенных исследований было установлено, что учебная мотивация студентов экономического факультета направлена на получение знаний, в дальнейшем овладение профессией. На инженерном факультете студенты своей целью ставят получение стипендии, а также по окончании ВУЗа получение диплома. Студенты физико-технического факультета проявляют интерес к получению знаний, овладение профессией. Учебная мотивация студентов гуманитарного факультета направлена на получение знаний (успешная учеба, способствует в дальнейшем получению стипендии).

Таким образом, от мотивации зависит, как и в каком направлении будут использованы различные функциональные способности. Мотивацией также объясняется выбором между различными возможными действиями, между различными вариантами восприятия и возможными содержаниями мышления, кроме того, ею объясняется интенсивность и упорство в осуществлении выбранного действия и достижении его результатов.

ПСИХОЛОГІЯ ВИБОРУ ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ

Доп. - Сердюк С.В., ХК-21
Наук. кер. – доц. Барвінський А.О.

Так трапилося в більшості країн світу, що людина, яка обирає власну долю або професію – майже завжди свої здібності становить на останнє місце, а обирає те, що могло б принести їй великий достаток, а в результаті не отримує нічого.

Життєвий приклад: У родині два брати – один пішов навчатися на інженерний факультет, бо підказали: «Станеш директором – матимеш гарний достаток та гарних знайомих». Поставивши свою гітару та баян у куток – він пішов на технічну спеціальність. Інший брат пішов навчатися на юридичний факультет, бо дуже гарно знав правознавство. Перший брат протягом навчання дуже страждав так як погано розумівся на математиці. В результаті у голові юнака дуже часто почала виникати «боротьба» між «его» та «суперего» адже «его» «говорив: «Треба навчатися, бо тобі ж говорили»» нащо «суперего» «відповідав: не буду». З цієї «розмови» стає зрозуміло чому тут «перемогу» здобував «суперего», бо саме в «суперего» на завжди заклалися здібності до музики з якою хлопець був на «ти». Слід зазначити, що «боротьба» між «его» та «суперего» достигала критичної точки тоді, -коли хлопець переступав поріг університету. У нього підвищувався артеріальний тиск, а коли повертався додому він узявши гітару у руки повністю заспокоювався, бо вдома знаходилося те, що закладене в «суперего».

Другий брат дуже гарно навчався так як займався улюбленою справою. Після отримання диплому другий брат став високо професіональним адвокатом. Перший брат – пішов працювати на завод, але на другий день роботи він не впорався з математичною задачею щодо поломаного агрегату. Він звільнився, закінчив музичну школу та зробив дуже чудову кар'єру музиканта.

Така ж доля повторюється і при виборі своєї долі: переважно жінки, обираючи свого коханого в більшості випадків обирають не за покликом серця, а за покликом гаманця. В результаті ті дівчата, що вийшли заміж за кохану людину – народжують діточок, радіють життю. А ті що виходили заміж за гаманець постійно думають: народжувати чи ні? Народи, а він покине мене.

Всі завжди говорять: «Обирай» собі таку професію, щоб гаманець твій завжди тріщав». Але дивлячись на життя я зрозумів те, що та людина яка займається улюбленою справою: грає на скрипці, грає на сцені, пише книги, п'єси – на середині свого життя добивається неймовірного успіху. Ці люди починають дуже тяжко, але вони професійно знають свою справу і завжди легко виходять із скрутного становища, а ті люди, що із-за грошей займаються не душевною справою – важко і майже ніколи не виходять із скрутного становища.

Треба навести графіки, які дають змогу як найкраще зрозуміти вище приведені приклади:

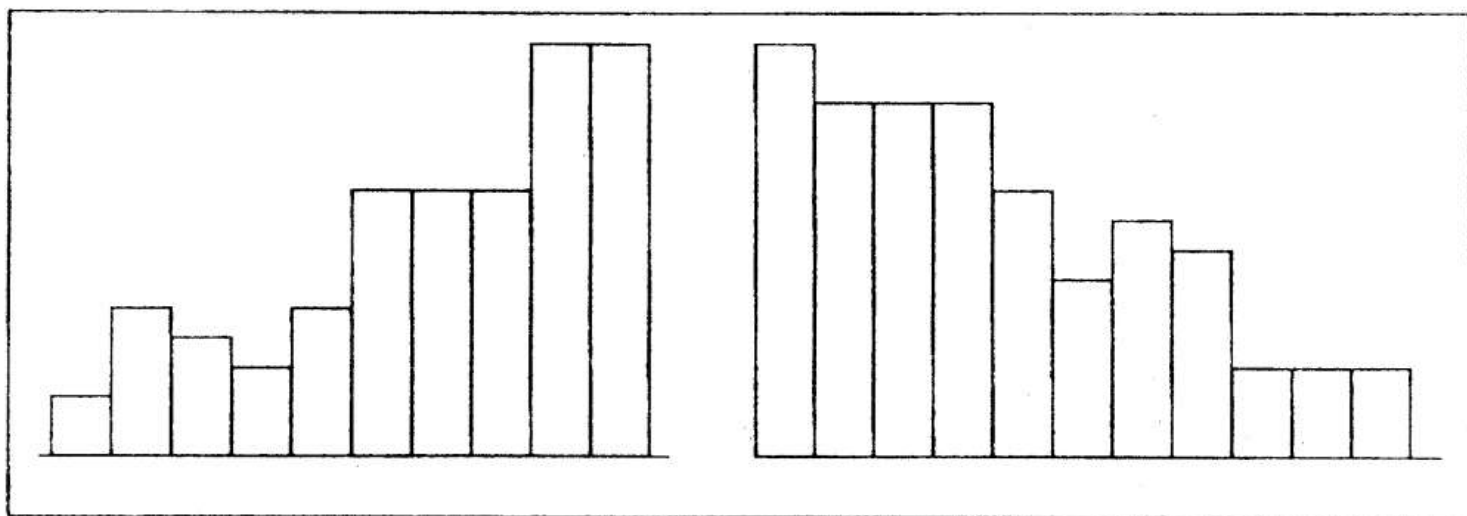

Рисунок 1. Життєвий шлях людей, що обрали професію яка відповідає їх здібностям

Рисунок 2. Життєвий шлях людей, що обрали професію не за бажанням

Рисунки 1 та 2 також відносяться до людей, що одружуються та виходять заміж з корисних цілей.

Переглянувши біографії багатьох відомих людей я ще більше переконав себе у тому, що тільки та людина, яка займається улюбленою справою на середині свого життя досягає неймовірного успіху. Наприклад вже відомий російський актор Олексій Маклаков, який знявся у кінофільмах «Солдати» (старший прапорщик Шматко), «Днівний дозор», дуже важко починав свою кар'єру актора: грав у театрах маленькі ролі не отримуючи за це великих грошей. З часом почав випивати, але залишався професіоналом своєї справи. Він не покинув свого призвання і в результаті його професіоналізм помітили режисери та запросили зніматися в кіно. Тепер він кожного дня водить дружину та тещу до ресторану, бо вважає, що жінка не повинна більшість часу свого життя проводити на кухні, а повинна бути з родиною – з дітьми та чоловіком.

Якщо по глибше «копнутися» в історію, то можна навести за приклад біографію відомого французького філософа, вченого та математика Рене Декарта, що у 1616 році закінчив Університет Потьє та отримав ступінь юриста, але юридичними справами, майже, не займався. У Потьє він отримав гарні знання, але він професіонально розбирався у філософії та математиці. Саме завдяки цим двом наукам Декарт став відомим.

Таку ж схожу біографію мають Микола Копернік, Франсуа Марі Аруе (Вольтер), Енріко Фермі...

Аналізуючи наведені приклади можна впевнено зазначити, що дуже гарно виходить робота в тієї людини, що відноситься до справи з любов'ю, а в результаті цієї любові виникає професіоналізм, який доводить людину до визнання.

ТВОРЧІСТЬ ЯК РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗАДАЧ

Доп. - Бондаренко Н., ЖТ-52

Наук. кер. - доц. Кривопіщина О.А.

Життя доводить, що в складних умовах, в умовах, що

постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень). Творчість не виростає на порожньому місці, творчість — властивість, як правило, професіоналів своєї справи, які ефективно працюють у відповідній галузі. Творчість базується на розвинених мисленні та уяві, інтелекті і є його особистісним дериватом (про це вже йшлося вище).

Водночас готовність до творчості, творчого вирішення проблеми, креативність є загалом одним із механізмів психологічного захисту людини в складних умовах — як у трудовій діяльності, так і в кризових життєвих ситуаціях, таких як безробіття, соціальні та екологічні кризи, сімейні проблеми тощо.

Творча самореалізація в широкому сенсі становить основну якість, невід'ємну характеристику психічно здорової людини. Так, за А. Маслоу, психічно здорова людина — це щаслива людина, яка живе в гармонії з собою, не відчуває внутрішнього розладу, захищається, однак першою не нападає, любить навколишній світ, людей і творчо працює, реалізуючи свої здібності й обдарованість.

Винахідництво, раціоналізаторство, взагалі різноманітні процеси в сучасному виробництві, в яких виявляється творчий професійний потенціал, забезпечують найбільш суттєві прогресивні зміни у виробництві й соціумі. Важливим для суспільства є не тільки генерація нових ідей і технічних рішень, а й уміння сприймати й розуміти нове, поважати свіжі, навіть незрозумілі ідеї, впроваджувати їх, не протидіяти новому.

Під творчістю розуміється передусім процес створення нового, корисного продукту. За обсягом принципової новизни результату розрізняють чотири рівні творчості. Перший, найвищий рівень характеризує процес творчості, який приводить до принципово нового результату, нового для всього людства, а може, нового й у космічному масштабі. Це твори геніальних письменників, художників, композиторів, винаходи та відкриття, які перетворюють життя людини й людства в

найрізноманітніших напрямках (від атомної бомби до пеніциліну). Зрозуміло, що творчість такого рівня (абсолютна, об'єктивна новизна продукту творчості) властива досить вузькому колу творців-геніїв, є прерогативою еліти людства.

Другий рівень творчості стосується продукту, який є новим для досить великого кола людей, скажімо для певної країни світу. Деякі винаходи з'являються одночасно або з певним інтервалом у різних країнах, однак відповідний рівень творчості, безумовно, досить високий.

Третій рівень характеризує новизну творчого продукту для значно меншого, обмеженого кола людей. Найочевиднішим прикладом творчості цього рівня є раціоналізаторська пропозиція, що реалізується, як правило, в межах якогось підрозділу підприємства, в найкращому випадку — галузі.

I, нарешті, четвертий рівень торкається творчості, новизна продукту якої є суб'єктивною, відносною, значущою тільки для самої людини, що творить. Однак такий обмежений обсяг цього рівня творчості не заважає йому бути чи не найважливішим, початковим етапом в оволодінні вищими рівнями творчості, формуванні вмінь і навичок загальної креативності.

Критерій новизни й оригінальності не є єдиним для визначення творчості. Оскільки творчість — це вид людської діяльності, то деякі спеціалісти наголошують на можливості виявляти мету творчості (творчої задачі), а також об'єктивні (соціальні, матеріальні) та суб'єктивні (особистісні якості — знання, уміння, позитивна мотивація, творчі якості) передумови для творчості. Нарешті, багато дискусій викликає критерій соціальної й особистісної значущості та прогресивності творчості. Чи можна вважати творчою діяльністю талановито продумані та здійснені злочини або нові ідеї й винаходи, спрямовані проти спокою і добробуту людства?

На введенні критерію гуманності та прогресивності для визначення творчості наполягають ті, хто вважає, що коли цієї риси немає, то треба говорити про антитворчість, варварство. Справжня творчість має сприяти розвитку людської

особистості, людської культури.

Відоме розвинуте Г. С. Костюком та його учнями трактування діяльності як процесів розв'язування задач. Зрозуміло, що досить логічним є екстраполювання його на творчу діяльність, що постає як процес розв'язування творчих задач.

Ще Л. С. Виготським обгрунтована потреба у виділенні в психологічному дослідженні одиниці як структури меншого обсягу, що зберігає водночас усі основні риси цілого. Таке виділення творчої задачі як кванта, одиниці творчої діяльності надає можливість дослідити творчість, яка поглинає всі особистісні сили людини, всю її діяльність і часто саме з цієї причини важко піддається науково-психологічному дослідженню.

Закономірності й механізми творчого процесу сьогодні проаналізовані далеко не повністю, відповідні дослідження тривають. Однак визначено центральну ланку психологічного механізму творчості (дослідження Я. О. Пономарьова). Згідно з його підходом, ця ланка характеризується єдністю логічного (що розуміється як дії зі знаковими моделями) та інтуїтивного (що в даному разі розуміється як дії з оригіналами). Функціонування механізму творчості проходить, за Я. О. Пономарьовим, кілька фаз, а саме: 1) логічного аналізу проблеми — використання наявних знань, виникнення потреби в новому; 2) інтуїтивного розв'язування — задоволення потреби в новому; 3) вербалізації інтуїтивного рішення — набуття нового знання; 4) формалізації нового знання — формулювання логічного рішення.

Принципове значення у творчому процесі має так званий непрямий (або побічний) продукт творчої діяльності, який не відповідає безпосередній усвідомленій меті і є здебільшого неусвідомленим. Для роз'яснення цього поняття можна навести такий приклад. Скажімо, листи паперу, що лежать на столі, здуває вітер. У людини виникає бажання чимось їх придавити (книгою, папкою тощо). Виконавши відповідну дію, людина часто не може відповісти, яким предметом скористалася, де саме поклала його (це і є непрямий продукт). Деякі властивості цього

предмета, суттєві з точки зору мети дії (обсяг, маса), людина усвідомлює. Тут ідеться про прямий продукт дії.

Цікаво, що людина не може безпосередньо використати непрямі продукти в усвідомленій регуляції подальших дій. Безпосередньо цей продукт виступає лише в об'єктивно зафіксованому результаті дії — перетвореннях об'єкта. Такі неусвідомлені перетворення, неусвідомлений досвід інколи містять у собі шлях до розв'язання творчої задачі (Я. О. Пономарьов).

Що ж сприяє тому, щоб неусвідомлений непрямий продукт дав поштовх інтуїтивному рішення?

Нещодавно науковий світ вразила новина, яка, здається, не повинна цікавити людей у наш досить неспокійний час. Однак ця новина — знайдено доказ останньої, або Великої, теореми Ферма — схвилювала багатьох. Чому? Відповідь на це запитання дав д-р Коен, який керує відділенням математики Принстонського університету, де професор математики д-р Ендрю Чайлз зробив своє відкриття. «Схоже, що великі духовні сили людства ще живі. Ми нібито присутні на виконанні одного з останніх квартетів Бетховена», — заявив Коен.

Хто ж дав наприкінці ХХ ст. переконливий доказ того, що «великі духовні сили людства ще живі»? Д-р Чайлз пройшов класичний шлях творчої людини. Він уперше познайомився з теоремою Ферма в десятилітньому віці. Теорема стимулювала його бажання стати математиком. Підлітком він витрачав багато часу на спроби довести теорему. «Вона завжди жила в моїй підсвідомості», — згадує д-р Чайлз. Проте тільки ставши професійним математиком, він зрозумів, що йдеться про щось значно більше, ніж просто робота над задачею.

Далі була праця. «Задача тримала мене, не відпускаючи, майже сім років. Робота велася день за днем. Я майже забув, що можна думати про що-небудь ще, — розповідає д-р Чайлз. — Я не думав, що коли-небудь припиню роботу над нею».

Отже, тільки та творча робота, яка стає справою життя, знаходить своє рішення, бо вона цілком захоплює особистість, усю діяльність, свідомість і підсвідомість творчої людини.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТВОРЧОСТІ

Доп. - Ковальська В., ЖТ-52
Наук. кер. — доц. Кривошішина О.А.

Проблема навчання творчості, підготовки до професійної творчої діяльності досить незвичайна — як навчити того, чого сам не знаєш, тобто нового, творчого. Звідси виникла ідея «вільного» виховання, «спонтанного» розвитку творчості, за якою найважливішим вважалося не перешкоджати паросткам спонтанної творчості. Проте добре було б не тільки не заважати, а й сприяти розвиткові творчих здібностей, здатності до різних видів творчої праці.

Сучасний підхід до навчання творчості пропонує чітке розмежування того, чого у творчості можна й потрібно вчитися, а чого не можна й не треба. Так, О. О. Мелік-Пашаєв виділяє кілька рівнів творчих здібностей у художній творчості, які виявляються в розв'язуванні творчої задачі. Одна з головних характеристик творчої задачі, як відомо, — відсутність єдино правильного вирішення взагалі, воно можливе тільки з певної естетичної позиції, якщо йдеться про мистецтво, або, ширше, з певної рефлексивної позиції суб'єкта відносно задачі. Отже, найнижчі, операціональні компоненти творчих здібностей можна формувати безпосередньо, показуючи й пояснюючи, як і що має робити учень. Для розвитку творчої уяви перед учнем треба ставити задачі, для вирішення яких він має відшукати власні, не відомі вчителю засоби. Якщо йдеться про естетичну позицію, тут і саму задачу повинен поставити перед собою учень (О. О. Мелік-Пашаєв).

Отже, безпосередньо навчати творчості у звичайному розумінні слова «навчання» неможливо. Щоб описати процеси формування здатності до творчості, використовується ідея, поняття тренінгового впливу. В даному разі йдеться про тренінг інтелектуально-творчий.

Інтелектуально-творчий тренінг, тобто розгорнуту

систему гнучких впливів на особистість, спрямовану на формування здатності до творчості, слід відрізнити від прийомів, або методів, активізації творчості «під конкретну задачу», тобто методів пошуку конкретного технічного або наукового вирішення. Разом з тим знайомство з такими методами, значною мірою поширеними в організації сучасної технічної творчості, їх практичне застосування і відповідний досвід теж сприяють нагромадженню творчого потенціалу.

Методи пошуку нових технічних рішень поділяються на групові та індивідуальні. Серед групових слід відзначити «брейн-стормінг» Ф. Осборна (про нього вже йшлося вище, коли розглядалася критичність мислення), синектику (Дж. Гордон), для якої важливим є вміння емпатичного втілення у неживі предмети, творчу дискусію тощо. Принципову роль у групових методах пошуку нових технічних рішень відіграє соціально-психологічний аспект організації творчої групи, комплектування керівної ланки, стиль лідерства, підтримка комфортного спілкування в групі. Ці ж фактори мають вирішальне значення для творчої ефективності малих виробничих груп, зокрема в системах автоматизованого проектування технічних об'єктів.

Серед індивідуальних або комбінованих методів (тобто таких, які можуть використовуватися як однією людиною, так і групою) можна відзначити узагальнений евристичний метод О. М. Половинкіна, метод гірлянд асоціацій, або метафор, розроблений відомим винахідником Г. Я. Бушем, його ж «метод семикратного пошуку», а також метод «морфологічного аналізу» (Ф. Цвіккі), функціонально-вартісний аналіз, метод фокальних об'єктів (Ф. Кунце). З цими методами можна ознайомитися в сучасній літературі з технічної творчості (Г. С. Альтшуллер, 1986, В. О. Моляко, 1983, Ю. Л. Трофімов, 1989).

Системи творчого тренінгу, як правило, містять у собі комбінації багатьох методів, вони орієнтовані не на конкретний результат, а на поштовх до творчості, нагромадження відповідного потенціалу, відстрочену творчу ефективність.

Прикладом цього є система творчого тренінгу КАРУС В.

О. Моляко. КАРУС — це аббревіатура з назв п'яти найбільш застосовуваних стратегій конструювання: комбідкування, аналогізування, реконструювання, універсальна стратегія та стратегія випадкових підстановок.

Методи активізації в системі КАРУС ураховують особливості творчої мисленнєвої діяльності людини, і тому вони досить ефективні й використовуються в наукових і прикладних розробках з технічної творчості, в конструкторській діяльності.

Широко відома серед інженерів система ТРВЗ (теорія розв'язування винахідницьких задач) Г. Альтшуллера. Ця система базується на філософській ідеї визначення і переборення суперечності у винахідницькій задачі. В багатьох публікаціях Альтшуллер заперечує психологічні підходи й методи формування здатності до винахідництва. Однак реальні прийоми Альтшуллера суттєво тяжіють саме до психології. І це зрозуміло з огляду на сутність винахідництва.

Винахідництво, безумовно, являє собою найвищий рівень технічної творчості, а, можливо, й науково-технічної творчості взагалі. В деяких психологічних дослідженнях винахідництво протиставляється навіть відкриттю і розглядається як результат розвинених творчої активності особистості й продуктивності мислення. Під відкриттям розуміють виявлення за допомогою аналізу реальних властивостей (ідей, речей і теорій), а під винаходом — конструювання об'єкта, кращого, ніж той, що аналізується. Винахідництво є соціально значущим видом творчості, у ньому здійснюється розробка операціональних знань, засобів діяльності, які безпосередньо впливають на науково-технічний прогрес.

Нарешті, винахідницька діяльність має особливі можливості в плані розв'язання «одвічного протиріччя» проблеми навчання творчості (як навчити того, чого не знаєш сам?).

Робота із задачами, які є тільки суб'єктивно новими, становить обов'язковий етап підготовки до творчості, хоча і є певною мірою «рафінованим» (тобто звільненим від значущих психологічних домішок) варіантом творчої діяльності. Однак

навчання творчості вимагає зваженого співвідношення між суб'єктивною і об'єктивною новизною задач, що розв'язуються, їх самотійною постановкою і заданістю.

Психологічні особливості винахідницької діяльності (самотійна постановка задач, неможливість правильного рішення-«відповіді», їх потенціальна варіантність, багаторівневість кожної винахідницької задачі та ін.) сприяють тому, що навіть у поставленій й розв'язаній задачі тривалий час зберігається «інерція» об'єктивності її творчого змісту, об'єктивної новизни. Саме цей заряд об'єктивної новизни, що міститься у винахідницькій задачі, потрібний для розвитку творчої діяльності й зберігання всіх психологічних особливостей об'єктивної творчості.

Запропонований вище психологічний аналіз проблеми підготовки до творчості дав можливість розробити підходи до творчого тренінгу з винахідництва. Це система спеціальних занять, під час яких створюються сприятливі психологічні умови для реалізації творчого потенціалу суб'єкта, його розвитку й нагромадження, усвідомлення й рефлексивного аналізу прийомів творчої діяльності. В нашій системі підготовки до винахідництва передбачена активізація як усвідомлюваних та раціональних, так і неусвідомлених та емоційних складових творчості: активізація й розвиток останніх відбуваються завдяки образному мисленню і сприятливому емоційному фону.

На заняттях, присвячених розвитку творчості, необхідно передусім створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості у своїх силах, творчих потенціях і відповідному потенціалі інших членів групи. На цій базі вже можна продовжувати роботу щодо тренінгу спеціальних творчих моментів (скажімо, бачення задачі й самотійна постановка, формування задуму тощо) в ігрових та інших умовах.

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ПОВОДУ КОСМОКОНЦЕПЦИИ Г.Д.СНУКСА И А.Д.ПАНОВА

Докл. – д-р филос. наук, проф. В.Н. Вандышев

Мы должны быть искренними и ответственными в постановке принципиальных философско-мировоззренческих вопросов, а вопрос о смысле и цели развития общества относится как раз к таковым. Да, в рамках материалистических и естественнонаучных концепций над постановкой этого вопроса присутствует некое табу. Хотя, когда речь идёт о смысле и цели жизни отдельно взятого человека, а порой и о группе или о некотором ограниченном сообществе людей, то формулировать и определять смысл и цель не возбраняется.

Сегодня стало очевидным, что кризисные явления современности подвинули ряд исследователей к представлениям об эволюционном или цивилизационном кризисе. О том, что историю человечества следует рассматривать в рамках объединённой теории эволюции биосферы и ноосферы, пишут А.П. Назаретян, Г.Д. Снукс, А.Д. Панов и др. В частности, последний, обобщая имеющиеся точки зрения, пишет: «Самое, пожалуй, важное, что эволюция до сих пор происходила в направлении последовательного усложнения структуры и удаления планетарной системы от состояния термодинамического равновесия» [1, с. 43]. А.Д. Панов считает целесообразным использовать гипотезу, согласно которой в истории планетарной системы можно выделить ряд революционных переворотов – фазовых переходов, которые отделяют друг от друга качественно различные стадии в эволюции планетарной системы.

Введение понятия синергетической модели истории позволяет оперировать целостными представлениями об эволюции биосферы и общества. В результате А.Д. Панов выделил 19 планетарных революций или фазовых переходов во всей истории жизни на Земле. Оказалось, что длительность

исторических эпох, как промежутков между фазовыми переходами, последовательно сокращается, что ещё раз подтверждает известную мысль об ускорении исторического времени. Ещё более важно, что промежутки между революциями сокращаются в среднем в одной пропорции. Оказалось также, что масштабная инвариантность охватывает в целом как чисто биологическую, так и уже включённую в неё социальную эволюцию.

К тому же оказывается, что масштабная инвариантность ограничена во времени и предполагает очередное явление сингулярности истории. Таковую сингулярность предсказывают уже около 2015 года. Естественно, что проведенный Пановым анализ, позволил ему сделать соответствующие выводы и попытаться дать ответ на вопрос: «Что за сингулярностью?» Симптомами её можно считать предкризисное состояние человечества, в котором можно увидеть нечто из того, что уже было в истории: а) исчерпание ресурсов и экологический кризис; б) неуправляемая волна терроризма напоминает ситуацию накануне городской революции. Причём масштабы нынешнего кризиса несоизмеримы с бывшими ранее, что может предвещать глобальную катастрофу [2, с. 45].

Как бы там ни аргументировал А.Д. Панов перспективы кризиса (даже в эсхатологическом ракурсе), а всё же стоит припомнить события 1830-1840-х годов, обозначенные им самим как эпоха второй промышленной революции. Известно, что в 1844 году ожидался конец света. Европа замерла, хотя научно-техническая мысль отнюдь не дремала. Чем закончились ожидания – известно: буржуазными революциями, научными открытиями, колоссальными техническими новациями. Понятно, что история человечества в том виде, *как мы её знаем*, когда-то закончится. Понятно многим аналитикам и то, что стабилизация, а то и уменьшение численности населения в постиндустриальных странах – явление знаковое. Но оно столь же знаковое и для стран, где динамика роста численности населения ещё достаточно высокая. А чем это может

закончиться, история неоднократно демонстрировала в виде различных экспансий.

Как видно из концепции А.Д. Панова, он мыслит в категориях «одноразового» бытия человечества на Земле. Вот, к примеру, он видит вторую революцию на Земле как «кембрийский взрыв», происходивший 590-510 млн. лет назад. Показательно и название работы А.Ю. Розанова «Что произошло 600 миллионов лет назад» (М., 1986), на которую ссылается А.Д. Панов. А произошло, по их сведениям, то, что в течение нескольких десятков миллионов лет «вымирает примитивная многоклеточная фауна Венда» и «возникают практически все современные филогенетические стволы многоклеточных животных, включая позвоночных».

Но ведь история жизни на Земле может быть и более сложной. И современные виды живого, включая современного человека, могли воспроизводиться неоднократно на протяжении миллиардов лет. Соответствующие факты также есть.

Сегодня научная общественность получила возможность ознакомиться с «вертикалью Снукса-Панова», названной «таинственным открытием» современности. Австралийский экономист и российский физик в очередной раз на научной основе напомнили о феномене «пульсации», о чередовании периодов ускорения и замедления в космической истории, с которой связана и история Земли. Актуальность открытия в том, что значимые изменения могут произойти уже в ближайшее десятилетие. Как всегда в ситуации гипотетической можно, сославшись на предшествующий опыт, сказать, что эсхатологические варианты невозможны, ибо до сих пор всегда были ошибочными. Можно сказать вслед за А.Д. Пановым, что изменения грядут, и время их настало, а посему следует или смириться с «распадом цивилизации», или энергично прорабатывать пути будущего развития, пути «парадоксальные», связанные с существенным выходом за рамки современной научной парадигмы. Можно избрать и третий путь – путь скепсиса относительно аргументов и фактов, лежащих в концептуальной основе «вертикали».

Наконец, хочу подчеркнуть, что космоконцепция Снукса и Панова не догматична и не апеллирует ни к какому иному авторитету, кроме разума интересующегося ею читателя. Скорее эта концепция предлагается в надежде, что она поможет разъяснить некоторые трудности, возникающие в голове у тех, кто ранее был привержен другим доктринам. Большинству учёных понятно, что нет безошибочного раскрытия этого сложного предмета, включающего всё под Солнцем и над ним также. Непогрешимое объяснение авторов внушало бы недоверие к ним, а так есть возможность ещё раз задуматься над быстротечностью жизни и, возможно, подвинуть власть предрешающих в финансовом и политическом мире на какие-то разумные действия. В равной мере это может касаться как многочисленных «интеграторов-глобалистов», так и не менее многочисленных «сепаратистов-дезинтеграторов» и антиглобалистов.

Литература:

1. Панов А.Д. Завершение планетарного цикла эволюции? // Философские науки. – 2005. – №3. – С. 42-49.
2. Панов А.Д. Завершение планетарного цикла эволюции? // Философские науки. – 2005. – №4. – С. 31-50.

ТВОРЧЕСТВО КАК РЕАЛИЗАЦИЯ СВОБОДЫ И ПУТЬ К ГАРМОНИЗАЦИИ БЫТИЯ В ФИЛОСОФИИ

Н.А. БЕРДЯЕВА

Докл. – асп. Сынах А.А.

Науч. рук. – проф. Вандышев В.Н.

Центральным стержнем философии Бердяева была идея творчества как откровения человека, совместно с Богом продолжающего творения. Философия христианского творческого антропологизма мыслителя получила свое первое развернутое выражение в книге “Смысл творчества”, основная тема которой - идея творчества как религиозной задачи человека.

В этом произведении философ ставит вопрос об отношении творчества и греха, творчества и искупления, об оправдании человека в творчестве и через творчество. Он считает, что "оно оправдывает человека, оно есть антроподицея". Антроподицея, согласно Бердяеву, это "третье антропологическое откровение", возвещающее о наступлении "творческой религиозной эпохи". Оно упраздняет откровение Ветхого и Нового заветов ("Христианство так же мертвеет и коснеет перед творческой религиозной эпохой, как мертвел и коснел Ветхий завет перед явлением Христа"). Но третьего откровения нельзя ждать, его должен совершить сам человек; это будет делом его свободы и творчества. Творчество не оправдывается и не допускается религией, а само является религией. Его целью служит искание смысла, который всегда находится за пределами мировой данности; творчество означает "возможность прорыва к смыслу через бессмыслицу". Смысл есть ценность, и потому ценностно окрашено всякое творческое стремление. Творчество создает особый мир, оно "продолжает дело творения", уподобляет человека Богу-Творцу. Бердяев считает, что "все достоинство творения, все совершенство его по идее Творца - в присущей ему свободе. Свобода есть основной внутренний признак каждого существа, сотворенного по образу и подобию Божьему; в этом признаке заключено абсолютное совершенство плана творения" [2, 340]. Присущая человеку способность к творчеству божественна, и в этом состоит его богоподобие. Со стороны Бога высшая природа человека показывается Иисусом Христом, Богом, принявшим человеческий облик; со стороны человека - его творчеством, созданием "нового, небывшего еще".

Для автора "творчество человека не есть требование человека и право его, а есть требование Бога от человека, обязанность человека". "Бог ждет от человека творческого акта как ответ человека на творческий акт Бога. О творчестве человека верно то же, что и о свободе человека. Свобода человека есть требование Бога от человека, обязанность человека по отношению к Богу" [1, 107]. Бердяев пишет:

“Творчество неотрывно от свободы. Лишь свободный творит. Из необходимости рождается лишь эволюция; творчество рождается из свободы” [2, 368]. Тайна творчества также “бездонна и неизъяснима”, как и тайна свободы.

“Творчество - это цель жизни человека на земле - то, для чего Бог создал его. Если христианство есть религия спасения, то это спасение через творчество, а не только через аскетическое очищение от греха” [2, 383], - пишет Бердяев. Философ считает, что творчество возможно лишь при наличии свободы, не детерминированной бытием, не выводимой из бытия. Иначе, без “ничто”, без небытия творчество в истинном смысле слова было бы невозможно.

В “Смысле творчества” Бердяев выражает мысль, что “творчество есть творчество из ничего, то есть из свободы”. Было бы неправильно думать, что творчество человека не нуждается в какой-либо материи (материале), так как совершается в реальности. Бердяев поясняет, что “творческий акт человека не может целиком определяться материалом, который дает мир, в нем есть новизна, не детерминированная извне миром. Это и есть тот элемент свободы, который привходит во всякий подлинный творческий акт” [2, 368-369]. Именно в этом смысле “творчество есть творчество из ничего”. Бердяев считает, что творческие дары даны человеку Богом, но в творческие акты человека привходит элемент свободы, не детерминированной ни миром, ни Богом.

В произведениях писателя можно проследить связь между его исключительным отношением к творчеству и достаточно пессимистическим отношением к действительности. Он пишет: “Творческий акт для меня всегда был трансцендированием, выходом за границу имманентной действительности, прорывом свободы через необходимость”. “Творческий акт есть наступление конца этого мира, начало иного мира”. Автор предупреждает, что может возникнуть иллюзия, что “результаты творческого акта могут быть совершенными в этом мире, могут нас оставлять и не притягивать к иному миру”. Бердяев пишет, что совершенные

продукты творчества ”всегда говорят о мире ином, чем эта мировая действительность, и упреждают преобразование мира”. Очевидно особое отношение писателя к творчеству. “Творчество, - пишет он, - было для меня погружением в особый, иной мир, мир, свободный от тяжести, от власти ненавистной обыденности. Творческий акт происходит вне времени. Во времени лишь продукты творчества, лишь объективация. Продукты творчества не могут удовлетворять творца. Но пережитый творческий подъем, экстаз, преодолевающий различие субъекта и объекта, переходит в вечность” [1, 83 – 84]. “Творчество для меня не столько оформление в конечном, в творческом продукте, сколько раскрытие бесконечного, полет в бесконечность” [2, 344]. Бердяев понимает под творчеством “потрясение и подъем всего человеческого существа, направленного к иной, высшей жизни, к новому бытию”. Именно в творческом опыте “раскрывается, что “я”, субъект, первичнее и выше, чем “не-я”, объект”.

Можно сделать вывод, что, с одной стороны, творчество - это высшее проявление свободы, создающей из “ничто” подлинное и ценностное, с другой - процесс деобъективации затвердевшего в формах бытия, природы и истории. “Творчество всегда есть освобождение и преодоление. В нем есть переживание силы. ...Ужас, боль, расслабленность, гибель должны быть побеждены творчеством. Оно по существу есть выход, исход, победа” [2, 370]. Творчество - это откровение “я” Богу и миру, в нем оправдание человека, как бы ответный шаг на его пути к трансцендентному.

Литература

1. Бердяев Н.А. Самопознание (опыт философской автобиографии). М.: “Книга”, 1991.
2. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. М.: “Правда”, 1989.

ТЕСТ ТЬЮРИНГА КАК ТЕСТ НА СОЗНАНИЕ.

Докл. — преп. Швырков А.И.

Спорить о том, могут ли компьютеры осуществлять ту деятельность, которую ранее мог осуществлять только человек, человеческий интеллект смысла нет, поскольку сейчас уже очевидно, что могут. Однако ответ на вопрос, может ли компьютер обладать сознанием, не является столь очевидным.

Когда-то А. Тьюринг предложил тест, впоследствии названный его именем, который, как он полагал, позволяет определить, обладает ли та или иная искусственно созданная система *интеллектом*. Одни исследователи принимают этот тест, считая, что если некая искусственная система (например, компьютерная программа) способна достаточно долго поддерживать диалог с человеком, содержательно отвечая на его вопросы, то на этом основании ее вполне можно признать интеллектуальной. Другие считают, что это условие не достаточно. Можно ли предложить лучший тест? Можно ли на основании этого или какого-то иного теста делать заключения о существовании *сознания* у того или иного *артефакта*?

На самом деле проблема шире, чем кажется. Сознание как таковое есть нечто в высшей степени субъективное, точнее, *абсолютно субъективное*. Строго говоря, я могу быть уверен в существовании *только своего* сознания. Существование сознания у другого человека я могу лишь предполагать, исходя из тех действий, которые он производит. В любом случае, сознание другого человека есть для меня нечто совершенно *закрытое*. В этом смысле мы все действительно ничто иное, как *монады* Лейбница, в которых нет ни окон, ни дверей.

Однако в таком случае — если я даже не могу быть уверен в существовании сознания у другого, такого же, как и я, человека (или, по крайней мере, не могу с непосредственной достоверностью воспринимать его сознание) — как же я могу

бути впевнений в існуванні свідомості у штучно створеного об'єкта?

Таким чином, проблема наявності, взагалі, можливості свідомості у комп'ютера або іншого штучно створеного об'єкта, а також сам тест Тьюрінга, слід розглядати в більш широкому контексті. А саме, в контексті проблеми пошуку цих засобів, завдяки яким люди могли б переконатися в існуванні свідомості однієї людини у другій, так, як ми можемо переконатися в існуванні *рук* і *ног* у інших людей.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНО-МЕНТАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Доп. - Вусик О., ЕМ-51

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

Соціокультурний розвиток сьогодення визначається появою складної і суперечливої тенденції, що здобула назву глобалізації. Породжена науковою і технічною могутністю людства, вона, як результат створених інформаційних технологій і комп'ютерних мереж, телекомунікаційних і транспортних систем, ринкової взаємодії, небаченої досі інтенсивності руху капіталів, товарів, послуг і людських потоків, у світовому масштабі перетворилась на домінуючу характеристику сучасного поступу людства. У глобалізацію виявляється втягненим, – хоча і з неоднаковою інтенсивністю, – увесь світ.

В умовах глобалізації вища освіта набуває нових функцій і завдань. Так в умовах глобального ринку вона перетворюється на економічний фактор. Завдання вищої освіти полягає і в підготовці майбутніх фахівців до роботи в нових організаційних структурах, і в сприянні розповсюдженню інформаційних технологій. Унаслідок цих вимог, освіта в усьому світі швидко реформується. Реформується як за змістом, так і за формою. Причому реформа форми, тобто навчального процесу, – є сьогодні домінуючою і неминучою стороною змін.

Об'єктом дослідження є система освіти України, її національно-ментальні особливості на тлі загальноєвропейської глобалізації освіти. Предмет аналізу – це протиріччя, спричинені Болонським процесом. З одного боку, приєднання України до Болонського процесу є найкоротшим шляхом до радикалізації і модернізації освіти, а з іншого – несе потенційну загрозою збереженню національно-ментальних особливостей.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб розглянути проблеми, що торкаються інтеграційних процесів у сфері освіти України, вивчити можливості приєднання державних закладів освіти до Болонського процесу за умови збереження національних особливостей освіти, що склалися протягом багатьох років.

Основні принципи створення зони Європейської вищої освіти можна визначити як шість цілей Болонського процесу: введення двоциклового навчання; запровадження кредитної системи; формування системи контролю якості освіти; розширення мобільності студентів і викладачів; забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

Передбачається, що це призведе до консолідації зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентноздатності європейської вищої освіти і науки у світовому вимірі. Але разом з тим Болонський процес може привести до нівелювання національно-ментальних та культурних особливостей країн.

За рейтингом розвитку людського потенціалу сьогодні Україна знаходиться на 74 місці серед 162 країн світу. Це значить, що необхідно визначити освіту у якості найголовнішого пріоритету державної політики.

Від часу проголошення незалежності в Україні здійснено ряд важливих кроків щодо збереження колишньої системи освіти, її реформування у відповідності з потребами практики, формування власної національної моделі освіти, яка б забезпечила потреби національного державотворення, культурного відродження. Але наближається новий етап

розвитку освіти, що характеризується як етап її модернізації в контексті вимог Болонського процесу, входження в європейський освітній простір.

Вимагаючи певної міри стандартизації, Болонський процес не ставить за мету нівелювання чи поглинення національних систем освіти. Приєднуючись до нього, українська освіта, як і системи освіти інших країн, має залишитись тотожною сама собі. Одночасно, всі системи мають вийти на спільні пріоритети, зрозуміти і визнати одна одну як співрозмірні.

Таким чином, радикалізація української освітньої системи передбачає створення взірців та ідеалів, які б забезпечили збереження її самоідентичності, що склалася в рамках кращих національних традицій.

ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ ВОЛИ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО

Докл. – Хворост А., ПР-32

Науч. рук. – к.филос.н., доц. Козинцева Т.А.

Основная философская проблема, развитая Достоевским в романе «Преступление и наказание» - проблема свободы воли (философское понятие, обозначающее проблему самоопределения или детерминирования человека в своих действиях. От нее зависит признание ответственности человека за свои поступки). Эта проблема и ее решение с позиции автора выражена в образе, мыслях и поступках главного героя Родиона Раскольникова.

Образ Раскольникова – двойственный и неоднозначный. В нем борются два противоположных начала – сострадание и бесчувственность. Даже его фамилия, имя и отчество отражают это внутренне противоречие. (Родион – «роза» (символ красоты), Роман – «римский воин» (жестокость, жажда власти), Раскольников – раскол)

Достоевский наделяет каждого человека правом на жизнь, на обеспеченное и полноценное существование. Это

право прирожденное и неотчуждаемое, оно не требует ради своего сохранения отказа от свободы или других прав.

Если подробней рассмотреть фразу, сказанную Мармеладовым Раскольникову, можно найти еще одну грань отношения Достоевского к этому вопросу: «Нищета, милостивый государь, нищету – это порок-с» - игра слов – порок – по-рок – ити по року – следовать судьбе. Достоевский считает, что полное смирение и покорность судьбе – это порок, а за свои права можно и нужно бороться. Но борьба должна происходить в определенных рамках, соответствующих морали (один из основных способов нормативной регуляции действий человека в обществе), чтобы не ущемлялись права других людей.

Борьба за право вне морали ярко показывается на примере главного героя и может стать причиной разрушительных событий. (Э.Фромм в 13 главе «Анатомия человеческой дескрутивности» приводит множество общих черт Раскольникова и А.Гитлера, т.е. мы видим наглядный пример того, к чему могут привести подобные ненормированные действия, когда личности по каким-то причинам предоставляется право поступать вне норм общества).

Проблемы свободы воли Достоевский рассматривает в морально-правовой плоскости. Понятия морали и права нераздельны и взаимосвязаны для него. Мораль общества формирует право, а право, в свою очередь, даёт возможность каждому члену общества определиться с границами поступков. Но еще важнее для Достоевского наше «внутреннее право» (та граница, которую человек устанавливает сам для себя). Преступление должно предотвращаться не страхом перед наказанием, а внутренней установкой. Это тоже можно хорошо проследить на примере Раскольникова: юрист по образованию, он знаком с юридическим правом и законом, но это не останавливает его перед преступлением, т.к. его «внутреннее право» дало сбой.

Достоевский рассматривает преступление как пограничную ситуацию (одно из основных понятий экзистенциализма), которая способна обнажать противоречия

бытия, приподнимать завесу над тайной человека и его существования.

Применимо к Раскольникову также и понятие самотворчества (двойной бунт человеческой личности против укоренения в «Мать-Природу» и против укоренения в «другую природу», культуру, социум) Он, подобно птенцу, выпавшему из гнезда, остается без прикрытия, лишается психологической защищенности, становится беззащитным как перед внешним миром, так и перед злом собственной глубинной природы.

«Преступление и наказание» - это ответ Достоевского на господствующие нигилистические настроения и экзистенциализм (начавшийся с Ницше и его заявления "Gott ist tot"). Достоевский видит только один выход из сложившейся ситуации – это возвращение к Богу, соблюдение христианских принципов (любви к ближнему, помощи страждущему и т.д.) и почитание Библии. Но к вопросам смирения и страдания он подходит не с традиционной стороны. С позиции христианства смирение и страдание – это единственное, что остается человеку в этом мире. Я смиряюсь и страдаю - это мое жизненное кредо, я не могу претендовать на большее. Но для Достоевского смирение и страдание - противоположные понятия: если я смиряюсь и принимаю жизнь такой, какая она есть, то от чего тогда буду я страдать? Страдание – это неотъемлемый атрибут жизни, неотъемлемый атрибут борьбы за право по Достоевскому, но только через страдания можно обрести лучшую жизнь.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Доп. -Талан О., ЕМ-52

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

Сучасний світ дедалі більше глобалізується. Народи й держави, як ніколи раніше, змінюються і стають все більш інтернаціональнішими. Ефективно діють союзи та політичні блоки: ООН, НАТО, ЄС, СНД, хоча остання організація і не зовсім успішна. Гіпотетично так відбувається тому, що країни,

які входять до СНД, ще не втратили культурні та моральні цінності, на відміну від Західноєвропейських держав, що так успішно глобалізуються, бо їхні моральні здобутки майже поглинуті матеріальними.

Життя не стоїть на місці. За останні століття відбулися і зараз відбуваються глобальні зміни. Саме знання сприяють утвердженню науково-інформаційних технологій у виробництві та різноманітній людській життєдіяльності. Бути вилученим з цього процесу означає для держави опинитися на узбіччі прогресу. Життя примушує нашу країну вдаватися до радикальних кроків у сфері освіти.

Проблема переходу до єдиних стандартів у системі освіти стає дедалі актуальнішою у зв'язку з приєднанням України до Болонської конвенції. У теперішній час розгорнуто серйозну дискусію у наукових колах та ЗМІ щодо єдиних стандартів освіти.

Значна частина політиків та вчених впевнені, що в нинішню епоху глобалізації необхідно прагнути до максимальної сумісності систем вищих навчальних закладів. Це дозволить усім учасникам процесу в повній мірі скористатися перевагами культурної розмаїтості та розходжень у традиціях дослідження й викладання, неухильно підвищувати якість, полегшити мобільність студентів і забезпечити молодь повсюдно визнаними кваліфікаціями. В основі Болонського процесу лежать ті ж цінності, що й в основі більш широких процесів європейської інтеграції, а саме матеріальна користь.

Проте ряд політиків вважають, що їм не підходить цей метод для досягнення своїх цілей. Навпаки, у специфічних європейських умовах він приведе до небажаних результатів, особливо в області культури, освіти, досліджень. Протягом багатьох століть європейські країни були роз'єднані й ворожі один одному, що багато в чому обумовило культурні, релігійні та лінгвістичні розходження. У даний час держави Європи визнають окремі загальні риси, але при цьому вони приймають культурну розмаїтість як даність і вважають його перевагою. Триває пошук різних форм інтеграції.

Таким чином, ми приходимо до складної дилеми: як сполучити інтеграцію, що у даний час абсолютно необхідна, з величезною розмаїтістю систем, норм, символів, змісту, що склалися в державах (особливо в області культури й освіти)?

І друге: якому ризику піддасть процеси інтеграції вимога про однозначну гармонізацію всіх перерахованих вище параметрів?

У процесі створення європейського простору вищої освіти стало ясно, що визначені питання однозначно залежать від суспільства.

Виникає ще одна проблема. У Болонській декларації написано, що всі держави-учасниці повинні досягти європейських стандартів освіти. Але які це стандарти? Насамперед слід зазначити, що єдиної західної системи освіти не існує, у рамках Болонського угоди тільки поставлена задача її створення. Причому в документах постійно підкреслюється, що законодавчі акти, підписані в рамках ЄС, визнаються і реалізуються державами-членами тільки за умови, що пріоритетними залишаються національні інтереси окремо взятої, конкретної держави. А яка держава не хоче, щоб її система освіти не претендувати на статус пріоритетної? Та жодної. Україна буде, звичайно, використовувати найкращий досвід, але рівнятися на якусь окрему державу не повинна.

Таким чином, акцент на індивідуальний підхід та посилення європейського спрямування освіти не повинні руйнувати позитивні надбання, які накопичені у традиціях української системи освіти. Власне, європейський освітній простір з самого початку формувався у контексті взаємодії національних моделей освіти, а сам Болонський процес якраз і націлений на підтримку і розвиток національних освітніх традицій з тим, щоб використовувати їхній потенціал у творенні спільного європейського освітнього простору і не дати національним системам освіти перетворитися на маргіальну організаційну структуру. Тому не варто в екстатичному пориві прагнути за рахунок руйнування національних здобутків робити

себе найрадикальнішими з усіх європейців, бо це не буде сприйнято в самій Європі.

Хотілося б зауважити, що процес інтеграції світового співтовариства неминучий і побоювання, що Україна стане постачальником дешевої робочої сили, людських ресурсів на Захід, скоріше реалізуються в тому випадку, якщо Україна буде дотримувати принципу відособленості своєї освітньої системи. Також потрібно підкреслити, що входження в Болонський процес, в інтеграційні процеси світового співтовариства не повинне обмежуватися тільки сферою освіти.

ПРОЯВЛЕНИЕ ГЕНДЕРА В СЛЕНГЕ

Докл. – Попова К., ПР-41

Науч. рук. – доц. Козинцева Т.А.

Сленг или же молодежный жаргон принадлежит к стилистически и эмоционально окрашенной лексике, которая активно используется молодежью в процессе общения. Он характеризуется емкостью и многозначностью слов.

Понятие сленг возникло в 60е годы в США на волне движения хиппи, выступавших за свободу личности, демократизацию и отказ от старых идеалов и мещанской морали.

Сексуальная революция, демократизация общества, упрощение общения повлекли за собой упрощение языка. Теперь слово несло, прежде всего, эмоции, выражало чувства говорящего. Из словаря хиппи сленг медленно интегрировался в языки других народов, этому способствовало в частности то, что английский стал международным языком.

Изучение сленга является важным и актуальным, так как, анализируя «язык молодежи», в котором отражаются ее идеалы, можно сделать прогноз или хотя бы наметить основные тенденции развития общества, которое формируется в данный момент.

Большинство слов заимствованы из английского языка, поэтому среднего или мужского рода, скорее всего это связано с

тем, что в английском языке категория рода отсутствует вообще, поэтому при адаптации слова в русском языке оно может приобрести окончание, свойственное существительным того или иного рода для приобретения категории рода, причем как грамматического, так и лексического. Мужской же род, как известно, доминирующий и связано это, скорее всего, с патриархальной традицией, а также с тем, что большинство иностранных слов, пришедших в русский язык, мужского рода (опять-таки доминирующий фактор). *БАТОН* (м.р.) – пуговица, *БАЯН* (м.р.) – шприц

Для обозначения национальности используется транслитерированное слово, как правило, с родовым окончанием. Однако здесь также предпочтение отдается мужскому роду, так как, например, множественное число образуется от единственного числа существительного в мужском роде. *БРИТИШ* (м.р. или ж.р.) – англичанин(-ка), *ДЖОРДЖ* – грузин(-ка), *БУНДЭС* – немец.

Названия профессий, как правило, мужского рода, за исключением традиционно женских. *ДРАМЕР* – барабанщик, *ПОЛИС* – милиционер. Часто для обозначения пола к профессии прибавляется соответствующее окончание, чаще всего это –а, -ка и –ша.

Род занятий, социальный статус, принадлежностей той или иной группе людей, слушающих конкретную музыку чаще всего представлен в виде существительного мужского рода. Женский род определяется окончаниями. *ЧЕЛ* – человек; *ПУНКЕР*(*ПУНКЕРША*) – панк

Глаголы полностью адаптируются в языке и склоняются по правилам русской грамматики. Гендер говорящего проявляется только в прошедшем времени или же при сильной эмоциональной окраске слова, характеризующей принадлежность к одному из полов. *ИТАТЬ* (нач.70; устар.) – есть; *КАМАТЬ* – идти; *ЛАЙКАТЬ* – любить.

Итак, большинство сленговых слов были заимствованы из английского языка в 60е годы. В языке они полностью адаптировались и приняли грамматические формы,

свойственные русскому языку. Гендер выражен неярко, т.к. большинство слов обозначают профессии, род занятий, социальный статус, однако преобладают существительные мужского рода, это связано с тем, что заимствованные слова в основном мужского рода.

Разговорный язык всегда отличался от литературного, однако, это не значит, что им нужно пренебрегать, как «языковым мусором». Он наиболее точно и полно отражает жизненные реалии и эмоции, с его помощью мы можем передать не только цвета, но и оттенки. Так как, почти все языки андроцентричны, это переходит и на сленг. Это своего рода экстракт языка, концентрат того духа народности, который содержится в языке, то в нем проявляются черты наиболее характерные для менталитета народа, в данном случае мужское.

ЕТИКА БІЗНЕСУ

Доп. – Бондар Т.В., М-52

Наук. кер. - ст.викл. Опанасюк В.В.

Етика бізнесу – одна з найактуальніших проблем на сучасному щаблі розвитку суспільних відносин. Вона полягає у здійсненні різних видів господарської діяльності із врахуванням принципів моральності. «Бізнес» - поняття з негативним відтінком , бо його досить рідко асоціюють з моральними цінностями. Недостатня моральність бізнесу пояснюється тим, що він сприяє інституціалізації людського егоїзму, оскільки основною його пружиною є особистий інтерес, що завжди був притаманний людському суспільству. Будь-які спроби виключити його із суспільного життя незмінно приводили до соціальної катастрофи. Навіть орієнталістські моральні системи, які традиційно апелювали до глибокої внутрішньої відчуженості, не оминули своєю увагою індивідуальний інтерес як результат прагнення задовольнити свої економічні потреби.

За роки побудови демократичного суспільства та ринкової економіки поступово змінюється ставлення до бізнесу, дедалі більше людей залучається до підприємницької діяльності, проте

моральність бізнесу й досі сприймається як логічна невідповідність. Домінує думка, що підприємці не обтяжені мораллю і зацікавлені лише збільшенням фінансового прибутку.

Метою роботи є доведення необхідності співжиття бізнесу та моралі в сучасному контексті соціально-економічних відносин.

Спершу розглянемо концепції етики в різні епохи та в межах конкретних культурних регіонів. Філософія Сходу акцентує увагу на засадах добродесного життя, методах його досягнення (буддизм, джайнізм). Розглядається поняття добродчинності, людяності, її виявлення в суспільстві (етика Конфуція). У середньовічній філософії людина є результатом творчої діяльності Бога; релігія вимагає жити згідно з етичними правилами. В епоху Просвітництва руйнуються феодальні відносини, розвивається капіталізм. Ж.-Ж. Руссо бачив найбільше зло в фізичній, політичній, майновій нерівності людей. Німецька класична філософія акцентувала увагу на гуманізації людських взаємин, подоланні відчуження. Німецький філософ Й. Фіхте вважав, що завдання людства – перетворення природи й суспільства. Людина – «сама в собі мета». У прагматизмі ХІХст., який став «філософією американського суспільства», метою людської діяльності визнавалося досягнення найближчих практичних цілей (Дьюї). Таким чином, з розвитком науки, розуму, духовності як підґрунтя моральності, змінювався зміст поняття «етика».

Тепер з'ясуємо сутність ринкової економіки як сфери людської діяльності. Ринкова економіка – економіка, яка базується на приватній капіталістичній власності та вільній конкуренції. Ринок – організаційна форма суспільно-економічних відносин, де відбувається обмін товарами, цінними паперами, ресурсами. В умовах ринку діє закон безмежності потреб і обмеженості ресурсів, а конкуренція і різниця в доходах спричиняють соціальні протиріччя. Перейдемо до вужчого за змістом економічного поняття і визначимо бізнес як інноваційну діяльність, спрямовану на отримання фінансового прибутку.

У рамках сучасної концепції ареотологічної етики добродієність розглядається як узагальнююче поняття моральності. Згідно з цією концепцією, підприємницька діяльність є невіддільною частиною суспільного розвитку; бізнес не може мати етичних стандартів, але повинен сприяти етичному розвитку особистості. Така діяльність надає людині можливості для реалізації своїх здібностей, тому необхідність культивування чеснот у бізнесі очевидна. Бізнес може бути позитивною силою, яка сприятиме розвитку демократії та свободи. Дану концепцію не можна зводити до банальної тези «створення добра». Бізнес у відповідності з соціальними стандартами має сформулювати ціннісні пріоритети, враховуючи ті зміни, що відбуваються в суспільстві. Цілі бізнесу не обмежуються отриманням прибутку. Сучасні бізнесмени діють також в інтересах населення, тобто відбувається соціальний діалог. Проблема етики бізнесу досліджується також Дж. Мосом, К. Мацусіту, Р. Соломоном.

Отже, бізнес є такою ж соціальною діяльністю, як і будь-яка інша діяльність. Він не ізольований від життя індивідів і суспільства в цілому. Бізнес займає важливе місце в нашому житті і впливає на розвиток особистості. Застосування етики добродієності у бізнесі показує нам, що заради загальнолюдського процвітання необхідна об'єднавча діяльність людей, розуміння бізнесу як моральної організації. Цінності не можуть бути відкинутими заради максимізації прибутку.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МЕРКАНТИЛІЗМУ

Доп. – Гімпель А., ЕМ-52

Наук. кер. - ст. викл. Опанасюк В.В.

Різні типи економічних систем породили відмінності в їх поясненні та обґрунтуванні; спричинили появу двох систем політичної економії. Одну із них можна назвати комерційною, а другу – системою хліборобства. Маємо на меті визначити основні положення комерційної або меркантилістської системи.

Меркантилізм у політичній економії - це політика уряду Європейських феодальних держав XV - XVII ст., прихильники якої намагалися збільшити нагромадження капіталу всередині держави шляхом стимулювання зовнішньої торгівлі.

Протекціонізм – економічна політика, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції та на розширення зовнішніх ринків. Виник в XVII ст. в Англії, в епоху первісного нагромадження капіталу. Основою цієї економічної політики вважались: вільна торгівля, безмитні експортні та імпорتنі операції.

Багатою країною називають країну, що володіє значним фінансовим капіталом, і тому накопичення якнайбільшої кількості золота й срібла у певній країні вважають найнадійнішим способом її збагачення.

Під впливом цих загальнопоширених уявлень народи Європи робили спроби визначити надійні засоби накопичення фінансового капіталу. Так, наприклад, Іспанія та Португалія, головні власники копалень і постачальники дорогоцінних металів до країн Західної і Центральної Європи, під страхом найсуворіших покарань забороняли їх експорт або накладали на нього високе мито.

Видається, що таким чином можна забезпечити інтереси держави, проте економісти не врахували: коли вартість дорогоцінних металів буде вищою, ніж у сусідніх країнах, ніякі заборони не зможуть перепинити шлях контрабанді. Ця особливість визначає недосконалість системи меркантилізму.

Як же були знайдені шляхи вирішення цієї проблеми? Найкмітливішими виявились французи, які підняли вартість золота за рахунок оплати праці робітникам, що карбують монети. Взагалі-то, впродовж років система зазнавала змін та нововведень, її розвиток став поштовхом для розвитку науки – економіки.

Політика меркантилізму сприяла тому, що держави змушені були брати великі кредити в банках для відрядження морських експедицій до Америки з метою привезення звідти дешевих дорогоцінних металів. Цим не могли не скористатися

банкіри, які підвищували відсотки на кредити. Унаслідок цього країна опинилась у великому боргу перед банками, колосально збагачуючи їх власників, а відповідний еквівалент державного боргу в першу чергу відображався на кишнях громадян.

Отже, система меркантилізму має дещо егоїстичний, прагматичний характер, вона відповідає цінностям сучасної людини. На сучасному етапі розвитку людство знаходиться у кризовому стані, тому йому потрібні система надійних орієнтирів, ефективна економічна політика, які здатні забезпечити прогрес.

Меркантилізм – система управління державою, що була відповіддю суспільства на складність життя; це осмислення своїх життєвих пріоритетів; це ознака готовності людини кидати виклик труднощам у соціальному плані. Порівнюючи з іншими системами управління, можна зазначити переваги меркантилізму: по-перше, політика меркантилізму дозволяє за короткі терміни зміцнити валюту країни; по-друге - збільшує притік капіталу із-за кордону; по-третє, підвищує рівень життя людей.

На теоретичній базі меркантилізму виникає в XVII столітті подібна йому політика протекціонізму. Обидві політичні течії були спрямовані на захист національної економіки від іноземного втручання. Можна зауважити, що період найбільшого розквіту меркантилізму та протекціонізму знаменується зародженням капіталістичних взаємовідносин, які спровокували ці системи за ініціативою держави. Тому обидві політики були яскравим прикладом втручання держави в економіку.

Таким чином, меркантилісти бачили багатство у грошах тільки в тій мірі, в якій останні приносили прибуток. Це виявилось у сфері товарообігу, де експорт перевищував імпорт. Різниця між ними мала покриватися ввезенням в країну дорогоцінних металів.

Сучасна економіка більшості держав побудована на принципах захисту національних інтересів. Керуючись цими інтересами, країни збільшили товарообмін, підписали

домовленості про розширення ринків збуту товарів. Держави вкладають значні кошти у розвиток економіки, впроваджують новітні системи, адже ще з вікової практики меркантилізму відомо, що гроші повинні працювати самі на себе. У такий спосіб можливо стабілізувати економічну і фінансову системи для зміцнення курсу грошової одиниці, що у свою чергу приведе до швидкого розвитку та процвітання країни.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Доп. – ст. викл. Опанасюк В.В.

Розвиток українського суспільства в умовах сучасного перехідного періоду потребує авторитетного політичного лідера, здатного створити й реалізувати таку модель економічного та політичного устрою, яка забезпечить максимальне наближення до соціальних стандартів передових Європейських країн. Така модель має узгоджуватися з національним характером та національно-культурними інтересами українського народу.

Соціологічні опитування громадської думки, проведені в 2002 році засвідчили, що українці на чолі держави хотіли бачити харизматичного лідера. Однак в емоційному пориві національної спільноти ігнорувалася думка, висловлена ще в XIX ст. німецьким соціологом М. Вебером: харизматичне лідерство нетривке, й опісля завоювання політичної влади трансформується в традиційне або, здебільшого, в раціонально-легальне.

У науковій літературі детально проаналізовані соціологічні та психоаналітичні концепції лідерства, проте культурологічний аспект проблеми донедавна залишався маловивченим. Визначимо за мету огляд культурологічних концепцій харизматичного лідерства, та розпочнемо дослідження з трактування основних понять.

Лідерство політичне (від англ. leader – ведучий, керівник) – процес взаємодії між людьми, в ході якого наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на

суспільство чи певну його частину, котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав [1, 309].

Харизма (від грец. *χάρις* – милість, благодать, божий дар) – особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових якостях тієї чи іншої особи, головним чином релігійного або політичного діяча, що дозволяють йому здійснювати в суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора [1, 707].

Культурні норми, цінності, зразки поведінки, символи, традиції як основа харизматичного лідерства розглядалися в культурологічних концепціях Е.Шилза, С.Ейзенштадта та С.Лур'є.

Опираючись на концепцію «центральної зони культури» Е.Шилза, С.Ейзенштадт змінює веберівський підхід до трактування харизми як вияву унікальності, богообраності її носія. Для нього, як і для Е.Шилза, цілком переконливим є факт наявності харизми у будь-якого політичного лідера та в умовах будь-якого типу суспільства: чи то традиційного, чи модерного. Традицію він розглядає як застиглу харизму.

«Центральна зона культури» Е.Шилза – це особлива трансцендентна зона, що концентрує та упорядковує символи, цінності, вірування, дії членів певного суспільства. Лідери різних сфер суспільного життя, у тому числі й політичної, безпосередньо причетні до цієї зони. Вона має таку назву тому, що передбачає зв'язок з сакральним; а також тому, що «обумовлює суспільні авторитети» [3, 118]. Переймаючи цю ідею, С.Ейзенштадт наголошує, що харизма тісно пов'язана з традицією, оскільки, як і остання, передбачає певний символічний порядок та певний суспільний ідеал. Однак традиція – це вже сконструйований порядок, а харизма – потенція до його конструювання.

Культуролог С.Лур'є поєднує традицію та харизматичність з певною етнічною спільнотою та етнічними ідентифікаціями. Картина світу в різні періоди життя етносу, стверджує дослідниця, буде змінюватися, проте незмінним залишатиметься

«центральна зона культури». Отже, для неї незаперечним є творча потенція, закладена в традиції.

Таким чином, прихильники примордіалістського підходу до визначення нації послідовно приходять до висновку, здатного пояснити виникнення харизматичного лідерства не лише в традиційних суспільствах, але й в умовах сучасності. У такий спосіб долається однобокість соціологічних та психоаналітичних концепцій лідерства, що тяжіли до ірраціоналістичного пояснення харизматичності чи детермінували її психічними відхиленнями та тоталітарними тенденціями.

1. Горбатенко В.П. Політичне лідерство // Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенька. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
2. Якубовський О.Г. Харизма // Там само.
3. Shils E. Centre and Periphery // The Logic of Personal Knowledge. Essays Presented to Michael Polonai on his Seventieth Birthday. – London: Routledge and Kegan Paul, 1961.

ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ В ЕПОХУ РЕФОРМАЦІЇ

Доп. - Груба А., ЕФ-57

Наук. кер. – ст. викл. Опанасюк В.В.

Реформація - це безпосередньо історична ситуація XV - XVI століть, яка пов'язана з широким рухом народних мас щодо релігійного питання в європейських країнах. Особливе значення це поняття має для історичного означення революційного руху в Німеччині.

Термін „Реформація” виражає ту суттєву особливість руху, центром якої стала революційна критика та атака на монопольне становище католицької папської церкви та її вчення в політичній, ідеологічній системі європейського суспільства.

У XVI столітті реформаторський рух досяг апогею свого розвитку. У ряді європейських країн, хоча й різними шляхами, був проведений перехід до нової, протестантської церкви. Це було пов'язано насамперед з недоліками, що накопичилися в житті Західної Церкви, моральним занепадом її духовенства, відхиленням від достовірних євангельських основ.

Реформаторський рух у Німеччині очолив Мартін Лютер (1483 – 1546). Вчення Лютера у духовному й політичному житті своєї епохи стало переломним моментом, у результаті якого відбувся хворобливий розлом в єдності християнського світу. З цієї точки зору, починаючи з Лютера, середні віки переходять у фазу сучасного світу. Вчення Лютера складається з 3-х частин:

- 1) вчення про радикальне виправдання людини вірою;
- 2) вчення про непогрішимість Писання як єдиного джерела істини;
- 3) доктрина універсального богослужіння та свободи тлумачення Писання.

Хоча Мартін Лютер – не філософ, усе ж імпульсивна релігійність його теології мала деякі філософські елементи та ідеї. Популярність вчення Мартіна Лютера зросло з його розумінням спасіння. Людина досягає порятунку тільки шляхом віри, яка дарується безпосередньо Богом. Немає принципової відмінності між мирянами та духовенством. Кожний християнин всією повнотою Божественної благодаті та через таїнство хрещення набуває священства. Тому церква непотрібна проміжна ланка між людиною і Богом. Мартін Лютер прагнув замінити авторитет церкви авторитетом Біблії.

Після спаду першої хвилі Реформації (1531) підіймається друга хвиля, пов'язана з особистістю французького теолога Жана Кальвіна (1509 – 1564), який більшу частину життя провів у Швейцарії, де написав трактат „Настанови щодо християнської віри”. Кальвінізм ще більше спростив християнський культ, навіть у порівнянні з лютеранством, приводячи його в повну відповідність із Святим Писанням. Кальвін вважає, що земне життя – це шлях до спасіння, що в цьому житті потрібно терпіти. Він, однак, підкреслює більшу

можливість активного включення християнина в земні справи. Залучення до світських благ пов'язане з володінням майном і його примноженням, потрібне лише помірне використання багатства у згоді з божою волею.

Швейцарський реформатор Ульріх Цвінглі (1484 – 1531) проводить радикальну реформу церкви: був знищений статус священників як особливого прошарку, церковне майно передане державі, ліквідовані церковні обряди, закриті монастирі. Цвінглі стверджував, що те, чому немає підстави в Одкровенні, не має права на існування, що Євангеліє не потребує підтвердження авторитетом церкви. Вважалося, що Ісус Христос – вічний первосвященник, а Папи незаконно присвоїли собі його права.

Реформація пов'язана з середньовічною містикою, індивідуальним ставленням до Бога. Із найбільш радикальним з'ясуванням містичного пантеїзму зустрічаємось у вченні ватажка народної революції в Німеччині Томаса Мюнцера (1490 - 1525). Релігійно-філософські переконання Мюнцера, засновані на ідеї необхідності встановлення такої „Божої влади” на землі, яка б принесла соціальну рівність, викладають ідею зрівняльного комунізму, яка обґрунтовується пантеїстично. Бог всюдисущий в усіх своїх сотворіннях, проявляється, однак, не як данність, але як процес, що відкривається тим, хто несе в собі Божу волю.

Філософія німецького філософа Якоба Бьоме (1575 – 1624) відрізняється від головного напрямку філософського і тодішнього наукового мислення: не належить ані до схоластичних традицій, ані до гуманізму й натуралізму. Його теоцентризм виходить із специфічних традицій німецького містичного пантеїзму і, зокрема, із самоаналізу духовної єдності людини, що приводить до інтуїтивного споглядання Божества. Найвища єдність – Бог, але єдність не може бути пізнана сама собою.

Таким чином, Реформація сама безпосередньо не проклала шлях до вільного наукового дослідження і розвитку європейської філософії. Мартін Лютер вимагав свободи лише в дослідженні Святого Письма, іншим же сферам не надавав

великого значення. Реформаторський рух сприяв ліквідації монополії католицької церкви і відкривав шлях до подальшого розвитку суспільства.

О НЕКОТОРЫХ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ МЕТАФОРАХ ИСТОРИИ

Докл. – асс. Загряжский И.В.

Не вдаваясь в рассуждения о том, все ли метафоры, как инструменты определения путей исследования мира, хороши, замечу, что в современном философском осмыслении многих явлений удачная метафора – хороший способ задуматься о сущности и механизмах развития некоторых явлений.

Здесь и сейчас хотелось бы обратиться к одной из биологических метафор истории. Можно выделить три основных этапа использования человеком живой природы: 1) потребление готовых продуктов, возникших в результате естественной эволюции; 2) модернизация продуктов питания на основе селекции; 3) ее преобразование на основе генетики. В данном контексте нас будут интересовать прежде всего второй и третий пункты.

В чем ключевые особенности "селективного" и "генетического" путей? В первом случае речь идет об отборе, на основе наблюдений, природных объектов с определенными свойствами. Целью этого отбора является постепенное, от поколения к поколению, увеличение количественного содержания в биологическом объекте (породы животных, сорта растений) полезных свойств. Во втором случае имеется в виду прямое вторжение в генетическое строение организма, в идеале допускающее непосредственное формирование интересующих человека свойств. В определенном смысле генетика является основой и селекции также, но в данном контексте важно не это. Главное – в различии методов: наблюдение и отбор из имеющихся в наличии вариантов с одной стороны, и искусственное создание новых организмов – с другой. При этом принципиально важно понимать, что генетика предполагает (по

крайней мере, в перспективе) практически ничем, кроме действий самого человека, не опосредованное и при этом непрерывное, т.е. реализуемое многократно, изменение организма.

А как в истории общества? Здесь мы легко можем выделить начальный период "потребления продуктов" естественной эволюции общества и следующий, относительно недавно начавшийся период систематических наблюдений за развитием общества и постепенной активизации действий с целью его изменения.

Методом развития общества становится подбор признаков, представляющихся желательными (образование, свобода торговли, религиозная терпимость, безличные операции, международная интеграция, восьмичасовой рабочий день и т.п.), их внедрение в жизнь общества и постепенное наращивание. Процедуры селекции позитивных признаков и выбраковки неудачных решений могут иметь различные практические формы (внутренняя экономическая политика, силовые структуры, внешнеторговый протекционизм, забастовки, налоговые льготы и т.д.; войны, интернациональные фонды и гранты, санкции, кредиты и инвестиции и т.п.). При этом реальным практическим действиям "предшествует" некое теоретическое осмысление, идеологическая база в виде обоснования достоинств желаемого результата.

Чему же соответствует, в таком случае, метафора генетики, примененная к истории? Первое, что приходит на ум — революции.

Если взять в качестве примера социалистические революции, то их идеологической основой служила теория К.Маркса об устройстве общественно-экономической формации. Однако в трактовке самого Маркса социальные преобразования при переходе к коммунистическому обществу вовсе не являются переделкой реальности в соответствии с желаниями человека. Напротив, сам этот процесс оказывается моментом естественного эволюционного развития и лишь открывает уже существующую реальность. Но для практиков

социалистических преобразований вопрос уже стоял иначе, и наиболее ярко это проявилось даже не в самом процессе завоевания власти, а в последующих социально-психологических и культурных экспериментах. Была предпринята попытка именно необусловленного и непрерывного преобразования общества, которая открывает нам широкое поле для метафор.

Конечно, революции случались и раньше, но социалистические революции были направлены не на закрепление реально существующего признака общественного организма ("свобода, равенство, братство"), а на его переделку путем изменения базовых структур ("генетического кода" понятого как "производственные отношения").

Можем ли мы считать, что это был всего лишь период экспериментов, который больше не повторится? Тем более что некоторые проблемы, ставшие непосредственной причиной тех событий, сняты в процессе исторического развития? Отнюдь, потому что, как и в случае с геной инженерией, выбора у нас нет. Нас пугает цена, которую приходится платить за эксперименты над обществом, но этого же мы боимся и в ситуации с генетикой. И если вернуться к биологии, то вопрос не в том, нужна или не нужна нам генетика как отрасль производства. Независимо от того, может человечество обойтись без генетически измененных продуктов или не может, этих продуктов будет все больше просто потому, что они могут появиться. То же относится и к генетической перестройке человека. Поэтому главный вопрос – как избежать негативных последствий этих действий.

Это вопрос и о будущих переделках общества. Попытки изменить общество в соответствии с вновь получаемыми знаниями имеют место всегда. При этом речь идет не только о крупномасштабных преобразованиях. Такое постоянно происходит, например, в экономике, когда новая экономическая теория рассматривается как "вскрытие генетического кода" экономических процессов и вызывает неодолимое желание немедленно применить ее на практике. Человеку свойственно

стремиться преобразовывать мир, а не способствовать его естественному развитию. И здесь очень могут пригодиться наработанные в биозтике подходы к рассмотрению принципов, регулирующих вмешательство человека в генетические структуры. Необходима выработка критериев и определение ограничителей, чтобы контролировать неизбежные изменения.

Рано или поздно у человека появится возможность менять по своему усмотрению свойства растений и собственное тело. То же ждет и социальные системы. Может это и будет конец истории, о котором говорят футурологи?

ЗМІСТ

Початко Т.В. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ З ПОГЛЯДУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ.....	3
Золотова С.Г. РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ.....	6
Усенко Н.М. РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	8
G. S. Kornyushchenko DIAMOND THIN FILMS: A 21 st – CENTURY MATERIAL.....	11
O. M. Sotnik INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IMPACT ON THE ECONOMIC GROWTH....	13
I. V. Zakharov INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY TRENDS IN DEVELOPING COUNTRIES.....	15
D. O. Smolennikov INTERNATIONAL ENERGETIC OUTLOOK.....	17
I. V. Zakharova KEY FACTORS DETERMINING INNOVATION PERFORMANCE.....	20
Y.B. Kalenichenko MAJOR KINDS OF ECONOMICALLY COMPETITIVE ENVIRONMENTAL FEES.....	21
T. Bashuk METHODS OF DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF AN ADVERTISING CAMPAIGN.....	23
S.O. Temchenko OBJECT MODELING COMPRESSOR PLANTS WITH SCREW EXECUTIVE MECHANISM.....	25
G.M. Shevchenko RECREATION AND TOURISM DEVELOPMENT: ORGANIZATIONAL AND ECONOMICAL CONTENT.....	26
D.V.Gorobchenko TELECOMMUNICATION REGULATIONS: PRICING POLICY.....	27
S.V.Sydorenko UKRAINE SHOULD DEVELOP A PILOT EMISSIONS TRADING PROGRAM.....	29
Y.V. Taranenko ECOLOGICAL AND ECONOMICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE SOCIO-AND-ECONOMIC SYSTEM.....	31

A.E.Artyukhov VORTICAL TYPE GRANULATORS IN THE CHEMICAL INDUSTRY.....	32
O.M.Mazna ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP.....	33
O.A. Karpishchenko ECOLOGIZATION OF THE INVESTMENT PROJECTS AS THE FACTOR OF PRESERVATION OF AN ENVIRONMENT.....	35
O.S.Goncharenko ENERGY INFORMATIONAL BALANCE OF ENTERPRISE.....	36
I.B. Dehtyarova FORMULATING ICT STRATEGIES.....	39
O.A.Polozhij GLOBAL WARMING.....	43
Y.V.Chortok GREENER LOGISTIC SYSTEMS MANAGEMENT.....	45
O.V.Osinenko ENVIROMENTAL IMPACT ASSESSMENT (FOREIGN EXPERIENCE).....	46
A. Artemenko PUBLIC ECONOMIC CHOICE: POLICY AND DEMOCRACY.....	48
D.V. Filchenko ECONOMICAL-MATHEMATICAL MODELLING OF COMMERCIAL ACTIVITY.....	52
Tatyana Kravchenko THE QUANTITATIVE METHODS OF ESTIMATION OF CORPORATE MANAGEMENT EFFICIENCY.....	54
A. Kubatko PROBLEMS AND PROSPECTS OF UKRAINE'S EU INTEGRATION.....	56
A. Shapoval ETHICAL PROBLEMS OF MANAGEMENT: EGOISM OF MANAGERS, "EMPLOYEES - STARS".....	59
Dmytro Vikhrov THE COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN ECONOMY: MEANS TO FLOURISHING FUTURE OR WITHERING BURDEN.....	61
P. Denysenko CORPORATIVE CULTURE.....	63
M. Ivaschenko NOISE-INDUCED REENTRANT TRANSITION OF THE STOCHASTIC DUFFING OSCILLATOR.....	64
Kalitaev O. USE AND EXCHANGE VALUE.....	66

Julia Miroshnichenko USING THE INTERNET IN THE MARKETING SYSTEM.....	68
Крестенкова Е. THEORY OF INVENTIVE PROBLEM SOLVING (TRIZ).....	71
Снытникова О. EUROINTEGRATION: NEEDS FOR NEW FORMATS IN STUDENTS' RESEARCH.....	72
Кугук И. ECOLOGICAL MANAGEMENT. IT'S ROLE AND PERSPECTIVES.....	75
Гай В. INNOVATION AND COMPETITION POLICY.....	76
Барсукова М. ADVERTISING ON WWW.....	78
Горбань Н. THE DEVELOPMENT OF ECONOMICS AND DUE LEVEL OF ENVIRONMENT. ARE THEY INCOMPATIBLE? (THE INFLUENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE ENVIRONMENT).....	80
Будник Т. THE PERSPECTIVES OF FORMING ECOLOGICAL GOODS MARKET IN SUMY REGION.....	82
Мельник Ю. CODING THEORY.....	85
Братушка А. PIXEL ART.....	86
В.Ф. Котов, А.А. Бурла ОПТИМИЗАЦИЯ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА ЮНЫХ БИАТЛОНИСТОВ.....	86
Бурла А.А. О ВЫНОСЛИВОСТИ ЮНЫХ ЛЫЖНИКОВ-ГОНЩИКОВ.....	95
А. О. Бурла, Н.В. Черняк, Н.О. Долгова РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ.....	99
Мойсеєнко М.П. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В ФУТБОЛІ.....	108
Міщай Т.С., Тимофієва М.А. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА БІАТЛОНИСТІВ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ТА ЗМАГАЛЬНОМУ ПЕРІОДАХ.....	112
Мартиненко В.В. ФІТНЕС ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОЗДОРОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ.....	115
А.Е.Серик ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОТОВНОСТИ ЛЫЖНИКОВ К СОРЕВНОВАНИЯМ.....	122

Кривопишина Е.А. ИССЛЕДОВАНИЕ МОТИВАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ.....	127
Сахно П.І. ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН.....	131
Жук М.В. ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ИННОВАЦИИ: ПОТРЕБНОСТЬ НОВЫХ СТРАТЕГИЙ ЖИЗНЕННОГО УСПЕХА.....	135
Снитнікова О. БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І УКРАЇНА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	141
Подужайло О. ПСИХОЛОГІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА	146
Скиданенко М.С. ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ РАБОТНИКОВ ОРГАНОВ ПРАВОПОРЯДКА...148	
Доля Л.С. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ МИКРОСРЕДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТА И КРЕАТИВНОСТИ.....	152
Мукомел Ж. ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В.А.СУХОМЛИНСКОГО НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ РЕБЕНКА.....	155
Закорко Е. В. ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ УЧЕНИЯ КАРЕН ХОРНИ.....	158
Булыгина А. ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСКИХ ЛИЧНОСТЕЙ.....	161
Шаповал В. ГЕНДЕРНЫЙ АНАЛИЗ КОНФОРМИЗМА.....	165
Панченко Н. А. ОСОБЕННОСТИ АТТРАКЦИИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ.....	171
Мишенин Я.А. МОТИВАЦИЯ КРЕАТИВНОСТИ.....	173
Нилова А. Ф. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ СУМГУ.....	174
Сердюк С.В. ПСИХОЛОГІЯ ВИБОРУ ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ.....	178
Бондаренко Н. ТВОРЧІСТЬ ЯК РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗАДАЧ.....	180
Ковальська В. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТВОРЧОСТІ.....	185

Вандышев В.Н. НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ПОВОДУ КОСМОКОНЦЕПЦИИ Г.Д. СЛУКСА И А.Д. ПАНОВА.....	189
Сынах А.А. ТВОРЧЕСТВО КАК РЕАЛИЗАЦИЯ СВОБОДЫ И ПУТЬ К ГАРМОНИЗАЦИИ БЫТИЯ В ФИЛОСОФИИ	
И.А. БЕРДЯЕВА	192
Швырков А.И. ТЕСТ ТЬЮРИНГА КАК ТЕСТ НА СОЗНАНИЕ.....	196
Вусик О. БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНО-МЕНТАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	197
Хворост А. ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ ВОЛИ В ТВОРЧЕСТВЕ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО.....	199
Талан О. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС.....	201
Попова К. ПРОЯВЛЕНИЕ ГЕНДЕРА В СЛЕНГЕ.....	204
Бондар Т.В. ЕТИКА БІЗНЕСУ.....	206
Гімпель А. ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МЕРКАНТИЛІЗМУ.....	208
Опанасюк В.В. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА.....	211
Груба А. ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ В ЕПОХУ РЕФОРМАЦІЇ.....	213
Загряжский И.В. О НЕКОТОРЫХ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ МЕТАФОРАХ ИСТОРИИ.....	216